

მერაბ კალანდიაძე

**ნავოლონის კანონმდებლობითი
საქმიანობის შესწავლა
საქართველოში**

გამომცემლობა „ინტელექტი“

თბილისი 2021

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს შეისწავლოს ქართული ნაპოლეონიანას ერთი კონკრეტული სეგმენტი. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება ქართული ისტორიოგრაფიაში. ეს ამ კუთხით საკითხის განხილვის პირველი მცდელობაა.

წინამდებარე ნაშრომი განკუთვნილია სტუდენტები-სათვის და ნაპოლეონის მოღვაწეობით დაინტერესებული ფართო მკითხველისათვის.

რედაქტორი ალექსანდრე მიქაბერიძე

**რეცენზენტები: მიხეილ ქართველიშვილი
თამარ ანთაძე**

შესავალი

„დიდი ადამიანი ყოველთვის უბედურებაა ხალხისათვის“. ეს ჩინური ანდაზაა პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილს თავის წიგნში „ნაპოლეონზე“, რა თქმა უნდა, შემთხვევით არ მოყავს და დიდი ალბათობით აქ პირველ რიგში, სწორედ, ნაპოლეონს უნდა გულისხმობდეს. ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ საკითხისადმი ასეთ მიდგომას. მას, ვფიქრობთ, გააჩნია თავისი რეზონი, აზრი.

XX საუკუნის გამოჩენილმა ინგლისელმა ისტორიკოსმა, კემბრიჯის უნივერსიტეტის პროფესორმა, ჯეიმზ ელტონმა გამოთქვა საინტერესო მოსაზრება, ისტორიული პიროვნება, რომ გახდეს ჭეშმარიტად დიდი ის უნდა აკმაყოფილებდეს ორ კრიტერიუმს. რა მოთხოვნებია ეს? ან სავსებით უნდა აკმაყოფილებდეს თავისი ეპოქის მოთხოვნებს ანდა ძალიან ბევრით უნდა უსწრებდეს მას. რამდენად შეესატყვისება ნაპოლეონის მოღვაწეობა ამ მკაცრ კრიტერიუმს? ნაპოლეონი ორივე ამ კრიტერიუმს, ვფიქრობთ, სავსებით აკმაყოფილებდა. ეს არ გახლავთ ნაპოლეონის პანეგერიკი, როგორც ეს ერთი შეხედვით ვინმემ შეიძლება მიიჩნიოს. ის სავსებით აკმაყოფილებდა თავისი ეპოქის მოთხოვნებს და ზოგჯერ წინ უსწრებდა მას. ამიტომ, როგორც ჩვენ გვგონია, ნაპოლეონის შედარება სტალინთან და ჰიტლერთან, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. ვინაიდან ეს ორი და სხვა მისი მსგავსნი: ვ. ლენინი, ბ. მუსოლინი, მაუ ძე დუნი, კიმ ირ სენი, პოლ პოტი, იენგ სამრი, სადამ ჰუსეინი, ფიდელ კასტრო. ძალიან შორს იდგნენ ამ ორი კრიტერიუმისგან, რომელზეც საუბრობს ინგლისელი ისტორიკოსი ჯეიმზ ელტონი. საზოგადოების განვითარების გზა, რომელიც მათ აირჩიეს უპერსპექტივო აღმოჩნდა და ქვეყანა ჩიხში მიიყვანა. ის-

ტორიამ მკაცრი განაჩენი გამოუტანა მას და სავსებით სამართლიანად გადაისროლა ისტორიის სანაგვეზე. ნაპოლეონის დიქტატურა გამოირჩოდა ელასტიკობით და არ გამოირიცხავდა დემოკრატიისაკენ ევოლუციას, რაც, სხვათა შორის, მოხდა XIX-XX სს. საფრანგეთში.

წინამდებარე ნაშრომი ქართული ნაპოლეონიანას მეორე ნაწილად შეიძლება მოვიხაზოთ. პირველი ნაწილია ჩვენი მონოგრაფია „ნაპოლეონის ქართულ სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში“ რომელიც 2008 წელს გამოვიდა.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა რასაც უახლოესი ისტორიოგრაფია „ადმინისტრაციულ ბონაპარტიზმს“ უწოდებს დიდი ხნის განმავლობაში მისი ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებების ჩრდილში მოექცა, შედარებით უკანა პლანზე აღმოჩნდა და პერიფერიულ თემად გვევლინებოდა. პრიორიტეტული იყო „სამხედრო ბონაპარტიზმი“. თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში კარდინალურად იცვლება სურათი. უწინარესად, ეს იმით გამოიხატება, რომ „ადმინისტრაციული ბინაპარტიზმი“ სულ უფრო წინა პლანზე გამოდის, ყურადღებას იპყრობს, იმკვიდრებს ადგილს. ამგვარი მიდგომა გაცილებით უფრო დაბალანსებულია და უფრო რეალისტური შეიძლება ჩანდეს. აღსანიშნავია, რომ ნაპოლეონი თავის საკანონმდებლო საქმიანობაზე საკმაოდ მაღალი აზრის იყო და მას მის მიერ მოგებულ ბრძოლებზე მაღლა თუ არა, მათ გვერდით აყენებდა. „ჩემი დიდება იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მე მოვიგე ორმოცი ბრძოლა... ის რაც იცოცხლებს მარად, ეს არის ჩემი სამოქალაქო კოდექსი“. ამიტომ, ვფიქრობთ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ვცადოთ გამოვარკვიოთ თუ როგორ იყო გაშუქებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ეს ქართული ნაპოლეონიანას კიდევ ერთ საინტერესო ფრაგმენტად გვევლინება. ამ რაკურსით საკითხის განხილვა საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია. ეს სიახლეა, ქართული კონტექტი გააჩნია და აღნიშნული პრობლემის გაშუქების პირველ მცდელობად გვევლინება. რამდენად ფასეულია ამ კუთხით საკითხის გაშუქება? რას მოგვცემს ის?

ყურადღებას გავამახვილებთ რამდენიმე გარემოებაზე. ამ პრობლემის შესწავლა საშუალებას მოგვცემს შევავსოთ ის ვაკუუმი, რომელიც ქართულ ნაპოლეონიანაში არსებობს და თეთრი ლაქები ამ დარგში კიდევ უფრო ნაკლები დარჩება. ეს ერთი. მეორე, ამ საკითხის გაშუქება ქართულ საზოგადოებას წარმოდგენას ჩამოუყალიბებს იმაზე თუ რა არის ამ მიმართულებით გაკეთებული და რისი გაკეთებაა კიდევ საჭირო. ამ თემის გაშუქება შესაძლებელს ხდის ამ, დარგის კონკრეტულად კი, საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის სულ სხვა და გაცილებით საინტერესო სურათი დავდოთ.

უნინარესად, მიზანშეწონილი იქნებოდა ამ სფეროში საქმიანობა დავიწყოთ ნაპოლეონის კოდექსის ქართულ ენაზე თარგმანით. ამას აქვს მნიშვნელობა და ახალ მძლავრს სტიმულს მიცემს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მეცნიერულ შესწავლას, კვლევას. ჩვენს ხელთ აღმოჩნდება საინტერესო წყარო. უნდა დაინეროს გამოკვლევები ნაპოლეონზე როგორც კანონმდებელზე, რეფორმატორზე. ამას გააჩნია შემეცნებითი მნიშვნელობა და ქართულ საზოგადოებას ნაპოლეონის კოლორიტულ ფიგურას სულ სხვა ასპექტში დაანახებს. ის იყო არა მარტო დიდი მხედავარმთავარი, პოლიტიკური მოღვაწე, დიპლომატი, არამედ კანონმდებელი. ნაპოლეონს ხელენიფებოდა, როგორც შენება, ისე ნგრევა, ეს სერიოზული პლუსი იყო. თუმცა ამის გამო მისი განდიდება, როგორც ეს ხდება აპოლოგეტურ ისტორიოგრაფიაში, ცხადია, არ ღირს, ზედმეტია. ნაპოლეონი არ იყო არც „აიაჩოელი დიოკლეტიანე“. როგორც ამას ფრანგი ისტორიკოსი იპოლიოტ ტენი ამტკიცებდა და არც „ევროპელი ჩინგიზ-ხანი“ როგორც ეს, ი. სტალინის ძალიანმევიტ, ფართოდ გავრცელდა 30-40-იან წლების საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. მისი მოღვაწეობის პალიტრა გაცილებით უფრო მრავალფეროვანი და საინტერესოა. ის არაა მარტო დამპყრობელი, ნაპოლეონის სახით საქმე გვაქვს ერთპიროვნულ მმართველთან კანონმდებელთან, რეფორმატორთან. ეს უკვე სხვა ნაპოლეონია.

ამ პრობლემის შესწავლას ორი მხარე გააჩნია, რომელსაც პირობით შეიძლება პროგრამა მაქსიმუმი და პროგრამა მინიმუმი უწოდოთ. პროგრამა მაქსიმუმი, ცხადია, მიზნად ისახავს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის „ნაპოლეონის კოდექსის“, „ადმინისტრაციული ბონაპარტიზმის“ სპეციალურ შესწავლას, მეცნიერულ კვლევას. რა თქმა უნდა, ეს ძალიან კარგია და სასურველი იქნებოდა, მაგრამ ისეთი პატარა ქვეყნისათვის, როგორც ჩვენი სამშობლო საქართველოა, მთელ რიგ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, რაც აფერხებს ამ საკითხის მეცნიერულ კვლევას. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ამით აიხსენება რომ ქართული ისტორიოგრაფიის მიღწევები ამ სფეროში საკმაოდ მოკრძალებულად გამოიყენება. მაგრამ ამის დრამატიზირება, ცხადია, არ ღირს. სწორი არ იქნება მთავარი, ჩვენი აზრით, ეს არ უნდა იყოს, ამ შემთხვევაში აქცენტი უნდა გაკეთდეს პროგრამა – მინიმუმზე, საკითხის პოპულარიზაციაზე. ვფიქრობთ, სწორედ, ეს გახლავთ ყველაზე უფრო არსებითი, მთავარი. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე სპეციალური სამეცნიერო გამოკვლევა, მონოგრაფია ან სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევი, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, დაწერილი არაა. ეს საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულარიზაციის სუსტ მხარეს წარმოადგენს, მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ ამ საკითხზე მწირ ინფორმაციას მაინც მოვიძიებთ და ამის გვერდის ავლა, წაყრუება მიზანშეწონილი არ იქნება და ამ საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ შეგვიქმნის. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის, პოპულარიზაციის, საქმეში, რაც მის წარმატებად მიგვაჩნია. ამ თვალსაზრისით, საყურადღებოა ის გამოკვლევები, რომელიც არსებობს ნაპოლეონზე და სასწავლო-საცნობარო ლიტერატურა სკოლის და საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოები. ეს, რა თქმა უნდა, ზღვაში წვეთია, მაგრამ მაინც ძალიან კარგია. სულ არაობას ნამდვილად ჯობია.

დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორი კრიტერიუმის შერჩევას. ეს საშუალებას მოგვცემს მეცნიერულად სწორედ შევაფასოთ ამ საკითხში

ქართული ნაპოლეონიანას მიერ შეტანილი წვლილი. დაგვეხმარება აღნიშნულ საკითხზე ადეკვატური წარმოდგენის ჩამოყალიბებაში. აქ მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმი საზომად არ გამოდგება. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს არა საკითხის მეცნიერულ შესწავლასთან, არამედ პოპულარიზაციასთან. ქართული ნაპოლეონიანას წინაშე გაცილებით უფრო მოკრძალებული ამოცანა იდგა. მას წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია. ამ კულტურტრეგერულ მისიას შეიძლება ითქვას, რომ მან ურიგოდ როდი გაართვა თავი. ეს მისი წარმატება იყო. ამიტომ ამ მასალის მნიშვნელობისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულება, ალბათ, მაინც დიდი სიფრთხილეს მოითხოვს და, როგორც ჩვენ გვგონია, მართებული არ იქნებოდა. მაშინ ამ სფეროში მშობლიურ ენაზე ისიც არ გვექნებოდა, რაც გვაქვს. მოდით ნუ ვიქნებით უმადურები. აქცენტი კეთდება პოპულარიზაციაზე და არა კვლევაზე. ეს, ჩვენი აზრით, არავითარ, ჩრდილს არ აყენებს მოძიებული მასალის მნიშვნელობას, ღირებულებას. აქ ნიჰილისტური დამოკიდებულება უადგილოა. ამგვარი მიდგომა იყო პრაქტიკული, პრაგმატული და მას გააჩნია, თავისი რეზონი, აზრი.

წინამდებარე ნაშრომი ორი ნაწილისაგან შედგება. პირველ ნაწილს წმინდა კულტურტრეგერული დატვირთვა გააჩნია და ყურადღებას მიაპყრობს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას „ადმინისტრაციულ ბონაპარტიზმს“, რომელიც, როგორც უკვე ითქვა, ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებების ჩრდილში აღმოჩნდა. შედარებით სუსტად, მკრთალად, იყო გაშუქებული და დიდი ხნის განმავლობაში პერიფერიულ თემას წარმოადგენდა. ამ მონაკვეთს შემეცნებითი დატვირთვა აქვს, სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს და ფაქტობრივად, კომპილაციას წარმოადგენს. ამ რთულ საკითხზე სიტყვის თქმას, უმთავრესად, ის გარემოება გვაბედინებს, რომ მასზე ქართულ ენაზე თითქმის არაფერი იწერება.

მეორე ნაწილი კვლევითი ხასიათისაა და როგორ უკვე აღვნიშნეთ, სიახლეს წარმოადგენს, ქართული კონტექსტი გააჩნია და აღნიშნული საკითხის გაშუქების პირველ მცდელობად გვევლინება.

მას მკვეთრად გამოკვეთილი პოლემისტური მუხტი გააჩნია, რომელიც მიზნად ისახავს მეცნიერულად, არგუმენტირებულად გააბათილოს მთელი რიგი საბჭოთა სტერეოტიპები და შტამპები, რომელმაც ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, მტკიცედ მოიკიდა ფეხი ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში. ყველა სიკეთე საბჭოთა რეალობასთან როდი ასოცირდება.

პირველ ყოვლისა, ბუნებრივია, ნამოიჭრება საკითხი რა მეცნიერული ღირებულება გააჩნია ამ მასალას? იკვეთება ორი მიდგომა: **პირველი:** სკეპტიკური, ნიჰილისტური დამოკიდებულება. ამ ძუნწ ინფორმაციას არავითარი მეცნიერული ღირებულება არ გააჩნია. ის არ შეიძლება გახდეს მეცნიერული განსჯის საგანი. მისი მნიშვნელობის გაზვიადება მიზანშეწონილი არ იქნება, სასურველი შესაძლებლად არ უნდა მივიჩნიოთ. **მეორე:** ოპტიმისტური მიდგომა. რა თქმა უნდა, ეს მწირი მასალა ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს. მაგრამ სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ სხვა უფრო ხელშესახები, მასალა უბრალოდ არ მოგვეპოვება და იმას უნდა დავჯერდეთ რაც გაგვაჩნია. ამის ნაყრუების, გვერდის ავლის, ფუფუნება ისეთ პატარა ქვეყანას როგორც საქართველოა უბრალოდ არ გააჩნია. ჩვენ ვცადეთ ამ მცირე მასალაში ამოგვეკითხა თუ როგორი შეიძლება ყოფილიყო აღნიშნული პრობლემისადმი მათი დამოკიდებულება. ვფიქრობთ, ეს უფრო სიანტერესო და პერსპექტიური უნდა ჩანდეს. მნიშვნელოვანწილად, ვფიქრობთ, სწორედ ამით აიხსნება, რომ ამ თემაზე ჩვენი მსჯელობა მტკიცების სახეს კი არ არ ატარებს, არამედ უფრო ფრთხილი ფორმა გააჩნია და ჰიპოთეზების სფეროს არ ცილდება. უფრო ფართო არჩევანი უბრალოდ არ გაგვაჩნია.

ამით კი არ მთავრდება აღნიშნული საკითხის შესწავლა, არამედ იწყება, შესაძლოა, ჩვენ უნებლიეთ რაღაც გამოგვჩნა, თვალს მოეფარა, ამიტომ დანყებული საქმის გაგრძელება მიზანშეწონილი იქნებოდა, გამორიცხულად არ მიგვაჩნია მისი ახალი მასალით გაამდიდრება, ამას მომავალი კვლევა გვიჩვენებს.

კარი პირველი

**ნაპოლეონი ერთპიროვნული მმართველი,
კანონმდებელი, რეფორმატორი**

თავი პირველი

დისკუსია ნაპოლეონის ირგვლივ

ისტორიოგრაფიული დილემა ასე გამოიყურება. ვინ იყო ნაპოლეონი ტირანი, დესპოტი, დიქტატორი, მონსტრი თუ ლიბერალ-რეფორმატორი. ისტორიკოსები აგერ უკვე ორი საუკუნეა ცდილობენ ამ დილემის გადაწყვეტას, მაგრამ საბოლოო ვერდიქტის გამოტანამდე ჯერ კიდევ ძალიან შორს არიან. ეს ადვილი გასაგებია. ისტორიკოსს არ ძალუძს საბოლოო ვერდიქტის გამოტანა. ისტორიას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. ეს ისტორიული მეცნიერების სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა. მაშინ რას აკეთებს ისტორიკოსი? ისტორიკოსი გვთავაზობს წარსულის საკუთარ ვერსიას. განა ეს ცოტაა? ალბათ, არა. თავისუფალი აზროვნება, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომა, პლურალიზმი, ისტორიული მეცნიერების წინსვლის, განვითარების, მთავარი სანინდარია. ისტორიულ მეცნიერებაში ჭეშმარიტების უკანასკნელი ინსტანცია არ არსებობს, ამ გზას ჩიხში მივყავართ.

ერთნი უსაშველოდ განადიდებენ და ხოტბას ასხამენ ნაპოლეონს, ხოლო სხვანი კი მის სახელს მხოლოდ აუგად იხსენიებენ და უარყოფით კონტექსტში მოიაზრებდნენ. შესაძლოა, პირველები – შელამაზებულად. ვარდისფერებში, წარმოაჩინდნენ მას, ხოლო მეორენი პირიქით, ძალიან ამუქებდნენ რეალურ ვითარებას. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. ჭეშმარიტება, როგორც წესი სადღაც შუაში ძევს. ამ ოქროს შუაგულის გამონახვა სულაც არ იქნება ისეთი ადვილი საქმე როგორც ეს ერთი შეხედვით ჩანს, რადგან მსაჯულები ნაპოლეონის შეფასებისას სუბიექტურები არიან. ზოგს ნაპოლეონისადმი სიმპათია დაძლევეს და იტყვიან, რომ ის გმირია. ზოგს კი პირიქით, ან-

ტიპათია. და იტყვის, რომ ის ანტიგმირია. მათ შორის კონსესუსის მიღწევა ძნელი იქნება. ეს დავა კიდევ დიდხანს გასტანს და, ალბათ, არც არასდროს დამთავრდება. ყოველთვის იქნებიან, როგორც ნაპოლეონის თაყვანისმცემელი, ისე მოწინააღმდეგე ისტორიკოსები. ეს არცაა გასაკვირი. XX საუკუნის ჰოლანდიელი ისტორიკოსის, ლეიდენის უნივერსიტეტის პროფესორის, პიტერ ჰეილის თქმით „ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკა“ აქ ყველაზე უფრო კარგადაა დანახული ისტორიული პროცესის შემეცნება. ზუსტადაა განსაზღვრული ისტორიული ცოდნის მნიშვნელობა. (1. 186.2. 18-45).

ჩვენ გაგვაჩნია აღნიშნული საკითხის საკუთარი ვერსია და ამ ორი მოსაზრებიდან ერთ-ერთს დაუჭერთ მხარს, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ნაპოლეონის უსაშველოდ განდიდება, რაც ძალუმად იგრძნობა აპოლოგეტურ ლიტერატურაში, რომლის მთავარ ტონის მიმცემად გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსები: ადოლფ ტიერი, ალბერ სორელი, ალბერ ვანდალი, ედუარდ დრიო, ფრედერიკ მასონი, არტურ ლევი, ლუი მადლენი, ანდრე კასტელო, გვევლინებიან, ანდაც მისი სახელის აუგად მოხსენება, მიწასთან გასწორება, რაც ლაიტმოტივად გასდევს ანტიბონაპარტისეულ ლიტერატურას, მისი მთავარი წარმომადგენლები არიან პიერ ლანფრე და ჟან შარასი, ზედმეტია. (3)

საფრანგეთის დიდი რევოლუცია და ნაპოლეონის ეპოქა წარმოადგენს ტრადიციული საზოგადოების მოდერნიზაციის საქმეში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნიშანსვეტს, რომელმაც კატალიზატორის როლი შეასრულა და დააჩქარა სამრეწველო გადატრიალების პროცესი, მძლავრი სტიმული მისცა ახალი ინდუსტრიული საზოგადოების ფორმირებას. ეს იყო საზოგადოების განახლების ერთ-ერთი შესაძლებელი გზა. მისი აპოლოგეტური შეფასება ან დაგმობა ცალმხრივი იქნებოდა და არ ივარგებს. უნდა ვიყოთ რეალისტები. ეს იყო იმ ექსტრემალური ვითარებიდან, რომელიც შეიქმნა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ, ერთ-ერთი რეალური გამოსავალი, რომელსაც

გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. ფრანგი ისტორიკოსის ჟან ჟორესის თქმით რევოლუცია არის „პროგრესის ბარბაროსული ფორმა“.

XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე ხდება გრანდიოზული მნიშვნელობის ფართო მასშტაბიანი რეფორმები, რომელიც აშკარად არა ატარებდა ვინრო, ლოკალურ, ხასიათს, ცილდება ერთი ქვეყნის, ერთი კონტინენტის ფარგლებს, მკვეთრად გამოკვეთიულ გლობალურ ხასიათს ატარებდა და მნიშვნელოვანი იყო მთელი მაშინდელი სამყაროსათვის. მთელი ამ პროცესის მთავარი სულისჩამდგმელი და ინიციატორი გახლდათ ერთი სახელმწიფო – საფრანგეთის და ერთი ადამიანი, – ნაპოლეონ ბონაპარტი. ამიტომ ეს მონაკვეთი მსოფლიო ისტორიაში „ნაპოლეონის ეპოქის“ სახელით მოიხსენიება. ამ ბობოქარ ეპოპეას ისტორიკოსებმა „ნაპოლეონის ომები“ უწოდეს. ყოველ საუკუნეს განასახირებენ ადამიანები, განსაკუთრებულით დიდი პიროვნებები, ინგლისელი ისტორიკოსის არნოლდ ტოინბის თქმით, ეს „შემოქმედებითი უმცირესობა“.

ამ გამრულ ეპოპეის ლოგიკური შედეგია ევროპის პოლიტიკური მონყობის ახალი მოდელი. მკვეთრი სახეცვლილება განიცადა ძალთა ბალანსმა საერთაშორისო ასპარეზზე. XIX საუკუნის დასაწყისში მკაფიოდ გამოიკვეთა საფრანგეთის ჰეგემონია, თავადი ა. კურაკინი პარიზიდან იმპერატორ ალექსანდრე I (1801-1825) ატყობინებდა „პირინეიდან ოდერამდე, ზუნდიდან მესინის სრუტემდე – ყველაფერი საფრანგეთია“ (4. 152). XIX საუკუნის დასაწყისში საფრანგეთის ჰეგემონიის უგულებელყოფა, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და ამერიკელი მეცნიერის ჯ. მოდელსკის მსოფლიო ჰეგემონობის „გრძელი ციკლების“ თეორიის აქტლევსის ქუსლად მიგვაჩნია. ამგვარი მიდგომა, ცხადია, შემთხვევით არ იყო და ამის მიზეზი, პირველ ყოვლისა, ჯ. მოდელსკის მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძიოთ. საფრანგეთის ჰეგემონისადმი ასეთი ინდიფერენტული დამოკიდებულება მნიშვნელოვანწილად იმით შეიძლება ყოფილიყო განპირობებული, რომ, საფრანგეთს არ ყავდა ძლიერი ფლოტი, რომელსაც ჯ. მოდელსკი მსოფლიოს ჰეგემონობის დამყარების საკითხში დიდ მნიშვნე-

ლობას ანიჭებდა. ერთი საუკუნის განმავლობაში ერთი სახელმწიფოს ჰეგემონობაზე აპელირება, როგორც ამას ჯ. მოდელკის აკეთებს, დამაჯერებელი არ უნდა იყოს და XIX საუკუნეში საერთაშორისო ასპარეზზე შექმნილი ვითარების ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. საერთაშორისო ასპარეზზე არსებული მწვავე კონკურენცია, ფაქტობრივად, კადრს მიღმა აღმოჩნდა (5).

გრანდიოზული გარდაქმნები ხდება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა უბანზე, სოციალური, პოლიტიკური და სულიერი ცხოვრების ყველა სფეროში. თვისებრივი ხარისხობრივი, ცვლილებები განიცადა ევროპის ეკონომიკამ, პირველ რიგში კი, მრეწველობამ. ნაპოლეონის გამირული და სისხლიანი ეპოპეის შედეგად, ევროპაში სამრეწველო გადატრიალების პროცესმა შეუქცევადი ხასიათი მიიღო. ყველა გზას თავისუფალ მენარმეობასთან მივყავართ. „ნაპოლეონმა აბსოლუტიზმას მიაყენა ისეთი ძლიერი დარტყმა. რომლისაგანაც ის წელში ვეღარ გასწორდა, სწორედ ამაში მდგომარეობდა იმ გამირულ ეპოპის – ისტორიული მნიშვნელობა, რომელიც მის სახელთანაა დაკავშირებული“. (6,9).

ნაპოლეონის ომების მნიშვნელობის შეფასებისას ისტორიკოსებს შორის ერთსულოვნება არასოდეს ყოფილა და სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობა სუფევდა. ერთნი ოპტიმისტურად არიან განწყობილნი და მაჟორულ ნოტაზე არიან მომართულნი. მეორენი პირიქით. ძალზე პესიმისტურად არიან განწყობილნი და მინორულ ტონში მსჯელობენ. პირველი ბანაკის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენელად ფრანგი ისტორიკოსის ედუარდ დრიო გვევლინება. ის აპოლოგეტურ განწყობილებას ამჟღავნებს განადიდებს ნაპოლეონის ომებს და ირწმუნება, რომ „ნაპოლეონის ომები იყო უდიდესი მოვლენა კაცობრიობის ისტორიაში“. ფრანგი ისტორიკოსი ფრანსუა ფიურე სკეპტიკურად ეკიდება ნაპოლეონის ომებს და ერთგვარი გულისტკივილით კითხულობს, თუ რას მიაღწია ნაპოლეონმა ამ გაუთავებელი ომებით. ნაპოლეონის ომებმა დიდი როლი შეასრულეს. იმ პროგრესული ძალების კონსოლიდაციის საქმეში, რომელსაც წილად ხვდა განესაზღვრა ევროპის ისტორიის მომავალი. ასე რომ აქ ზედმეტი პესიმიზმი უადგ-

ილოა, მაგრამ ამის გამო ნაპოლეონის უსაშველოდ განდიდება, გაიდი-
იალება; როგორც ამას ედუარდ დრიო აკეთებს, ცხადია, არ ღირს
ზედმეტი. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. ნაპოლეონის ომებს
მძლავრი რევოლუციური მუხტი გააჩნია. ეს უმთავრესად იმით გა-
მოიხატება, რომ დაპყრობილ ტერიტორიებზე განახლების დანერგვა
მანაც ხდებოდა, „ნაპოლეონი წმენდდა ევროპის ფეოდალიზმის ავ-
გეოსის თავლებს“. ეს იყო მოდერნიზაციის პროცესის ერთი ფორმა,
როდესაც გარდაქმნები ხორციელდებოდა ძალისმიერი მეთოდებით.
ეს იყო „პროგრესის ბარბაროსული ფორმა“. სამრეწველო გადატრი-
ალების პროცესი შეუქცევად ხასიათს იძენს. ყველა გზას თავისუ-
ფალ მენარმეობასთან, ინდუსტრიულ საზოგადოებასთან მივყავართ.

ნაპოლეონის დაპყრობითმა ომებმა მარტო უარყოფითი როლი არ
შეასრულა, მას გააჩნია დადებითი მომენტები. ამიტომ მისი ერთმ-
ნიშვნელოვნად დადებითი ან უარყოფითი შეფასება სწორხაზოვანი
იქნებოდა და აღნიშნულ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარ-
მოდგენას როდი გვიქმნის. ფრანგი ისტორიკოსი გრაფი ალექსის დე
ტოკვილი ფიქრობს, რომ ამისათვის სულაც არ იყო საჭირო რევო-
ლუცია და ამას საფრანგეთი მიაღწევდა მშვიდობიანი ევოლუციის
საშუალებით. (7). ეს იყო ერთი ხედვა. არსებობს განსხვავებული
თვალსაზრისი, რომლის თანახმადაც ამისათვის, რომ მიგვეღწია
უნდა გაგველო ის გზა, რომელიც საფრანგეთმა გაიარა. ტრადი-
ციული საზოგადოების ტრანსფორმაცია უმტკივნეული ხასიათს არ
ატარებდა და სხვადასხვა ფორმით მიმდინარეობდა. ის საზოგა-
დოების რევოლუციური და ევოლუციური განვითარების შერწყმის,
შეხამების, მცდელობაა.. ერთგან ეს ხორციელდება რევოლუციის
საშუალებით, მეორეგან ევოლუციის გზით. ლიბერალური რეფორმე-
ბის საშუალებით. ნაპოლეონის დროს ძველი, ტრადიციული საზოგა-
დოების მოდერნიზაციის პროცესი ძალისმიერი ფორმით ხორციელდ-
ება. ეს იყო „პროგრესის ბარბაროსული ფორმა“.

აქ წამოიჭრება ერთი საკითხი, რომელიც ჯერ კიდევ XIX საუკუნის
შუა ხანებში დასვა ცნობილმა ფრანგმა ისტორიკოსმა გრაფ ალექსის

დე ტოკვილმა. საფრანგეთის რევოლუციის შედეგად წყვეტას ჰქონდა ადგილი თუ უწყვეტლობას. ნაპოლეონის რეჟიმი შეესატყვისებოდა ტრადიციას თუ არა? საკითხი არის რთული და მრავალწახნაგოვანი და მისი ერთმნიშვნელოვნად გადანყვეტა სულაც არ გახლავთ ადვილი საქმე. ნაპოლეონის დროს ფაქტობრივად მოხდა სახელმწიფოებრიობის ძველი ფორმების აღდგენა, მაგრამ თვისებრივად სულ სხვა ხარისხში, რომელსაც საფუძვლად ედო რევოლუციის სოციალური მონაპოვარის აღიარება. ამიტომ ნაპოლეონის რეჟიმის გაიგივება „ძველ რეჟიმთან“, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. განსხვავება პრინციპულია და თვისებრივი, ხარისხობრივი, ხასიათისაა.

პრინციპული ხასიათი აქვს კიდევ ერთ საკითხს, რომლის გადანყვეტასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს და რომლის გარშემო ისტორიკოსთნ შორის სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობაა არსებობს. რა ფასად იქნა მიღწეული ეს წარმატებები? ერთნი მიესალმებიან ნაპოლეონის ტრიუმფალურ გამარჯვებებს, დითირემებს უმღერიან და გუნდრუკს უკმევენ მის სამხედრო წარმატებებს. ისინი ძირითადად ნაპოლეონის მრავალრიცხოვანი აპოლოგეტები არიან. (ადოლფ ტიერი, ალბერ სორელი, ალბერ ვანდალი, ედუარდ დრიო, ფრედერიკ მასონი, არტურ ლევი, ლუი მადლენი, ანდრე კასტელიო). მეორენი კი, პირიქით, ძალზე სკეპტიკურად არიან განწყობილები და ნაპოლეონს სასტიკად საყვედუროებენ ამ გაუთავებელი ომების გამო. ამ ბანაკის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენელია ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი ფრანსუა ფიურე. ჩვენ ძალიან კარგად გვესმის მისი გულისტკივილი. მიუხედავად ნაპოლეონის ტრიუმფალური წარმატებებისა ეს გამარჯვებები საფრანგეთს საკმაოდ ძვირი დაუჯდა. საფრანგეთის გენოფონდი განახევრდა. მაგრამ ნაპოლეონს ბრალი დავდოთ გენოციდში, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. ამ გაუთავებელ ომებში, ცხადია, კარგს ვერაფერს ვხედავთ, მაგრამ მას გააჩნია თავისი რეზონი, აზრი და მისი მიზეზი საკუთრივ ბონაპარტისეული რეჟიმის სპეციფიურ ხასიათში ძვეს. საქმე ის გახლდათ, რომ ნაპოლეონის რეჟიმის ლე-

გიტიმურობა მჭიდროდ უკავშირდებოდა მის სამხედრო წარმატებებს, წარუმატებლობა, დამარცხება, მისი რეჟიმის ლეგიტიმურობასთან ასოცირდებოდა. მართლაც, ეს ასე მოხდა. 1815 წლის 18 ივნისს ვატერლოსთან დამარცხებამ წერტილი დაუსვა ნაპოლეონის რეჟიმს. მისი პოლიტიკური კარიერა დასრულდა. ევროპის მონარქები დამარცხების შემთხვევაშიც მონარქებად რჩებოდნენ, ნაპოლეონი კი არა, გამარჯვება იყო ნაპოლეონის ლეგიტიმაცია. მათ შორის მთავარი განსხვავება, სწორედ ამაში მდგომარეობდა. ამ გაუთავებელ ომების გასაღები, სწორედ, აი აქ ძვეს. მას ახსნა გააჩნია, მაგრამ გამართლება არა. ყურადღებას მივაპყრობთ ერთ გარემოებას, რომელიც ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს და მკვეთრად განასხვავებდა ნაპოლეონის მმართველობას ი. სტალინის და ა. ჰიტლერის რეჟიმისაგან, ბოლშევიზმის და ნაციზმისაგან. აქ, რა თქმა უნდა, ვგულისხმობთ იმას, რომ ნაპოლეონის დროს ამ უზარმაზარ მსხვერპლს ადგილი ჰქონდა განუწყვეტელი ომების შედეგად, რომელსაც არავითარი გამართლება არ გააჩნია, ხოლო ი. სტალინის და ა. ჰიტლერის დროს ეს ხდებოდა მშვიდობიან პერიოდში, რომლის აუცილებლობა არ იყო. ამას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს. მათ შორის განსხვავება, სწორედ, ამაში მდგომარეობდა. სერ უინსტონ ჩერჩილის თქმით „მე კატეგორიულად უარვყოფ რაიმე შედარებას ბატონ ჰიტლერს და ნაპოლეონს შორის, მე არ მსურს შეურაცხყოფა მივაყენო მიცვალებულს“. (ე. ი. ნაპოლეონს – მ. კ.).

ნაპოლეონის მოღვაწეობის ირგვლივ არსებულ აზრთა სხვადასხვაობას საფუძველი ჩაეყარა XVIII-XIX საუკუნის მიჯნაზე, როდესაც, პრაქტიკულად ჩამოყალიბდა ძირითადი ისტორიოგრაფიული მიმდინარეობები. იკვეთება სამი მთავარი მიმართულება... კლერიკალური და როიალისტური, ბონაპარტისტული და დემოკრატიული ისტორიოგრაფია.

კლერიკალური და როიალისტურ წრეების დამოკიდებულება ნაპოლეონის მოღვაწეობისადმი მკვეთრად გამოკვეთილად ნეგატიურია. მათი ლოგიკა იყო ძალზედ მარტივი, მიამიტური და ნაპოლეონს უარყოფითი ეპითეტებით ამკობდნენ. „ნაპოლეონი არის რევოლუციის შვილი და ჯოჯოხეთის წარმომდგენელი. მას არ შეიძლება შეურიგდე, მას უნდა ებრძოლო და აღადგინო კანონიერი ხელისუფლება“. მათი შეხედულებით, ნაპოლეონი იყო „ანტიქრისტი“, „კორსიკელი ბანდიტი“, „სისხლიანი ტერორისტი“, „პატივმოყვარე არამზადა“. ბუნებრივია, რომ ნაპოლეონის მიერ დაარსებულ პოლიტიკურ ინსტიტუტებს და გატარებულ გარდაქმნებს ისინი მტრულად შეხვდნენ და არ მოსწონდათ ცენტრალიზაცია და ბიუროკრატია. ამ ვერსიას ისტორიულ სამეცნიერო ლიტერატურაში „შავი ლეგენდა“ უწოდეს. ეს საკითხი საგანგებოდ შეისწავლა თანამედროვე ფრანგმა ისტორიკოსმა ჟან ტიულარმა. ნაპოლეონის პოლიტიკის პოზიტიური ასპექტები პრაქტიკულად მათ თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდება. (8. 4-5. 9.10).

დაზუსტებას საჭიროებს მოსაზრება, თითქოს „ნაპოლეონის ლეგენდის“ ფორმირება დაიწყო 1815 წლის შემდეგ. სინამდვილეში ეს მოხდა გაცილებით უფრო ადრე, 1799 წლის 18 ბრიუმერის (9 ნოემბრის) გადატრიალების შემდეგ. მისი ერთ-ერთი მთავარი სულის

ჩამდგმელი თავად ნაპოლეონი იყო (8, 5-6). „ნაპოლეონის ლეგენდის“ მთავარი შემადგენელი კომპონენტებია ნაპოლეონის და რევოლუციის გაიგივება. ნაპოლეონს წარმოაჩენს როგორც მშვიდობისმოყვარე მმართველს, გამოჩენილი ფრანგმა ისტორიკოსმა აკად. ალბერ ვანდალმა ისე შორს შეტოპა, რომ ამტკიცებდა – „ნაპოლეონი ელბაზე და ოდერზე, რომ იბრძოდა მაშინაც საფრანგეთს იცავდა“. ნაპოლეონი ცდილობდა ევროპის ქვეყნებში გავრცელებინა 1789 წლის იდეები. ხაზს უსვამენ, რომ ნაპოლეონმა შეძლო ფრანგი ერის გაერთიანება. მას მიიჩნევენ ევროპის-ინტეგრაციის იდეის მომხრედ. ერთი სიტყვით, ნაპოლეონის საქმიანობაში პრიორიტეტულია პლუსები, ვარდისფერი დომინირებებს. ნაპოლეონის განდიდება ამას ლოგიკურად დაგვირგვინებდა გვეკლინება (8 5-6 9).

„ნაპოლეონის ლეგენდა“ ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და, რა თქმა უნდა, შეიცავს ქეშმარიტების რაციონალურ მარცვალს. ნაპოლეონის მოღვაწეობის დადებითი შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს და მისაღები ჩანს. მაგრამ ნაპოლეონის უსაშველო განდიდება, გაიდილება, გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. როგორც დამაჯერებლად ცხადყო გამოჩენილმა ფრანგმა ისტორიკოსმა ალბერ სობულმა. „ნაპოლეონის ლეგენდა“ სავსებით რეალურ საფუძველზე აღმოცენდა. ის არ წარმოადგენს ფაქტებზე თვითნებობის, ძალმომრეობის, შედეგს. მას საფუძვლად ედო ნაპოლეონის მიერ რევოლუციის სოციალური მონაპოვარის აღიარება-, (11).

თუ კლერიკალური და როიალისტური წრეები მარჯვნიდან აკრიტიკებდნენ ნაპოლეონის რეჟიმს, დემოკრატიული წრეები მარცხნიდან უტყვევდნენ მას. ისინი უარყოფითად ეკიდებოდნენ 1799 წლის 18 ბრიუმერის (9 ნოემბრის) სახელმწიფო გადატრიალებას. მათ ვერ აპატიეს ნაპოლეონს რესპუბლიკის ლიკვიდაცია. ამ მიმართულების თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსები ჟიულ მიშლე და ედგარ კინე. (12, 13). ნაპოლეონის რეჟიმის კონტრრევოლუციურ ტენდენციებზე აქცენტირება, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და ამუქებს საქმის რეალურ ვითარებას.

ახლა, როდესაც ძალიან მოკლედ გადავავლეთ თვალი საქმის რეალურ ვითარებას. ძირითად ისტორიოგრაფიულ მიმართულებებს გავიხსენოთ ნაპოლეონისადმი ცალკეული ისტორიკოსების დამოკიდებულება. ეს ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა და მას წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია.

XIX-XX საუკუნეების ფრანგულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის განდიდება დომინირებს, ის თავის აპოგეას აღწევს ადოლფ ტიერის, ალბერ სორელის, ალბერ ვანდალის, ლუი მადლენის ფუნდამენტალურ გამოკვლევებში. ეს შრომები ამ დარგის კლასიკაა. ისინი ხოტბას ასხამენ და გუნდრუკს უკმევენ ნაპოლეონს. (14,15,16,17). გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსი, სორბონის უნივერსიტეტის პროფესორი, ჟორჟ ლეფევერი თავის საინტერესო ნიგნში ნაპოლეონზე ვერ ფარავს მისი მოღვაწეობით გამოწვეულ ემოციებს, აღტაცებას და პირდაპირ წერს, რომ „ნაპოლეონი იყო საუკუნის ადამიანი“ (18). შეიძლება არ დავეთანხმოთ XX საუკუნის ცნობილ ფრანგ ისტორიკოსს, ტულუზის უნივერსიტეტის პროფესორს, ჟაკ გოდმოს თითქოს ლეფევერის ნიგნი „არ წარმოადგენს ნაპოლეონის აპოლოგიას“, ნაპოლეონი ჟორჟ ლეფევერის საყვარელი გმირია. ის ნაპოლეონზე საკმაოდ მაღალი აზრისაა და მის მიმართ კომპლიმენტებს არ იშურებს, პატივს მიაგებს. შეიძლება მისი ტონი გაცილებით განონასწორებული და ობიექტურია, ვიდრე ადოლფ ტიერის, ალბერ სორელის, ალბერ ვანდალის ან ლუი მადლენის, მაგრამ ნაპოლეონი კულტს, მანაც მიაგო სათანადო პატივი და ამის წაყრუება, გვერდის ავლა, მიზანშეწონილი არ იქნება. ის უფრო ზომიერი ბონაპარტისტია. აი ამაში კი შეიძლება დავეთანხმოთ ჟაკ გოდმოს. ალბათ, ეს უფრო ზუსტი იქნებოდა. ნაპოლეონის განდიდება, ცხადია, არ წარმოადგენს მხოლოდ ფრანგი

ისტორიკოსის დომენს. მას მრავლად ყავს თაყვანისმცემლები საფრანგეთის ფარგლებს გარეთაც. აი რას წერდა ნაპოლეონზე ცნობილი ინგლისელი ისტორიკოსი, კემბრიჯის უნივერსიტეტის პროფესორი, ჯონ ემერი აქტონი, ის ნაპოლეონს უწოდებს „ყველაზე დიდ გენიას, მათ შორის, რომელიც კი გამოჩენილა დედამიწის ზურგზე“

ნაპოლეონის ქება მარტო ისტორიკოსების საქმეს არ წარმოადგენს მათ მხარი აუბეს სხვა დარგის წარმომადგენლებმაც. ნაპოლეონის თაყვანისმცემლები საკმაოდ ფართო სპექტრით არიან წარმოდგენილი. ისტორიკოსებს მხარი დაუჭირეს გამოჩენილმა მწერლებმა. მათი მთავარი ტონის მიმცემები არიან დიდი გერმანელი მწერალი, იოჰან ვოლფგანგ გოეთე და გამოჩენილი ინგლისელი პოეტი ჯორჯ ბაირონი. ნაპოლეონის ქება ლაიტმოტივად გასდევს მთელს მის შემოქმედებას და თავის პიკს, მწვერვალს აღწევს მის ლექსში „ოდა ნაპოლეონზე“, სადაც ნაპოლეონის მოღვაწეობისადმი სიმპათია უკვე ლექსის სათაურშია გამჟღავნებული. თუმცა ის არ ერიდება ნაპოლეონის მიმართ კრიტიკული შენიშვნების გამოთქმას. ნაპოლეონის პიროვნებით აღფრთოვანებული გოეთე დასძენდა: „ნაპოლეონისათვის ძალაუფლება იგივე იყო, რაც დიდი ხელოვანისათვის ინსტრუმენტი“. ამ ფრთოსან გამონათქვამში კარგადაა გამჟღავნებული ნაპოლეონისადმი სიმპათია. ისტორიკოსებს და სიტყვაკაზმული ლიტერატურის კორიფეებს მხარი აუბეს ფილოსოფოსებმა. მათი მთავარი ტონის მიმცემი დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი ჰეგელი იყო. აი რას წერდა ალტაცებული ჰეგელი. „მე ვიხილე იმპერატორი, ეს მსოფლიოს სული, როცა ის ქალაქში შემოვიდა, საკვირველი გრძნობა გეუფლება კაცს, როცა ხედავ ასეთ არსებას, ერთ წერტილში თავმოყრილს, ცხენზე შემჯდარს და ამავე დროს მთელი ქვეყნიერების მბრძანებელს“, მათ არც მხატვრები ჩამორჩნენ. დავიდი, გრო, ჟერიკო, თავის ფერწერულ ნამუშევრებში ხოტბას ალავლენენ ნაპოლეონს. საწინააღმდეგო პოზიციაზე იდგა ცნობილი ესპანელი მხატვარი ფრანჩესკო გოია. ის სასტიკად ამხელს ნაპოლეონის შეჭრას ესპანეთში. აღსანიშნავია, რომ ნაპოლეონის თაყვანისმცემლები მუსიკის დარგშიც გამოჩნდნენ. მათი ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია გამოჩენილი გერ-

მანელი კომპოზიტორი ლუდვიგ ვან ბეთხოვენი. ცნობილია, რომ ნაპოლეონის პირველი წარმატებებით აღფრთოვანებულმა ბეთხოვენმა მას თავისი მეცხრე სიმფონია მიუძღვნა.

ნაპოლეონის თაყვანისმცემლები გვხვდება ექიმებს შორის. მათ ერთ-ერთ ლიდერად შვედი დანტისტი სვენ ფორშევედი მოგვევლინა. თავად განსაჯეთ მათ რიგებში გამოჩნდნენ ბიზნესმენები. ნაპოლეონს დიდ პატივს მიაგებდა ამერიკელი მილიარდელი ბენ ვეიდერი.

ნაპოლეონის მეხოტბეთა ფერხულში აქტიურად აღმოჩნდნენ ჩამოული პოლიტიკოსები XIX საუკუნის ინგლისელი პოლიტიკოსი ლორდი როზბერი, რომელმაც ისტორიულ მეცნიერებაშიც მოსინჯა ძალები და დაწერა ნაშრომი ნაპოლეონზე, რომელიც წმინდა მეცნიერულ თვალსაზრისით, საკმაოდ სუსტია, დასძენდა: „ნაპოლეონმა უსასრულობამდე გადაწია ის, რაც მის გამოჩენამდე ადამიანის შესაძლებლობების ზღვარად იყო მიჩნეული“. უფრო მეტი ქება განა რა შეიძლება იყოს? მან ნაპოლეონი პირდაპირ ცაში აიყვანა. ნაპოლეონს დიდ პატივს მიაგებდა კიდევ ერთი ცნობილი ინგლისელი პოლიტიკოსი სერ უინსტონ ჩერჩილი. ის ნაპოლეონზე საკმაოდ მაღალი აზრის ჩანს. მისი ღრმა რწმენით, ნაპოლეონს შეეძლო, როგორც ნგრევა ისე შენება. მის თვალში ნაპოლეონის სახელი ასოცირდებოდა ძველი დრომოჭმულის ნგრევასთან და ახლის შენებასთან. ამიტომ ნაპოლეონის შედარება ჰიტლერთან ან სტალინთან, ალბათ, მაინც დიდი სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. ნაპოლეონის თაყვანისმემელ პოლიტიკოსთა ლიდერად კი, მეხუთე რესპუბლიკის პრეზიდენტი შარლ დე გოლი მოგვევლინა. მისი აზრით, „ნაპოლეონმა ერთნაირი გენია ჩადო სამხედრო ხელოვნებაში და მმართველობაში“ (8, 2). ამ შემთხვევაში ნაპოლეონის განდიდებაში თავის პიკს, ზენიტს აღწევს. დე გოლს პირდაპირ ცაში აყავს ნაპოლეონი. ეს არცაა გასაკვირი, დე გოლის სახით საქმე გვაქვს პირწავარდნილ ბონაპარტისტთან.

ნაპოლეონის მოღვაწეობის დადებითი შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს, უეჭველად, შეიცავს ჭეშმარიტების რაციონალურ მარცვალს, და სრულად მისაღები ჩანს, მაგრამ ნაპოლეონის

გაიდილება, უსაშველოდ განდიდება, ცაში აყვანა, ცხადია, არ ღირს, ზედმეტი, გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს ნაპოლეონის პანეგერიკთან. ცხადია, სასურველი იქნებოდა მეტი ზომიერება, რამდენად შეეძლებოდა ამის გაკეთებას ეს უკვე სულ სხვა და ჩვენი აზრით., მთავარი საკითხია.

ეს ერთი ხედვა იყო, რომელიც უმთავრესად ნაპოლეონის აპოლოგეტ ისტორიკოსებთან ასოცირდება. არის სხვა თვალსაზრისიც. რა თქმა უნდა, ამ აღფრთოვანებას ყველა როდი იზარებდა. იყვნენ ისეთები, რომლებიც ნაპოლეონის მოღვაწეობას მხოლოდ უარყოფით კონტექსტში მოიაზრებდნენ და მის სახელს აუგად იხსენებენ. მათი ერთ-ერთი თვალსაზრისით წარმომადგენელია ფრანგი ისტორიკოსი პიერ ლანფრე. მისი მრავალტომიანი ნაშრომი წარმოადგენს ნაპოლეონზე დანერილ პასკვილს. მას ნაპოლეონის პოლიტიკის პოზიტიური ასპექტების გაგონებაც არ სურს და მის მოღვაწეობას უარყოფითად ეკიდება. პ. ლანფრეს აზრით, ნაპოლეონი იყო ტირანი, დესპოტი, რომელმაც სისხლით მორწყა ევროპა (19). ასეთი მკაცრ განაჩენი გამოუტანა პ. ლანფრემ ნაპოლეონს. მისი აზრით, ნაპოლეონი გამირიდან ანტიგმირად იქცა. ნაპოლეონის მოღვაწეობა მუქ ფერებში წარმოაჩინა ცნობილმა გერმანელმა ისტორიკოსმა ერნსტ ენგელბერგმა, ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ ის აქცენტირებას ახდენდა ნაპოლეონის რეჟიმის კონტრრევოლუციურ ტენდენციებზე. მისი აზრით „ნაპოლეონი იყო რევოლუციის არადემოკრატიული ფრთის წარმომადგენელი“. სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში ნაპოლეონის სახელის აუგად მოხსენიება მწვერვალს აღწევს ლევ ტოლსტოის რომანში „ომი და მშვიდობა“.

ნაპოლეონის დროს გარდაქმნები ძირითადად თვისებრივ, ხარისხობრივ ხასიათს ატარებდა და ხორციელდება ძალისმიერი ფორმით. საქმე გვაქვს „პროგრესის ბარბაროსულ ფორმასთან“. ნაპოლეონის გარდაქმნების შუქჩრდილები სწორედ ამაში მდგომარეობდა. ნაპოლეონს, ვფიქრობთ, კარგად მიესადაგება დიდი გერმანელი ფილოსოფოსის იმანუილ კანტის სიტყვები, „დიდ პატივმოყვარეობას ძველთაგანვე ბევრი გონიერი ადამიანი ჭკუიდან შეუშლია“. ნაპოლეონის

გმირული ეპოპეის ტრაგიკული აღსასრულის გასაღებიც იქნებ, სწორედ, აქ უნდა ვეძიოთ? ნარმატებით თავბრუდახვეული ნაპოლეონი ხომ არა კარგავს რეალობის გრძნობას? ამიტომ ნაპოლეონის უსაშველო განდიდება, რაც შეინიშნება აპოლოგეტურ ლიტერატურაში, გადაჭარბებული უნდა იყოს და, ცხადია არ ღირს, ზედმეტია.

ნაპოლეონის რეჟიმი ცეზარისტულ ხასიათს ატარებდა. მან შექმნა ავტორიტარული სახელმწიფო, ის იყო ერთპიროვნული მმართველი, მისი მმართველობა „პროგრესული ცეზარიზმის“ ნიმუშად შეიძლება მივიჩნიოთ. ნაპოლეონის სახით საქმე გვაქვს ერთპიროვნულ მმართველთან, კანონმდებელთან, რეფორმატორთან.

ლიტერატურა:

1. А. Гуревич, История историка, М., 2004.
2. მ. კალანდაძე, ისტორიოგრაფიული ეტიუდები, ნაწილი პირველი, თბ., 2011.
3. მ. კალანდაძე, ისტორიკოსები ნაპოლეონზე, კლდეკარი, 3. 1998.
4. დ. ცისკარიშვილი, ნაპოლეონი, წიგნი მეორე. იმპერატორი, თბ., 1997.
5. მ. კალანდაძე, „გრძელი ციკლები მსოფლიო პოლიტიკაში“ (ამერიკელი მეცნიერის ჯ. მოდელსკის თეორიის ირგვლივ), ქართული დიპლომატია, წელიწდეული, 12. თბ., 2005.
6. Е. Тарле, Наполеон, М., 1957.
7. А. Токвиль, Старый порядок и революция, СПб., 1861.
8. Дж. Туган-Барановский, Формирование Бонапартического режима во Франции в годы консульства (1799-1804), Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, М., 1990.
9. Дж. Туган-Барановский, У истоков Бонапартизма (Происхождение режима Наполеона), М., 1986.
10. Дж. Туган-Барановский, Наполеон и власть, М., 1993.
11. А. Собоуль, Герой, Легенда, история, Французский Ежегодник 1969, М., 1970.
12. Ж. Мишле, История XIX века, том 1. СПб., 1882.
13. Э. Кине, Революция и критика её, М., 1906.
14. А. Тьер, История консульства и империи, т. 3. СПб., 1846.
15. А. Сорель, Европа и Французская революция, том 1-8. СПб., 1892-1906.
16. А. Вандаль, Возвышение Бонапарта, том 1-2. СПб., 1905. А. Вандаль, Наполеон и Александр I. том 1-3. Р/д., 1995.
17. L. Madlin, Fuche, P., 1955.
18. G. Lefebvre, Napoleon, P., 1935.
19. П. Ланфре, история Наполеона | СПб., том 1-5. 1870-1875.

თავი მეორე

ნაპოლეონი და საფრანგეთის დიდი რევოლუცია

საკითხი არის რთული და საინტერესო. ამ რაკურსით მისი გაშუქებას დიდი მნიშვნელობა აქვს, აქტუალურია და საშუალებას მოგვცემს კიდევ უფრო კარგად გავისივრდეთ ჩვენთვის საინტერესო საკითხი. როგორი შეიძლება ყოფილიყო ნაპოლეონის დამოკიდებულება საფრანგეთის დიდი რევოლუციისადმი? როგორ ეკიდებოდა იგი რევოლუციის მემკვიდრეობას და რამდენად ჰქონდა გაცნობიერებული მას რევოლუციის სოციალური მონაპოვრის მნიშვნელობა?

ნაპოლეონი არ იყო არც „აიაჩოელი დიოკლეტიანე“, როგორც ამას ხაზს უსვამდა XIX საუკუნის ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი იპოლიტ ტენი და არც „ევროპული ჩინგიზ-ხანი“ რამაც, ი. სტალინის ძალისხმევით, ფართოდ მოიკიდა ფეხი 30-40 წლების საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. ამგვარი ხედვა მნიშვნელოვანწილად აღარბებს ნაპოლეონის მოღვაწეობის პალიტრას და მის ნიჭსა და ტალანტზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას როდი გვიქმნის. ნაპოლეონი არ იყო მხოლოდ დიქტატორი ერთპიროვნული მმართველი. მისი მოღვაწეობის არეალი უაღრესად ფართოა და რამდენიმე სფეროს მოიცავს.

ნაპოლეონი იყო თავისი დროის დიდი მხედართმთავარი და პოლიტიკური მოღვაწე. მან როგორც მხედართმთავარმა ახალი სიტყვა თქვა სამხედრო ხელოვნების ისტორიაში, ის იყო სამხედრო საქმის ნოვატორი და რეფორმატორი. მან შეიმუშავა ომის წარმოების სრულიად ახლებური ტექნიკა და სტრატეგია, რომელიც საფრანგეთის დიდი რევოლუციის წიაღში იშვა (1. 119-160).

ნაპოლეონის სამხედრო ტალანტი უკვე თანამედროვეებმა დაინახეს და დააფასეს. აი რას ამბობდა ნაპოლეონის მარშალი, შემდგომში შვედეთის მეფე ჟან ბატისტ ბერნანდოტი, რომელსაც ნაპოლეონისადმი კეთილგანწყობილება ძნელია დავწამოთ. „ნაპოლეონის იყო ყველა დროის ყველაზე უფრო დიდი სარდალი. ყველაზე უფრო დიდი ადამიანია, ვინც კი ცხოვრობდა დედამიწის ზურგზე. გაცილებით დიდი, ვიდრე ჰანიბალი, ვიდრე ცეზარი და თვით მოსე“ (2, 81). აქ რაიმე კომენტარის გაკეთება ძნელია. ბერნანდოტის შეფასება ნაპოლეონის აპოთეოზად ჟღერს. თუ ბერნანდოტი ასე ფიქრობდა, ადვილი წარმოსადგენია მისი თაყვანისმცემელი რას იტყოდნენ.

ნაპოლეონი იყო არა მხოლოდ დიდი მხედართმთავარი, არამედ დიდი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელსაც ძალიან კარგად შეეძლო არა მარტო ნგრევა, არამედ შენება. მისი სახელი ასოცირდება ძველის ნგრევასთან და ახლის შენებასთან. უწინარესად, საინტერესო იქნებოდა გამოვარკვიოთ თუ როგორი შეიძლება ყოფილიყო ნაპოლეონის დამოკიდებულება საფრანგეთის დიდი რევოლუციისადმი. ამ კუთხით საკითხის გაშუქება საინტერესო და აქტუალურად მიგვაჩნია. ნაპოლეონის დამოკიდებულება საფრანგეთის დიდი რევოლუციისადმი საინტერესოა და საშუალოდ გზის მოძიების ერთ-ერთ მცდელობად გვევლინება. ეს იმით გამოიხატება, რომ ის შეეცადა რევოლუციიდან აეღო ის რაც მას ესახებოდა, რევოლუციის დადებით მომენტებად, ხოლო უარს ამბობდა იმაზე რაც რევოლუციის უარყოფით მხარედ წარმოედგინა. მან დაგმო რევოლუციისათვის დამახასიათებელი უკიდურესი ექსცესები, ექსტრემიზმი. ამიტომ ნაპოლეონის გაიგივება რევოლუციასთან, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. მაგრამ შეინარჩუნა რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი და ცდილობდა ის გაეგრძელებინა ევროპის დანარჩენ ქვეყნებში. ფაქტობრივად, ეს იყო ზომიერი პოზიცია, რომელსაც საფუძვლად ედო კომპრომისი რევოლუციურ და არისტოკრატიულ ტენდენციებს შორის. აქედან იღებს სათავეს ნაპოლეონის რეჟიმისათვის დამახასიათებელი ელასტიკურობა, ლავირების უნარი. ის წარმატებით ახერხებს მანევრირებას არისტოკრა-

ტიულ ელემენტებსა და საშუალო ფენას შორის. ამ თვალსაზრისით, ფრიად ნიშანდობლივი უნდა იყოს, რომ ნაპოლეონმა უმალ შეცვალა დირექტორია ახლით კონსულობის რეჟიმით. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ეს სიახლე, წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო. ძველი გზას უთმობს ახალს. ეს ნაპოლეონის როგორც პოლიტიკოსის წარმატება იყო. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ვერც როალისტებმა, ვერც კონსტიტუციური მონარქიის მომხრეებმა, ვერც ჟირონდისტებმა. ვერც იაკობინებმა, ვერც დირექტორიამ, ვერც ბაბუვისტებმა, ვერ შეძლეს შეეთავაზებინათ საფრანგეთის საზოგადოებისათვის პოზიტიური პოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიური, პროგრამა „ნაპოლეონმა კარგად აულო ალლო საფრანგეთის მოსახლეობის მთავარ მისწრაფებებს და შეძლო მათთვის შეეთავაზებინა პოზიტივი. მნიშვნელოვანწილად, ამით იყო გამოწვეული, რომ ხალხის ენდო მას და გაყვა“ (3, 41).

ნაპოლეონი ფართო საზოგადოების წინაშე წარსდგა მთელი პროგრამით, რომელიც ითვალისწინებდა კომპრომისს არა ვინრო პარტიულ ნიადაგზე, არამედ უფრო ფართო ეროვნულ საფუძველზე. ნაპოლეონი საზოგადოებას თავაზობდა საშუალებო გზას. თანხმობის პოლიტიკას ეროვნულ ნიადაგზე. ამ პოლიტიკის ნაყოფია სტაბილიზაცია, რაც ნაპოლეონის რეჟიმის ერთ-ერთ მთავარ მიღწევას წარმოადგენს. ნაპოლეონმა წერტილი დაუსვა რევოლუციის შედეგად გამოწვეულ ნგრევას, ქაოსს და შეძლო რევოლუციის დროს ორად გახლეჩილი ფრანგი ერის გაერთიანება, მიაღწია მისთვის სასურველ კონსესუსს. (1-341-346, 5-114-115). ეს იყო შექმნილი ექსტრემალური ვითარებიდან ერთ-ერთი რეალისტური გამოსავალი, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ამიტომ მისი არც აპოლოგეტური შეფასება და არც შეუფასებლობა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა.

გამოჩენილმა ფრანგმა ისტორიკოსმა ჟორჟ ლეფევერმა თავის საინტერესო წიგნში ნაპოლეონზე დამაჯერებლად ცხადყო, რომ ნაპოლეონმა შეინარჩუნა რევოლუციის მთავარი სოციალური მონაპოვარი. (6) ნაპოლეონის მთელი აგრარული კანონმდებლობა პრორესულ, ანტისენიორალურ, ხასიათს ატარებდა. ფრანგმა გლეხმა

შეინარჩუნა რევოლუციის დროს მიღებული მიწის ნაკვეთი. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით, იყო განპირობებული, რომ ფრანგი გლეხი ნაპოლეონს დიდ პატივს მიაგებდა და ძალიან უყვარდა. XX საუკუნის მეორე გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსი ტულუზის უნივერსიტეტის პროფესორი, ჟაკ გოდშო აღნიშნავს, რომ „მიუხედავად ძველი რეჟიმისაკენ გადადგმული ნაბიჯისა, ნაპოლეონის მმართველობა წარმოიშვა რევოლუციის მონაპოვარის საფუძველზე“ (3.12).

დიამეტრალურად საპირისპირო პოზიციაზე დგას გერმანელი მარქსისტი ისტორიკოსის აკად. ერნსტ ენგელბერგი. ის ფიქრობს, რომ „ნაპოლეონი განასახიერებდა რევოლუციის არადემოკრატიული ფრთის წარმომადგენელს“ ნაპოლეონის რეჟიმის კონტრრევოლუციურ ტენდენციებზე აპელირება, ალბათ, ამუქებს საქმის ვითარებას და მის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. საფრანგეთის დიდი რევოლუციისადმი ნაპოლეონის უარყოფით დამოკიდებულებაზე აქცენტირება, როგორც ამას აკად. ევგენი ტარლე ჩადის, საკამათო შეიძლება იყოს. (4). „ნაპოლეონს კარგად უნდა ჰქონოდა გათავისებულებული თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა პირადად მისთვის და მისი ხელისუფლებისათვის რევოლუციის სოციალური მონაპოვრის აღიარებას და ამას აკეთებდა ძალიან ხშირად და ყოველვის აკეთებდა გულწრფელად“. (3. 38). ნაპოლეონის სოციალურ პოლიტიკას მკვეთრად გამოკვეთილი პროგრესული ელფერი დაკრავს. მას, საფუძველად ედო ძველ პრივილეგიებზე და ინსტიტუტებზე უარის თქმა. გლეხებისა და საშუალო ფენის საკუთრების დაცვა. ნაპოლეონის მმართველობის პერიოდში საფუძველი ჩაეყარა ძლიერ საშუალო ფენას, რომელმაც მნიშვნელოვანწილად, უზრუნველყო მისი ერთპიროვნული მმართველობის ტრანსფორმაცია ლიბერალიზმისაკენ, დემოკრატიისაკენ.

საფრანგეთის XIX-XX საუკუნის ისტორია ერთპიროვნული მმართველობიდან დემოკრატიისაკენ ევოლუციის პროცესია, რომელსაც შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ნაპოლეონმა მისცა ბიძგი. ეს არის საკმაოდ რთული და ხანგრძლივი პროცესი, რომელიც, რა თქმა უნდა, უმტკივნეულო ხასიათს არ ატარებდა.

ვ. ლენინის, ი. სტალინის და ა. ჰიტლერისაგან განსხვავებით ნაპოლეონს ხელენიფებოდა არა მარტო ნგრევა, არამედ შენება, მისი მოღვაწეობის ისტორიული მნიშვნელობა, სწორედ, ამაში მდგომარეობდა. ნაპოლეონმა დაიწყო ახალი საფრანგეთის შენება. შემთხვევით როდია, ის დიდი მსგავსება, რომელიც არსებობს ნაპოლეონის რეჟიმს და შარლ დე გოლის მმართველობას შორის. ერთმა თანამედროვემ დე გოლის მმართველობას „განათლებული ბონაპარტიზმი“ უწოდა. თუ კარგად ჩაუყვირდებით ბევრ მსგავსებას დავინახავთ 1958 წლის დე გოლის კონსტიტუციასა და 1799 წლის ნაპოლეონის კონსტიტუციას შორის. (3. 2).

XIX საუკუნის ცნობილმა ფრაგმა ისტორიკოსმა იპოლიტ ტენმა, რომელსაც საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონისადმი სიმპათია ძნელია დავწამოთ, თავის სოლიდურ ექსტრემიან გამოკველევაში „თანამედროვე საფრანგეთის წარმოშობა“ (7) ასეთი აზრი გაატარა. თანამედროვე საფრანგეთის სოციალური და პოლიტიკური ინსტიტუტები სათავეს იღებს საფრანგეთის დიდი რევოლუციისა და ნაპოლეონის ეპოქიდან. საინტერესო მიდგომაა. „თანამედროვე საფრანგეთის შორეული ფესვები, უწინარესად, საფრანგეთის რევოლუციაში და ნაპოლეონის მიერ განხორციელებულ გარდაქმნებში უნდა ვეძიოთ. სწორედ, მაშინ ჩაეყარა საძირკველი თანამედროვე ტიპის სახელმწიფოს“ (3, 3). XX საუკუნის ინგლისელი ისტორიკოსის კ. ჩერჩის თქმით, „ნაპოლეონმა საფუძველი ჩაუყარა XIX საუკუნის კლასიკური სახელმწიფო აპარატის ორგანიზაციულ და სოციალურ სტრუქტურას“. (3, 15). გერმანელი ისტორიკოსი ჰანს შმიტი აღნიშნავს, რომ „ნაპოლეონი იყო არა მხოლოდ დამანგრეველი სული, არამედ მან განსაზღვრა ის გზა, რომლის მიხედვითაც წარმართა ევროპის განვითარება., არა მარტო XIX საუკუნეში, არამედ, მნიშვნელოვანწილად XX საუკუნეში. საძირკველი ჩაეყარა საფუძველებს, რომელსაც დღემდე ემყარება ევროპის განვითარება“. (8.465). მისი თანამემამულის, გერმანელი ისტორიკოსის, პიტერ კლაუს ჰარტმანის თქმით „ნაპოლეონმა საძირკველი ჩაუყარა საფრანგეთის საზოგადოების ახალ სტრუქტურას, რომელმაც იარსება არა მარტო მთელი

XIX საუკუნის განმავლობაში, არამედ ძირითადად შტრიხებში მიაღწია დღემდე. ძალაუფლება და ერთიანობა ეროვნულ ნიადაგზე – ნესრიგის რაციონალური დაფუძნებით“ (9. 23). ე. ბერჰარდ ვაისის აზრით, სწორედ, სამოქალაქო კოდექსი მოყავთ იმის დასამტკიცებლად, რომ ნაპოლეონი არ ყოფილა მარტო დამპყრობელი, ის იყო სახელმწიფო მოღვაწე, რომლის საქმეებმა, მასზე უფრო მეტ ხანს იცოცხლა. (8. 422). შარლ დე გოლის თქმით „ნაპოლეონმა ერთნაირი გენია ჩალო სამხედრო ხელოვნებაში და მმართველობაში“ (3.2).

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ თვითონ ნაპოლეონი საკმაოდ მაღალი აზრის იყო თავის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე და მას მის მიერ მოგებულ ბრძოლებზე მაღლა თუ არა, მის გვერდით აყენებდა. ალბათ, ეს რაღაცას უნდა ნიშნავდეს. „ჩემი დიდება იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მე მოვიგე ორმოცი დიდი ბრძოლა... ის რაც იცოცხლებს მარად, ეს არის ჩემი სამოქალაქო კოდექსი“ (10. 123). ეს გახლავთ „ადმინისტრაციული ბონაპარტიზმი“, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში ნაპოლეონის ტრიუმფალური წარმატებების „სამხედრო ბონაპარტიზმის“ ჩრდილში რჩებოდა და პერიფერიულ თემას წარმოადგენდა. თანამედროვე ავსტრალიელმა ისტორიკოსმა, სამხრეთ უელსის უნივერსიტეტის პროფესორმა, მარტინ ლაიონსმა დამაჯერებლად ცხადყო, რომ ნაპოლეონმა იურიდიულად გააფორმა და განამტკიცა რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი. (11. 305). პირველ რიგში ეს შეეხება რევოლუციის აგრარულ კანონმდებლობას, რომელიც ნაპოლეონის დროს ძალაში დარჩა. ასე შეინარჩუნა ფრანგმა გლეხმა რევოლუციის დროს მიღებული მიწის ნაკვეთი. ნაპოლეონმა საძირკველი ჩაუყარა საფრანგეთის ახალ სოციალურ სტრუქტურას.

საკითხი არის რთული და მრავლწახნაგოვანი და მისი ერთი ნიშნით შეფსება სწორხაზოვანი ჩანს, პროფ. ჯ. ტუგან-ბარანოვსკის აზრით, „ნაპოლეონის რეჟიმი არ წარმოადგენს რევოლუციასთან კავშირის განწყვეტას, მაგრამ ის არ წარმოადგენს მის გაგრძელებას, განვითარებას, მაგრამ ახალი რეჟიმი თავისი არსით უფრო მეტად იყო დაკავშირებული რევოლუციასთან, ვიდრე ძველ რეჟიმთან“ (3.

47). სხვათა შორის, ეს კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული თვითონ ნაპოლეონსაც. ვატერლოსთან დამარცხების შემდეგ მას უთქვამს „სახელმწიფოები მე კი არა რევოლუციას ეომებიან. ისინი ყოველთვის ხედავდნენ ჩემში მის წარმომადგენელს, რევოლუციის კაცს“. (12. 524).

რ. ჰოლცმანის თქმით „ნაპოლეონმა გადაარჩინა რევოლუცია და ის დაასრულა“. (13. 76).

ლიტერატურა:

1. დ. ცისკარიშვილი, ნაპოლეონი, ნიგნმი პირველი, გენერალი ბონაპარტი, თბ., 1994.
2. А. Егоров, Маршалы Наполеона, Р/д., 1998.
3. Дж. Туган-Барановский, Формирование бонапартического режима во Франции в годы консульства (1799-1804), _ Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, М., 1990.
4. Е. Тарле, Печать во Франции при Наполеоне I. соч. в 12 томах, т. 4. М., 1958.
5. კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია, თბ., 2005.
6. G. Lefebver, Napoleon, P. 1935.
7. И. Тен, Происхождение общественного строя современной Франции, том 1-6. СПб., 1907-1913.
8. Х. Шмидт, Наполеон I (1799/1804-1815) – ნიგნმი „Французские короли и императоры“, Р/д., 1997.
9. П. К. Хартман, Введение, «Французские короли и императоры», Р/д., 1997.
10. История Франции, том 2. М., 1973.
11. В. Сироткин, Наполеон и Россия, М., 2000.
12. ე. ტარლე, ნაპოლეონი, თბ., 1942.
13. Ив. Ментешавили, Власть и герой. Наролеон Бонапарт. Тб., 2014.

თავი მასამ

ნაპოლეონის მმართველობა რუმორც

„პროგრესული ცეზარიზმის“ ნიშუში.

ისტორიულსამეცნიერო ლიტერატურაში ნაპოლეონის განდიდებამ თავისებური ხასიათი შეიძინა და იმით გამოიხატებოდა, რომ უმთავრესად, აქცენტი კეთდებოდა ნაპოლეონის ტრიუმფალურ სამხედრო წარმატებებზე, „სამხედრო ბონაპარტიზმზე“, ხოლო მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობა ანუ „ადამინისტრაციულ ბონაპარტიზმი“ შედარებით უფრო უკანა პლანზე აღმოჩნდა, ყველაზე უფრო უკეთეს შემთხვევაში დამხმარე ფუნქცია გააჩნდა. და პერიფერიულ თემად გვევლინებოდა. ამგვარი მიდგომა ნაპოლეონის მოღვაწეობაზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. უახლესი ისტორიოგრაფია ცდილობს გადალახოს ეს ცალმხრიობა, ეს შეუსაბამობა და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა. ასეთი განონასწორებელი, დაბალანსებელი, მიდგომა გაცილებით უფრო ადეკვატურია. (1) ამ ფონზე ერთგვარ ბედნიერ გამონაკლისად მეხუთე რესპუბლიკის პირველი პრეზიდენტი გენერალი შარლ დე გოლი გვევლინება. ის პირწავარდნილი ბონაპარტისტი გახლდათ. მას ნაპოლეონის მოღვაწეობის ეს ორივე მხარე მისი ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებები, ანუ „სამხედრო ბონაპარტიზმი“ და კანონშემოქმედებითი საქმიანობა ანუ „ადმინისტრაციული ბონაპარტიზმი“ ძალიან კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული. შარლ დე გოლის თქმით, „ნაპოლეონმა ერთნაირი გენია ჩადო სამხედრო ხელოვნებაში და მმართველობაში“ (2.2) შეიძლება ითქვას, რომ აქ ნაპოლეონის აპოლოგია თავის პიკს, კულმინაციას, აღწევს. დე გოლის ამ გამონათქვამში ნაპოლეონის გან-

დიდება დასრულებულ ფორმას იძენს. შარლ დე გოლის მოსაზრება უეჭველად შეიცავს ჭეშმარიტების რაციონალურ მარცვალს. ხოლო ნაპოლეონის უსაშველოდ განდიდება გადაჭარბებული შეიძლება იყო და, ცხადია, არ ღირს, ზედმეტია ერთი სიტყვით, თუ მის მსჯელობას ნაპოლეონისადმი მიძღვნილ დითირამებს ჩამოვაშორებთ, ხელში რეალობა გვრჩება. მთავარი, სწორედ, აი ეს უნდა იყოს.

რას ნარმოადგენდა ბონაპარტისტული რეჟიმი XIX საუკუნის დასაწყისში, როგორც მმართველობის ფორმა? ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა. პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, კოდექსი, რომელსაც ისტორიკოსებმა „ნაპოლეონის კოდექსი“ უწოდეს. ის მიიღეს 1804 წლის 21 მარტს. „ნაპოლეონის კოდექსის“ შექმნის საქმეში აქტიური მონაწილეობა მიიღო იურისტმა ჟან ეტიენ პორტალისმა.

როიალისტური წრეების მიერ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო და არანაირი მეცნიერული საფუძველი არ გააჩნია. „ნაპოლეონის კოდექსი“ ახალი დროის პირმოა. ის პრინციპულად უპირისპირდება ძველ რეჟიმს და აბსოლუტურ სისტემას. მას მკვეთრად გამოკვეთილი პროგრესული ელფერი დაკრავს და ლოგიკურად გამომდინარეობს საფრანგეთის დიდი რევოლუციის პრინციპიდან.

გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსი, სორბონის უნივერსიტეტის პროფესორი, ალფონსი ოლარი როგორც ლიბერალი ხომ არ ამუქებდა. საქმის რეალურ ვითარებას როდესაც ნაპოლეონის მმართველობას აღიქვამს როგორც ძველი რეჟიმისაკენ დაბრუნებას? ნაპოლეონს მიიჩნევს რევოლუციის მესაფლავედ და საფრანგეთის დიდ რევოლუციას ასრულებს 1804 წელს, როდესაც ნაპოლეონი იმპერატორად ეკურთხა. (3). ყურადღებას მივაპყრობთ ორ გარემოებას, რომელიც მეცნიერული განსჯის საგანი შეიძლება გახდეს. ნაპოლეონის საფრანგეთის რევოლუციის მესაფლავედ გამოცხადება, ალბათ. მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. ნაპოლეონმა შეინარჩუნა რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი და ამის

შეუფასებლობა, ცხადია, გამართლებული არ იქნებოდა. ეს ერთი, მეორე. ფაქტობრივად, აქ საქმე გვაქვს რევოლუციის პერიოდიზაციასთან. საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დამთავრებას 1804 წელს, ნაპოლეონის კორონაციით, ყავს თავისი მომხრეები, მაგრამ საკამათო შეიძლება იყოს და ძალიან ბევრი ისტორიკოსი, მათ შორის ჩვენც, რევოლუციის დამთავრებას 1804 წელს დაგვიანებულად მიიჩნევენ. (4. 5).

უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ კოდექსი მიზნად ისახავდა კანონის უზენაესობას, ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. უთანასწორობა და არისტოკრატიული პრივილეგიები წარსულს ჩაბარდა. კანონის წინაშე ყველა ადამიანი თანასწორია. მეორე მნიშვნელოვანი იდეა, რომელიც გატარებული იყო კოდექსში. ეს არის კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობა, რომელსაც საფუძვლად ედო საფრანგეთის დიდი რევოლუციის სოციალური კანონმდებლობის აღიარება. ფრანგმა გლეხმა შეინარჩუნა რევოლუციის შედეგად მოპოვებული მიწა. ნაპოლეონის დროს რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობა ძალაში დარჩა. ამიტომ იყო, რომ ფრანგი გლეხი პირდაპირ აღმერთებდა ნაპოლეონს. კოდექსი ხელს უწყობდა კერძო საკუთრებით თავისუფალ სარგებლობას. განამტკიცებდა და უზრუნველყოფდა თავისუფალი მენარმოების განვითარებას. კოდექსი გვევლინება რევოლუციის შედეგად საშუალო ფენის მიერ მოპოვებული წარმატების კონსტიტუციურ გარანტიად. რევოლუციის შედეგად მოპოვებული ქონება მის ახალ მფლობელს უმტკიცდებოდა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. იქმნება მყარი საფუძველი საშუალო ფენის განვითარებისათვის. კოდექსი ქადაგებდა „1789 წლის პრინციპებს“ რომლის მთავარ ქვაკუთხედს წარმოადგენდა პიროვნების თავისუფლება. კოდექსის კიდევ ერთი პლუსი იყო, რჯულშემწყნარებლობის პოლიტიკა, სინდისის თავისუფლება. ამიტომ „ნაპოლეონისა კოდექსისადმი“ ხისტი დამოკიდებულება, რაც იგრძნობოდა საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში, ტენდენციური იყო და მიუღებელი. (6.282-284).

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაიდიალება, რაც ძალუმად იგრძნობა აპოლოგეტურ ლიტერატურაში, ცხა-

დია, არ ღირს, ზედმეტია. მას გააჩნია თავისი სუსტი მხარეები და ამის წაყრუება გამართებული არ იქნებოდა. აქ, პირველ ყოვლისა, ხაზი უნდა გაუსვათ პრინციპულ დაპირისპირებას ფრანგ განმანათლებელთან შარლ ლუი მონტესკიესთან. ნაპოლეონი როგორც ერთპიროვნული მმართველი, ცხადია, არ იზიარებდა მონტესკიეს შეხედულებას ხელისუფლების დანაწილების შესახებ. საკანონმდებლო, აღმსარებელი, სასამართლო (7) ფართო, შეუზღუდავი ძალაუფლება, წარმოადგენდა ნაპოლეონის მმართველობის დედა-აზრს. ნაპოლეონის ღრმა რწმენით, სწორედ, ხელისუფლება უნდა იყოს „ერის წარმომადგენელი“. ეს მნიშვნელოვანი პუნქტია და ნაპოლეონის პოლიტიკური დოქტრინის კვინტესენციას წარმოადგენს მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამითაა გამოწვეული რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაში აღმასრულებელი ხელისუფლება დომინირებს საკანონმდებლოზე. ეს უკანასკნელი ნაპოლეონის ერთპიროვნული მმართველობის პირობებში სუსტია. არჩევნებმა დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. ამიერიდან თანამდებობაზე ზემოდან მთავრობა ნიშნავდა – მართალია, ნაპოლეონმა გადაუხვია რევოლუციის პრინციპს, მაგრამ ამას გააჩნია თავისი პლუს-მინუსები. ეს არ მოასწავებდა საკადრო პოლიტიკაში თვითნებობას, რაც მიუღებელი იყო. ნაპოლეონის კურსის წარმატება მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა მისმა სწორმა საკადრო პოლიტიკამ. ნიკოლო მაკიაველი ამბობდა „მმართველის გონიერებაზე მასთან დაახლოებული ადამიანების მიხედვით მსჯელობენ“. (8, 62). ამ თვალსაზრისით, ნაპოლეონს მართლაც ძნელი იქნებოდა რაიმე უსაყვედურო. დანიშვნებს, უმთავრესად, საფუძვლად ედო არა პირადი ერთგულება, არამედ ნიჭიერება. ტალეირანის, ფუშეს, კარნოს, გოდენის დაწინაურება ამის კარგი მაგალითია. ეს იყო კიდევ ერთი პრინციპული განსხვავება, რომელიც არსებობდა ნაპოლეონს, სტალინს, და ჰიტლერს შორის. ნაპოლეონი იდგა სერიოზული დილემის წინაშე. თავისუფლება თუ წესრიგი? მან სწორი ნაბიჯი გადადგა და ფსონი ამ უკანასკნელზე გააკეთა. მკვეთრად შეიზღუდა პრესის თავისუფლება. 160 გაზეთი დაიხურა. აქ ნაპოლეონი მოქმედებდა, როგორც ნიკოლო მაკიაველის

ნამდვილი მონაფე „თავისუფლება კარგია, მაგრამ წესრიგი უმჯობესია, რომლის დამყარება ყველა ხერხითაა გამართლებული“. იგივე ითქმის ნაპოლეონის მიერ ლე შაპელიეს კანონის შენარჩუნებაზე. მათ ანტიდემოკრატიულობაზე აპელირება, სავსებით სწორი უნდა იყოს მაგრამ. ამ შემთხვევაში მთავარი იყო არა დემოკრატიულობა, არამედ წესრიგი. ყოველგვარი ოპოზიცია იზღუდებოდა, იმპერიის ხანაში კონსერვატიული ტენდენციები კიდევ უფრო ძლიერდება. ადმინისტრაციულ ცენტრალიზაციას ემატებოდა პოლიტიკური კონტროლი საზოგადოების ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში. მკვეთრად შეიზღუდა პარიზის თვითმმართველობა. (9. 31-33).

მიუხედავად ნაპოლეონის ერთპიროვნული მმართველობის, ავტორიტარული რეჟიმისა, როგორც წყაროებიდან ჩანს, რეპრესიების მასშტაბები დიდი არ ყოფილა. კონსტიტუცია ირღვეოდა ხშირად. 1804 წლის 21 მარტს ენგეიენის ჰერცოგის დახვრეტა ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს, მაგრამ „ტოტალურ ტერორს ადგილი არ ჰქონია. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ არ იყო არც მასობროვი წინააღმდეგობა. სიკვდილის განაჩენი იშვიათად გამოჰქონდათ და მხოლოდ კონკრეტული დანაშაულის გამო. საკმაოდ დიდი იყო მორალური ზენოლა, ხელისუფლება სასამართლოს საქმიანობაში არ ერეოდა“. (2. 37). აი კიდევ ერთი დიდი განსხვავება ნაპოლეონის, სტალინის და ჰიტლერის რეჟიმებს შორის.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის შემდეგ ნაპოლეონის შედარება ჰიტლერთან ან სტალინთან, ალბათ, მაინც დიდი სიფრთხილეს მოითხოვს. (10. 11). „რა არის პალმისა და ჰოფერის დასჯა. რა არის დამსჯელი ექსპედიციები გერმანიის და ესპანეთის ქალაქების და სოფლების წინააღმდეგ, იმასთან შედარებით, რაც ჩვენ დროში ხდებოდა ჰიტლერის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე“ – დასძინდა ცნობილი ჰოლანდიელი ისტორიკოსი, ლეიდენის უნივერსიტეტის პროფესორი, პიტერ ჰეილი. სერ უინსტონ ჩერჩილის აზრით, „ნაცისტების გამარჯვება იქნებოდა ყველა ჩვენთაგანისათვის გაცილებით უფრო დიდი კატასტროფა, ვიდრე შეიძლება ყოფილიყო ნაპოლეონის გამარჯვება. ნაპოლეონს შეეძლო არა მარტო ნგრევა, არამედ შენება. ცივ-

ილიზაციის თვალსაზრისითაც არ შეიძლება გავავლოთ პარალელი ნაციტებსა და ნაპოლეონის რეჟიმს შორის. თავისუფლებისმოყვარე ფრანგები არასოდეს არ გახდებოდნენ ისეთი უსაზღვრო ბარბაროსობის იარაღი, რომელიც ახლა მოედინება ჩვენსკენ“. (10. 373) იგივე პიტერ ჰეილი დასძენს. „ნაპოლეონის დროს ფრანგული ცივილიზაცია თან ახლდა მისი არმიის დაპყრობით ლაშქრობებს, მაშინ როდესაც დაპყრობების ხასიათი, რომელიც მოვიდა ჩვენი თაობის დროს (იგულისხმება ნაციზმი – მ. კ.) შეუთავსებელია საერთოდ რომელიმე ცივილიზაციისათვის“. განა იგივე არ შეიძლება გავიმეოროთ ბოლშევიზმის, სტალინის შესახებ? ალბათ, გაცილებით, უფრო უპირიანი იქნებოდა ნაპოლეონი შევადაროთ ალექსანდრე მაკედონელს, ცეზარს, კრომველს, ვაშინგტონს.

საზოგადოების მოდერნიზაციის იდეა პროგრესული იყო და სავსებით მისაღები ჩანს, მისი განხორციელების ძალისმიერი ფორმა აზრთა სხვადასხვაობას იწვევდა. ნაპოლეონის მცდელობა შეექმნა ახალი გლობალური იმპერია წარუმატებელი აღმოჩნდა. მიუხედავად ნაპოლეონის დამარცხებისა უნდა ითქვას, რომ მის მიერ განხორციელებული გარდაქმნები საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. ახალ ვითარებაში კვლავ განაგრძობდა არსებობას, მხოლოდ სხვა ფორმით ხორციელდებოდა. მან ლიბერალური ხასიათი შეიძინა და რევოლუციური და ევოლუციური გზების სინთეზად, შერწყმად, გვევლინება. სამრეწველო რევოლუციამ შეუქცევადი ხასიათი მიიღო. ყველა გზას თავისუფალ მენარმეობასთან მივყავართ. ყალიბდება ახალი ინდუსტრიული საზოგადოება. ეს უმტკივნეულო პროცესი არ ყოფილა და ბუნებრივია, გააჩნდა თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. პოზიტივი ამკარად დომინირებს ნეგატივზე. წითელი ჭარბობს შავს.

თავის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას ნაპოლეონი იმაში ხედავდა, რომ ახალი ფრანგული კანონები გაეგრცელებინა დაპყრობილ ევროპის ქვეყნებში. 1806 წელს ის შემოიღეს იტალიაში, 1807 წელს გერმანიაში და ჰოლანდიაში, 1810 წელს პოლონეთში. 1813 წელს ესპანეთში გააუქმეს ინკვიზიცია. ყველგან გაუქმებული იქნა სე-

ნიორალური ვალდებულებები „ნაპოლეონი წმენდდა ევროპის ფეოდალიზმის ავგეოსის თავლებს“. სწორედ, ამაში მდგომარეობდა ნაპოლეონის ომების სოციალური ასპექტები, რომელმაც დიდად შეუწყობ ხელი ნაპოლეონის ტრიუმფალურ სამხედრო წარმატებებს. აღსანიშნავია, რომ ნაპოლეონის ომების ეს მხარე ძალიან კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ საზოგადოებას. მის მთავარ ტონისმიმცემად კი, რა თქმა უნდა, დიდი ნიკო ნიკოლაძე გველინებოდა. ის საკმაოდ ჩახედულებას ამჟღავნებდა საფრანგეთის ახალ ისტორიაში, კონკრეტულად, კი საფრანგეთის დიდი რეოლუციის და ნაპოლეონის ეპოქაში. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. აი რას წერდა იგი „მას შემდეგ რაც ნაპოლეონმა მთელი გერმანია გაანადგურა (1806-1807 წწ.). მან, აქ, ამასთან ერთად, ძველი უწესობისა უსამართლობის ნაცვლად საფრანგეთის ახალი კანონები შეიტანა და გერმანელი ხალხი ადამიანურ ცხოვრებას შეაჩვია“ (12. 113-114, 13. 49-54). აქ, ცხადია, იგულისხმება „ნაპოლეონის კოდექსი“. იგივე შეიძლება ითქვას XIX საუკუნის სხვა ქართველ სამოციანელებზე. აი რას წერდა გიორგი წერეთელი. „იმის (ე. ი. ნაპოლეონის – მ. კ.) დროშაზე დანერილი იყო მტარვალისაგან გათავისუფლება მთავრობის შევიწროებისაგან“ (14, 86) აქცენტი კეთდება – ნაპოლეონის ომების სოციალურ ასპექტებზე. სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს, რომ როგორც კი ნაპოლეონის ომების სოციალურმა ასპექტებმა შედარებით უკანა პლანზე გადაიწია, დაპყრობილ ტერიტორიებზე განახლების დანერგვა აღარ ხდებოდა და ნაპოლეონის ომებმა მკვეთრად გამოკვეთილი დაპყრობითი ხასიათი მიიღო, ნაპოლეონის დაცემა გარდუვალი გახდა. სხვათა შორის, ამან ყველაზე უფრო რელიეფურად, სწორედ, ესპანეთში და რუსეთში იჩინა თავი. ფრანგი ისტორიკოსის ა. კალვეს თქმით „სამოქალაქო სულისკვეთება თანდათან იხვეს უკან დაპყრობის სულისკვეთების წინაშე, რევოლუციის ჯარისკაცს ზურგს უკან, სულ უფრო ხშირად ჩნდება კონდოტიერი“ (15. 34. 16. 100).

არსებობს ასეთი გამონათქვამი „კარგი დიქტატურა არის ის, რომელიც დემოკრატიით მთავრდება“. შეიძლება თუ არა მათ რიცხვს

მივაკუთნოთ ნაპოლეონის მმართველობა? ჩვენ საკმაოდ ფრთხილად უფრო იმ აზრისაკენ ვიხრებით, რომ ალბათ, მაინც კი. ნაპოლეონის დიქტატურა საფრანგეთში დემოკრატიით დასრულდა. საფრანგეთის XIX-XX საუკუნის ისტორია ამის საუკეთესო ნიმუშია. ნაპოლეონის რეჟიმის დროს ჩამოყალიბებულმა ძლიერმა საშუალო ფენამ მნიშვნელოვანწილად უზრუნველყო საფრანგეთის ისტორიული განვითარების ტრანსფორმაცია, ევოლუცია, ერთპიროვნული მმართველობიდან ლიბერალიზმისაკენ, დემოკრატიისაკენ. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა საფრანგეთის ისტორია 1815-1870 წლებში. თანამედროვე ფრანგმა ისტორიკოსმა ჟან ტიულარმა, რომელსაც თავგადაკლულ ბონაპარტისტთა რიგებს ვერ მივაკუთნებთ, მისი დამოკიდებულება ნაპოლეონის რეჟიმისადმი კრიტიკულია, მაგრამ მისი გამოცხადება ანტიბონაპარტისტული მიმართულების წარმომადგენლად, როგორც ამას პროფ. ალბერტ მანფრედი აკეთებს, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს, ძალიან კარგად შენიშნა, რომ „ნაპოლეონის მმართველობა არ წარმოადგენდა წმინდა სამხედრო დიქტატურას. სახელმწიფო ხელისუფლებამ შეინარჩუნა სამოქალაქო ხასიათი. ხშირად სახალხო რეფერენდუმებზე განსახილველად გამოჰქონდათ სახელმწიფო გადწყვეტილებები, ეს იმდროინდელი ევროპის პოლიტიკურ პრაქტიკაში უპრეცედენტო შემთხვევა გახლდათ და უცხო იყო როგორც კონსტიტუციური მონარქიისათვის, ისე ლიბერალური რესპუბლიკისათვის. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს ნაპოლეონის რეჟიმს ფართო ლავირების პერსპექტივას უქმნიდა, რასაც ის ახორციელებდა კიდევ“. (17. 18).

ნაპოლეონი იყო ერთპიროვნული მმართველი. მან საძირკველი ჩაუყარა ავტორიტარულ რეჟიმს. ამის თაობაზე ორი აზრი არ შეიძლება არსებობდეს. არსებითი მნიშვნელობა გააჩნია იმას ავტორიტარული რეჟიმის რა ფორმასთან გვაქვს საქმე. საკითხის ამ რაკურსით განხილვა საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია.

ცეზარისტული რეჟიმისადმი, ერთპიროვნული მმართველობისადმი, ჩვენში არსებული მკვეთრად გამოკვეთილი ნეგატიური დამოკ-

იდებულება, ბუნებრივია, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა, შემთხვევითი არ იყო და ვინრო დოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ხანგრძლივი ბატონობის გამოძახილია. საქმე გვაქვს ერთ ჩვეულებრივ საბჭოთა სტერეოტიპთან. ასეთი სწორხაზოვანი დამოკიდებულება დღეს, ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. თემა არის საინტერესო, რთული და მრავალწახნაგოვანი. მისი ერთგვაროვნად შეფასება ძალზე ძნელი იქნებოდა. აქ უბრალოდ იმის თქმას ვაპირებთ, რომ ცეზარისტული რეჟიმი ერთგვაროვანი არ გახლავთ და მისი სხვადასხვა ფორმები არსებობს. ამიტომ მათი ერთ სიბრტყეზე მოთავსება და განხილვა აღნიშნული საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს.

XX საუკუნის პოლიტოლოგიაში გამოითქვა მოსაზრება თითქოს ნაპოლეონის ერთპიროვნული მმართველობა წარმოადგენდა თანამედროვე ტოტალური რეჟიმების წინამორბედს. მათ შორის გარეგნული მსგავსება ნამდვილად არსებობს და ამას არც არავინ უარყოფს. ეს მხოლოდ აისბერგის ზედა ხილული ნაწილია. ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ მათ შორის არსებობს პრინციპული განსხვავება, და მასზე თვალის დახუჭვა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. აქ, პირველ ყოვლისა, ბუნებრივია, იგულისხმება ნაციზმი, ფაშიზმი და ბოლშევიზმი. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ტოტალიტარული რეჟიმების ნაირსახეობასთან. როგორც უკვე ითქვა, ნაპოლეონის რეჟიმი იმ ექსტრემალური სიტუაციიდან რომელიც შეიქმნა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ, ერთ-ერთი გამოსავალი ჩანდა, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნდა თავისი პლუსები და მინუსები. ამიტომ მისი აპოლოგეტური შეფასება ანდაც შეუფასებლობა, მართებული არ უნდა იყოს. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. რაც შეეხება ნაციზმს, ფაშიზმს და ბოლშევიზმს, ის საზოგადოების განვითარების ჩიხური გზა იყო. მათ შორის პრინციპული განსხვავება, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს. (19. 114-115. 20. 300-301).

ცეზარისტული მმართველობის რომელ ნაირსახეობად შეიძლება მოვიაზროთ ბონაპარტისეული რეჟიმი? აი ეს საინტერესო თემაა. XX

საუკუნის იტალიელი მოაზროვნე ანტონიო გრამში ცეზარისტულ რეჟიმებს პირობით ორ ჯგუფად ყოფს: პროგრესული და რეაქციული. რა შემთხვევაში შეიძლება იყოს ცეზარისტული რეჟიმი პროგრესული და რა შემთხვევაში რეაქციული? საკითხი არის რთული და მრავალნახნაგოვანი. მის გამოკვევას პრინციპული მნიშვნელობა გააჩნია. ამის გაკეთება ადვილი საქმე არ იქნება. მათ შორის ზღვარი ძალზედ მყიფეა და შეუმჩნეველი, ზედაპირზე არ ძევს. ეს უნდა გავაკეთოთ კონკრეტული ისტორიული მონაცემების საფუძველზე. სხვა მეთოდი აქ უბრალოდ არ გამოგვადგება. ანტონიო გრამშის თანახმად, პროგრესული ცეზარიზმის დროს ხელისუფლების ჩარევა პროგრესულ ხასიათს ატარებს, ხელს უწყობს პროგრესული ძალების წარმატებას, გარკვეული კომპრომისებისა და დათმობების ხარჯზე, რომელიც ჩრდილავს მოპოვებული წარმატების მნიშვნელობას. საინტერესოა, რომ მას პროგრესული ცეზარიზმის ნიმუშად ესახებოდა ცეზარი და ნაპოლეონი. ახლა მოდით შევხედოთ რა წარმოედგინა მას რეაქციული ცეზარიზმის განსახიერებად. მისი შეხედულებით, რეაქციული ცეზარიზმის დროს სახელმწიფოს ჩარევა ნეგატიურ შედეგებს იწვევს და ხელს უწყობს რეაქციული ძალების წარმატებას. აღსანიშნავია, რომ მას რეაქციული ცეზარიზმის წარმომადგენლებად მიაჩნდა ნაპოლეონ მესამე და ბისმარკი (21. ტ. 3. 185-186. 2. 48). ანტონიო გრამშის მსჯელობის დასკვნითმა ნაწილმა გარკვეული უკმარობის გრძნობა გაგვიჩინა და, ჩვენი აზრით, საკამათო შეიძლება იყოს. მისი დაზუსტება გამორიცხვულად არ მიგვაჩნია. აქ, ცხადია, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ასეთი მკაცრი განაჩენი ნაპოლეონ მესამის და ბისმარკის მიმართ ხისტად გვეჩვენება და გარკვეული კორექტივების შეტანას მოითხოვს. ამ შემთხვევაში, ალბათ, გაცილებით უფრო უმჯობესი იქნებოდა კანდიდატის შერჩევა არა XIX, არამედ XX საუკუნის პირველი ნახევარის ისტორიიდან. იქ ხომ მას მეტად მდიდარი არჩევანი გააჩნდა.

აღნიშნულ საკითხზე კიდევ უფრო ადეკვატური წარმოდგენა, რომ შევიქმნათ აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ კიდევ ერთი

გარემოება. „ნაპოლეონის რეჟიმისათვის დამახასიათებელი თავისებურებანი უცხო არ იყო, თავს იჩენს სხვადასხვა ქვეყნებში და სხვადასხვა ეპოქებში, მაგრამ ეს არ გახლავთ მთავარი და არსებითი. აღსანიშნავია, რომ ამ რეჟიმების ისტორიული მნიშვნელობა, კონკრეტულ ისტორიულ ვითარებაში, ერთგვაროვანი არასოდეს არ ყოფილა“. (2. 47).

მიუხედავად ნაპოლეონის ერთპიროვნული მმართველობისა უნდა ითქვას რომ ის იყო თვისებრივად, ხარისხობრივად. წინგადადგმული ნაბიჯი ძველი რეჟიმის შემდეგ. ის გაცილებით უფრო მეტად იყო დაკავშირებული რევოლუციასთან, ვიდრე ძველ რეჟიმთან. ეს მისი პლუსი იყო. ნაპოლეონის დროს ფაქტობრივად მოხდა სახელმწიფოებრიობის ძველი ფორმების აღდგენა, მაგრამ თვისებრივად სულ სხვა ხარისხში და ამის წაყრუება. გვერდის ავლა, აღნიშნული საკითხის ადეკვატურ სურათს როდი გვიხატავს. მას საფუძვლად ედო რევოლუციის სოციალური მონაპოვარის აღიარება. ნაპოლეონის ერთპიროვნულ მმართველობას, მკვეთრად გამოკვეთილი პროგრესული ხასიათი გააჩნდა. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ ნაპოლეონმა ძალაში დატოვა იაკობინთა ანტიენიორალური კანონმდებლობა. „ნაპოლეონი წმენდდა ევროპის ფეოდალიზმის ავგეოსის თავლებს“.

მიუხედავად ნაპოლეონის მიერ განხორციელებული პროგრესული გარდაქმნებისა, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნდა თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მან კატალიზატორის როლი შეასრულა და დააჩქარა მოდერნიზაციის პროცესი. სამრეწველო გადატრიალების ტემპები. ახალი ინდუსტრიული საზოგადოების ფორმირება. საფრანგეთის და ევროპის ქვეყნების განვითარებამ შეუქცევადი ხასიათი მიიღო და გამორიცხა ძველი რეჟიმისაკენ დაბრუნება. ყველა გზას თავისუფალი მენარმეობასთან მივყავართ. ყველაფერი ამას კი ბიძგი, სწორედ, რომ ნაპოლეონის ეპოქამ მისცა.

ნაპოლეონის ერთპიროვნული მმართველობა მკვეთრად გამოკვეთილ პროგრესულ ხასიათს ატარებდა და ღირსებები გაცილებით უფრო მეტი გააჩნდა, ვიდრე ნაკლი. ნაპოლეონის რეჟიმი

ებრძოდა ძველს, ყოველგვარ დრომოჭმულს და გზას უკაფავდა სახელმწიფოს ახალ სტრუქტურებს.

ნაპოლეონის რეჟიმის საბჭოთა მარქსისტულ-ლენინური შეფასება, რომლის მთავარ ტონის მიმცემად პროლეტარიატის დიდი ბელადი ვ. ლენინი მოგვევლინა და რომელიც ძირითადად აქცენტს აკეთებდა ნაპოლეონის რეჟიმის კონტრრევოლუციურ ხასიათზე, დღეს, ცხადაა, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიული რეტროს სურნელი დაკრავს (22). დღეს აქცენტი კეთდება ბონაპარტიზმის არა სუსტ მხარეებზე, არამედ პოზიტიურ ტენდენციებზე. ეს უფრო რეალისტური მიდგომა უნდა ჩანდეს. ბონაპარტიკული პროგრამა ორიენტირებული იყო საზოგადოებრივი წესრიგის იდეაზე, ზომიერ სოციალურ გარდაქმნებზე, რომელიც გამსჭვალულია ლიბერალიზმის სულისკვეთებით, სამხედრო დიდებაზე. ევროპის ხალხების გაერთიანებაზე, რა თქმა უნდა, საფრანგეთის ჰეგემონიის ქვეშ. ძველი საზოგადოების მოდერნიზაციის იდეა მისაღები იყო. მისი განხორციელების ძალისმიერი ფორმა აზრთა სხვადასხვაობას იწვევდა, შემთხვევითი არ იყო, რომ ნაპოლეონის მცდელობა შეექმნა ახალი გლობალური იმპერია წარუმატებელი აღმოჩნდა.

როგორც ერთსულოვნად აღნიშნავენ ფრანგი ისტორიკოსები, მათ მთავარ ტონის მიმცემად, ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი, ტულუზას უნივერსიტეტის პროფესორი, ჟაკ გოდშო გვევლინება, ნაპოლეონის სახით საქმე გვაქვს ევროპის ერთიანობის იდეის მომხრესთან. მას სურდა შეექმნა ერთიანი უნიფიცირებული ევროპა, რომელიც ფედერაციული სისტემა იქნებოდა. მას საფუძვლად დაედებოდა ერთიანი უნიფიცირებული კანონთა კოდექსი, სასამართლო, ფულადი სისტემა. ამის განხორციელება ხდებოდა ძალმომრეობის საშუალებით, რომელიც იწვევდა საპასუხო რეაქციას. გამოჩენილმა ფრანგმა ისტორიკოსმა ალბერ სორელმა თავის ფუნდამენტალურ რვატომიან გამოკვლევაში „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია და ევროპა“. ასეთია საინტერესო აზრი გაატარა. ფრანგი რევოლუციონერების საშანაო პოლიტიკა მჭიდრო კავშირში იყო მათ საგარეო პოლიტიკასთან. რევოლუციის იდეების ფართო პროპაგანდამ როგორც საფრანგეთში, ისე

მის საზღვრებს გარეთ სასურველი ნაყოფი გამოიღო. მათ თავიანთი პროპაგანდის შედეგად თვალსაჩინო წარმატებას მიაღწიეს. ეს გახლდათ მედლის ერთი მხარე, მას გააჩნია მეორე მხარე, რომელიც სახელმძღვანელო ფრანგ ისტორიკოსს მხედველობიდან არ გამოორჩენია. ნებსით თუ უნებლიეთ ამით ფრანგებმა თავისი დაცემისათვის ნიადაგი შეამზადეს. საქმე ის გახლავთ, რომ მათ მიერ ხიშტებით შეტანილი ახალი იდეები კარგად გაითავისეს და თვითონ დაიწყეს ბრძოლა მათი განხორციელებისათვის. ფრანგებს და საერთო ყველა დამპყრობელს იმავე იარაღით ეკვეთნენ, რომლითაც ადრე ფრანგები იმარჯვებდნენ. ეს იყო რევოლუციური იდეა თანასწორობის, თავისუფლების და დამოუკიდებლობის. მათ საფრანგეთის ექსპანსიონისტურ მისწრაფებებს ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი ბრძოლა დაუპირისპირეს. ევროპა ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი ბრძოლების ალში გაეხვია, (23). თანამედროვე ფრანგი ისტორიკოსის ჟან ტიულარი აღნიშნავდა „1812 წელს ნაპოლეონის რუსეთში ლაშქრობა წარმოადგენდა არა მხოლოდ სამხედრო კატასტროფას. არამედ ეს იყო ნაპოლეონის ახალი პოლიტიკური სისტემის კატასტროფის დასაწყისი. ნაპოლეონის წინააღმდეგ დაწყებული ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობა კარგად გამოიყენეს ევროპის მონარქებმა და გახდა ძალა, რომელმაც მთავარი როლი შეასრულა, იმპერიის და მისი დამაარსებლის განადგურების საქმეში“ (18). სინამდვილეში ეს ფედერაცია გაცილებით უფრო ახლო იყო იმპერიასთან, რომლის ლიდერის როლში, სწორედ, საფრანგეთი გვევლინებოდა, ხოლო ერთადერთი რეალური, მმართველი კი თვითონ ნაპოლეონი იყო.

მიუხედავად ნაპოლეონის ჩანაფიქრის სრული ფიასკოსა, ის როგორც წყაროებიდან ჩანს, იმედიანად იყო განწყობილი, „როგორც არ უნდა იყოს ადრე თუ გვიან ევროპის გაერთიანება მაინც მოხდება, ბიძგი უკვე მოცემულია“. ეს ოპტიმიზმი სულაც არ იყო საფუძველს მოკლებული. მას მოუხდა საკმაოდ გრძელი და ეკლიანი გზის გავლა უტოპიიდან რეალობამდე. ნაპოლეონის ომებმა დიდი როლი შეასრულეს იმ პროგრესული ძალების კონსოლიდაციის საქმეში, რომელსაც წილად ხვდა განესაზღვრა ევროპის მომავალი – აი, ეს იყო,

სწორედ, მთავარი. ნაპოლეონის გმირული ეპოპეის ისტორიულად პროგრესული მნიშვნელობა, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს. თუმცა ამის გამო ნაპოლეონის ომების ხოტბა-დიდება, რაც შეიმჩნევა აპოლიგეტურ ლიტერატურაში, გადაჭარბებული უნდა იყოს.

მაშ ასე, ნაპოლეონმა საძირკველი ჩაუყარა ავტორიტარულ სახელმწიფოს, ცეზარისტულ რეჟიმს. ის იყო ერთპიროვნული მმართველი, რომელიც ფლობდა განუსაზღვრელ ძალაუფლებას. მიუხედავად ამისა შეიძლება ითქვას, რომ მის მოღვაწეობაში შუქი გაცილებით მეტია ჩრდილზე, პოზიტივი დომინირებს ნეგატივზე წითელი ჭარბობს შავს. ნაპოლეონის მმართველობა „პროგრესული ცეზარიზმის“ ნიმუშად შეიძლება მივიჩნიოთ. ის იყო „პროგრესული ცეზარიზმის“ ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი. ნაპოლეონის სახით საქმე გვაქვს ერთპიროვნული მმართველთან, დიქტატორთან, რეფორმატორთან, კანონმდებელთან. სწორედ, აი ასე გვესახება ჩვენ ეს რთული პრობლემა. ეს არ გახლავთ ნაპოლეონის მმართველობის აპოლოგია, ნაპოლეონის განდიდება, როგორც ეს ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს. ჩვენ ვცადეთ გავრკვეულიყავით მისი მმართველობის აკვარგიანობაში და დაგვეფიქსირებინა ჩვენი პოზიცია. ჩვენ ძალიან ფრთხილად უფრო იმ აზრისკენ ვიხრებით, რომ დადებითი უფრო მეტია, უარყოფითზე. ნაპოლეონის აპოლოგია მიზანშეწონილი არ იქნებოდა, „ძალაუფლება რყვნის აბსოლუტურ ძალაუფლებას რყვნის აბსოლუტურად“. ეს ხომ არ დაემართა ნაპოლეონსაც? (19. 115. 20. 284-302. 24. 87-94. 25, 26, 114-118).

ლიტერატურა:

1. С. Боботов, Наполеон _ реформатор и законодатель, М., 1998.
2. Дж. Туган-Барановский, Формирование Бонапартического режима во Франции в годы консульства (1799-1804), _ Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. М.,1990.
3. А. Олар, Политическая история Французской революции, М., 1938.
4. გ. კილურაძე, 9 თერმიდორის გადატრიალების შესახებ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 107. 1964. გ. კილურაძე, ახალი ისტორია, ნაწილი პირველი, თბ., 1970.
5. მ. კალანდაძე, ახალი ისტორიის ზოგიერთი საკვანძო საკითხის პერიოდიზაციის თაობაზე, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 9-10. 2015.
6. З. Черниловский, Всеобщая история государства и права, М., 1983.
7. შ. მონტესკიე, კანონთა გონი, თბ., 1994.
8. ზ. ჩამიაკაძე, ა. გვიმრაძე, ნიკოლო მაკიაველი, თბ., 2005.
9. А. Ревякин, Наполеон и «Великая империя», в кн: Европейские монархии в прошлом и настоящем, М., 2001.
10. Д. Сьюард, Наполеон и Гитлер, Смоленск, 1995.
11. Ив. Ментешашвили, Власть и рождение Революции, Тб., 2019.
12. ნ. ნიკოლაძე, გერმანიის მდგომარეობა, თხზ. ტ. 2 თბ., 1962.
13. ვ. დონაძე. საფრანგეთის ახალი ისტორიის აქტუალური პრობლემები და ქართული პუბლიცისტიკა. (XIX საუკუნის მეორე ნახევარი), თბ., 1978.
14. გ. წერეთელი, კიკოლოკო, ჩიკოლიკო და კუდაბზიკა. (მგზავრის წერილებიდან), თბ., 1935.
15. А. Calvet, Napoleon, P. 1943.
16. История Франции, т. 2. М., 1973.
17. Дж. Туган-Барановский, Наполеон и власть. М., 1993.
18. ჟ. ტიულარი, ნაპოლეონი, თბ., 2012.

19. კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია, თბ., 2005.
20. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონი დიქტატორი და რეფორმატორი, ქართული დიპლომატია. ნელინდელის 15. თბ., 2011.
21. А. Грамши, Избранные произведения т. 3. М., 1958.
22. ვ. ი. ლენინი, თხზულებები, მეოთხე გამოცემა, ტ. 25. გვ. 305. ვ. ი. ლენინი, თხზ. მეოთხე გამოცემა, ტ. 24. გვ. 495. ი. სტალინი, პარტიული მუშაობის ნაკლოვანებებსა და ტროცკისტ და სხვა თვალმაქცთა ლიკვიდაციის ღონისძიებებზე,...თბ., 1937. გვ. 14. ფრ. ენგელსი, ანტიდურინგი, თბ., 1933, გვ. 214, კ. მარქსი, თვრამეტი ბრიუმერი ლუი ბონაპარტისა, თბ., 1932. გვ. 128.
23. А. Сорель, Европа и Французская революция, том 3. СПб., 1893.
24. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონი ქართულ სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში, თბ., 2008.
25. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონის ეპოქის ქართველი მკვლევარი, თბ., 2020.
26. მ. კალანდაძე, დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუცი-აზე და ნაპოლეონზე, თბ., 2016.

კარი გეორგი

**ქართული ისტორიოგრაფია „ადმინისტრაციულ
პონაპარტიზმზე“**

თავი პირველი

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი

საქმიანობის შესწავლის საკვანძო მომენტები

ვფიქრობთ, ინტერესს მოკლებული არ იქნება მოკლედ გადავავლეთ თვალი იმ ძირითად მომენტებს, რომელიც საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებამ განვლო. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს აღნიშნული პრობლემის პერიოდიზაციასთან. ამ კუთხით საკითხის განხილვა საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია. ეს ამ თემის გაშუქების, შესწავლის, პირველი მცდელობაა.

მართალია, ქართულ ენაზე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე საგანგებო, სპეციალური, მეცნიერული გამოკვლევა, მონოგრაფია ან სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევები დღემდე არ გავაჩნია, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას თითქოს ამ თემაზე ქართულ ენაზე არაფერი იყოს დაწერილი. სინამდვილეში ეს ასე არაა. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შესწავლის დროს, ბუნებრივია, უყურადღებოდ არ ტოვებენ და შეეხებიან ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას. „ნაპოლეონის კოდექსს“, „ადმინისტრაციულ ბონაპარტიზმს“, ამ თემის პოპულარიზაციამ, უმთავრესად, ასახვა პოვა ნაპოლეონისადმი მიძღვნილი საინტერესო გამოკვლევებში და სასწავლო საცნობარო ლიტერატურაში, სკოლის და საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოებში. რა თქმა უნდა, ეს ძალიან ცოტაა, მაგრამ სხვა უფრო ხელშესახები მასალა უბრალოდ არ გავაჩნია. ამიტომ იმას უნდა დავჯერდეთ, რაც გვაქვს. ამ მასალის ხელალებით უგულუბელყოფა, ალბათ, მაინც დიდი სიფრთხილეს მოითხოვს და ამ საკითხის შესახებ სრულყოფილ, ამომწურავ, წარ-

მოდგენას ვერ გვიქმნის. ჩვენი ღრმა რწმენით, ისეთ პატარა ქვეყანას როგორც საქართველო იმის ფუფუნება არ გააჩნია, რომ ამ მწირ ინფორმაციას, რაც გვაქვს, გვერდი აუაროს, ნაუყრუოს. (გასათვალისწინებელია, რომ ისეთი პატარა ქვეყნისთვის როგორც საქართველო ამგვარი ინფორმაციული დეფიციტი ნიშანდობლივია).

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციას ვერ მოვწყვეტთ ქართული ნაპოლეონიანას განვითარებას. ის მისი ორგანული შემადგენელი ნაწილია. მათ შორის გენეტიკური კავშირი არსებობს. (1). ქართულ ნაპოლეონიანას და საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების პერიოდიზაციას შორის არსებული მინიმალური განსხვავება, ცხადია, შემთხვევითი არაა, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და ამ კონკრეტული საკითხის სპეციფიურობით უნდა ყოფილიყო გამონკვეული. სავსებით მართლზომიერია, რომ ეს განსხვავება ყველაზე უფრო რელიეფურად მჟღავნდება გასაბჭოებამდე ქართულ ნაპოლეონიანაში, რაც იმ პერიოდის ქართულ რეალობაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე არსებული მწირი ინფორმაციით შეიძლება იყოს გამონკვეული.

ვიდრე უშუალოდ ამ თემაზე ვისაუბრებდით მანამდე მიზანშეწონილი იქნებოდა მოკლედ გადავავლოთ თვალი და გავიხსენოთ ქართული ნაპოლეონიანას საკვანძო მომენტები.

ყველაზე უფრო სიანტერესო ჩანს საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გაშუქების პერიოდიზაცია გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში. ეს მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, იმით აიხსნება, რომ ის ნაკლებად განიცდიდა პოლიტიკური კატაკლიზმების გავლენას. რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ იყო, რომ ამ მონაკვეთის პერიოდიზაცია ყველაზე უფრო მეტ აზრთა სხვადასხვაობას წარმოშობს, და სხვადასხვა ვერსიები არსებობს.

საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქებას თავისი წარსული აქვს და საკმაოდ გრძელი გზა განვლო და თავისი ისტორია გააჩნია. აღსანიშნავია, რომ ის აშკარად ცილდება წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული გააჩნია.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის პერიოდიზაცია პირობით ხასიათს ატარებს. სხვადასხვა ვერსიები იკვეთება, შეიძლება იყოს აღნიშნული საკითხის პერიოდიზაციის რამდენიმე ვერსია მოდით გავიხსენოთ ისინი:

პირველი ვერსია. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პირობით სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს:

1. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ სინამდვილეში, (XIX საუკუნის დასაწყისიდან – 1921 წლამდე). თავის მრივ ეს პერიოდი კიდევ შეიძლება დაიყოს სამ ქვეპერიოდად. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდაპერიოდიზაციასთან. ამ მონაკვეთის შიგნით მნიშვნელოვანი მიჯნა უნდა ჩანდეს XIX საუკუნის შუა ხანები და 1918 წელი, დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა.

2. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991 წწ.).

3. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე.

მეორე ვერსია: საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პირობით ოთხ პერიოდად შეიძლება დაიყოს. ორი ვარიანტი არსებობს.

ა) 1. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება XIX საუკუნის დასაწყისიდან 1918 წლამდე. ამ მონაკვეთის შიგნით მნიშვნელოვანი ტეხილია XIX საუკუნის შუა ხანები. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდა პერიოდიზაციასთან. ეს საინტერესო უნდა იყოს.

2. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

3. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991 წწ.).

4. ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში. XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე.

ბ) მეორე ვარიანტი მხოლოდ პირველ მონაკვეთს შეეხება. დანარჩენი უცვლელი რჩება. ამიტომ მხოლოდ პირველ პერიოდს შეეხებით. ის შეიძლება დავიწყოთ არა XIX საუკუნის დასაწყისიდან, არამედ უფრო გვიან. სახელდობრ XIX საუკუნის შუა ხანებიდან, ის მთავრდება 1918 წელს, ხოლო რაც შეეხება წინა მონაკვეთს ამ ვერსიის მიხედვით, ის შეიძლება განვიხილოთ, როგორც საქართველოში აღნიშნული პრობლემის გაშუქების მოსამზადებელი ეტაპი, წინაისტორია, შესავალი, უვერტიურა.

მესამე ვერსია. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პირობით ხუთ პერიოდად შეიძლება დაიყოს.

1. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება XIX საუკუნის პირველ ნახევარში.

2. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება XIX საუკუნის შუა ხანებიდან 1918 წლამდე.

3. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

4. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991 წწ.).

5. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე.

სამივე ვერსიას გააჩნია არსებობის უფლება, რომელს აირჩევს ისტორიკოსი ეს მის გემოვნებაზეა დამოკიდებული, პირადად ჩვენ მეტად ფრთხილად უფრო იმ აზრისაკენ ვიხრებით, რომ ყველაზე უფრო

მისაღები შეიძლება ჩანდეს პირველი ვერსია. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პირობით სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს. 1. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში (XIX საუკუნის დასაწყისიდან 1921 წლამდე). 2. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991 წწ.). 3. საქართველოში ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე, ორი სხვა ვერსია აღნიშნული საკითხის პერიოდიზაციის ალტერნატიულ ვარიანტად შეიძლება იქნას მოაზრებული.

მოსაზრება თითქოსდა ამ დარგში და კონკრეტულად, ამ საკითხში საქართველოს გასაბჭოებამდე პოზიტიური არაფერი გაკეთებულა რეალობას არ შეესატყვისება, ღრმად ტენდენციურია და რაც, ყველაზე მთავარია, ანტიეროვნულია ანტიპატრიოტულია. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება. ეს იყო კიდევ ერთი საბჭოთა მითი.

აღბათ, არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომ ყველაზე უფრო საინტერესოა გასაბჭოებამდე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაცია უნდა ჩანდეს. ვფიქრობთ, შემთხვევითი როდია, რომ ყველაზე უფრო რთული, სწორედ, ამ მონაკვეთის პერიოდებად დაყოფაა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაცია, ცხადია, პირობითია.

პირველ ყოვლისა. ბუნებრივია, ნამოიჭრება საკითხი რა შეიძლება მივიჩნიოთ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის, პოპულარიზაციის, ათვლის წერტილად? საკითხი არის საინტერესო და აქტუალური. არსებობს სხვადასხვა ვერსიები. ზოგ ძველ ფაქტს ემატება ახალი, რომელსაც ადრე სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა და კადრში ვერ ხვდებოდა. საბჭოთა იდეოლოგიას ამ კითხვაზე პასუხი გამზადებული ჰქონდა და საქართველოში

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ათვლის წერტილად 1921 წელს საქართველოს გასაბჭოებას მოიაზრებდა. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება. იყო სხვა, ჩვენი აზრით, ამაზე არანაკლები მნიშვნელოვანი მოვლენები, რომელზეც თვალის დახუჭვა აღნიშნული საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. საქართველოში აღნიშნული პრობლემის ათვლის წერტილად, 1921 წელს საქართველოს გასაბჭოების აღება დაგვიანებულად მიგვაჩნია. როგორც ირკვევა, ამ დაინტერესებამ თავი იჩინა გაცილებით უფრო ადრე. რომელიც, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ჩრდილში აღმოჩნდა და მივიწყების სქელმა მტვერმა დაფარა. ჩვენ ვეცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და ამ მასალისათვის მტვერი გადაგვენმინდა.

საქართველოში ნაპოლეონზე პირველი საინტერესო ინფორმაცია გვხვდება XIX საუკუნის პირველ ნახევარში. ბუნებრივია, წამოიჭრება საკითხი რამდენად შეიძლება ეს მასალა მივიჩნიოთ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ათვლის წერტილად? დიდი ალბათობით მაინც არა. ისინი ეხებიან ნაპოლეონის ცხოვრებას და მოღვაწეობას, მაგრამ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე კრინტს არ ძრავენ. ამ თემის გაშუქება მათ მიზანს არ წარმოადგენდა. ეს არ არის საყვედური ან შენიშვნა. ეს სწორი არ იქნება. ჩვენ მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციას ვახდენთ. ამიტომ XIX საუკუნის პირველი ნახევრის მოაზრება აღნიშნული პრობლემის ათვლის წერტილად, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და ნაადრევად მიგვაჩნია.

არსებობს სხვა ვერსიაც. ამ პრობლემის ათვლის წერტილად პირობით XIX საუკუნის მეორე ნახევარი შეიძლება იქნას მოაზრებული, როდესაც ჩნდება პირველი სპორადული ცნობები საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე. ეს იმ პერიოდის ქართული რეალობის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, მაგრამ ეს მწირი ინფორმაცია, ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს. ამიტომ XIX საუკუნის შუა ხანებიდან ამ თემატიკით

დაინტერესებაზე საუბარი მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს. ალბათ, ყველაზე უფრო უპრიანი იქნებოდა თუ ამ მონაკვეთს, XIX საუკუნის შუა ხანებიდან 1918 წლამდე საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების მოსამზადებელ პერიოდად, უვერტიურად, შესავალად, წინაისტორიად, მოვიაზრებდით და არა ცალკე პერიოდად.

ჩვენი აზრით, საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობის გაშუქების ათვლის წერტილად 1918 წელი შეიძლება მივიჩნიოთ. ეს არცაა გასაკვირი და, პირველ ყოვლისა, ორ გარემოებასთან ასოცირდება. დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა. ალბათ, არის რაღაც სიმბოლური იმაში, რომ საქართველოში მსოფლიო ისტორიის სწავლება, შესწავლა, პოპულარიზაცია, მათ შორის, ცხადია, ამ პრობლემის გაშუქება, პირველ ნაბიჯებს, სწორედ, ამ წლებში დგამს. ყველა სიკეთე საბჭოთა ხელისუფლებასთან როდი ასოცირდება. აი ეს გახლავთ ის მინიმალური განსხვავება, რომელიც ქართული ნაპოლეონიანის და საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციას შორის არსებობს. 1918 წლამდე რაიმე პერიოდებად დაყოფაზე საუბარი ძალიან ძნელი იქნებოდა და უხერხულად მიგვაჩნია.

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაცია აშკარად ცილდება წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული გააჩნია. როგორც უკვე ითქვა ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ისტორიული მონაკვეთი XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან 1918 წლამდე ყველაზე უკეთეს შემთხვევაში შეიძლება განვიხილოთ როგორც საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების მოსამზადებელი პერიოდი, უვერტურა, შესავალი, წინაისტორია. საკუთრივ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია პირობით სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს, რომელსაც მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული უძევს საფუძვლად, რაც კარგი ცხოვრებით არ უნდა ყოფილიყო განპირობებული:

1. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, 1918-1921 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკაში.

2. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, 1921-1991 წლები.

3. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში – 1991 წლიდან დღემდე.

ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შესახებ პირველი საინტერესო ინფორმაცია ჯერ კიდევ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ჩნდება. სწორედ, აქედან იწყება ქართული ნაპოლეონიანა. ამ დაინტერესების კულმინაციად ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსი „ნაპოლეონი“ და ალექსანდრე ორბელიანის პატარა, მაგრამ შინაარსიანი წერილი „ნაპალიონი და მაშინდელი ანგლიის მთავრობა“ (3), მიგვაჩნია. საინტერესო სურათი იკვეთება. ეს საკითხი აი ასე გვესახება. მათ, ევროპელი რომანტიკოსების მსგავსად, ხიბლავდათ და იტაცებდათ ნაპოლეონის თავბრუდამხვევი კარიერა, მისი ტრიუმფალური წარმატებები. ნაპოლეონი როგორც ძლიერი პიროვნება მათი კუმირი იყო, რომელიც საქართველოსთვის სავსებით მისაღებ პოლიტიკურ ფიგურად ესახებოდათ და დიდ პატივს მიაგებდნენ მას. ნაპოლეონის მეხოტბე ევროპელ რომანტიკოსებს, მათი თავკაცი იყო ლორდი ჯორჯ ბაირონი, მხარი ქართველმა რომანტიკოსებმაც აუბეს. (4. 5). ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება, ცხადია მათ მიზანს არ წარმოადგენდა. რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ეს მასალა საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების პირველ ეტაპად აღვიქვათ? შეიძლება ორი დაშვების გაკეთება. თუ მიზანშეწონილად ვცნობთ მის ცალკე პერიოდად გამოყოფას, მაშინ ამ მონაკვეთის მთავარ დამახასიათებელ თავისებურებად ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი ინდიფერენტული დამოკიდებულება მიგვაჩნია. მეორე. პირადად ჩვენ XIX საუკუნის დასაწყისიდან ამ პრობლემით

დაინტერესებაზე საუბარი ნაადრევად მიგვაჩნია. კონკრეტულად ამ თემაზე, ფაქტობრივად, არანაირი ინფორმაცია არ მოგვეპოვება. როგორც უკვე ითქვა, ამ თემატიკით განხილვა მათი მიზანი არ იყო.

არსებითად იცვლება ვითარება XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. ეს, პირველ ყოცლისა, იმით გამოიხატება, რომ ჩნდება პირველი, სპორადული, ცნობები ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე, რომელიც, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალეა. ამ კარგი საქმის მოთავეებად, რა თქმა უნდა, ქართველი სამოციანელები გვევლინებიან.

მათი მთავარი ტონისმიმცემი, რა თქმა უნდა, დიდი ნიკო ნიკოლაძე იყო. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან ის ძალიან კარგად იცნობდა საფრანგეთის ახალ ისტორიას, კერძოდ კი, საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონის ეპოქას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. აღსანიშნავია, რომ ამ ვინრო ასპექტში ეს საკითხი სათანადოდ არ ყოფილა გაშუქებული. პროფ. ვარლამ დონაძე, რომელიც განიხილავს საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე და ნაპოლეონზე ნიკო ნიკოლაძის შეხედულებებს, ამ კონკრეტულ საკითხს არ შეხება. ნიკო ნიკოლაძის დამოკიდებულება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი მას არ განუხილავს, თუმცა ამ თემაზე მის წიგნში საინტერესო ინფორმაციას მოვიძიებთ. ეს, ჩვენი აზრით, ამ საკითხის დასმის ტოლფასად შეიძლება მივიჩნიოთ (ნ. 50-54). ჩვენ ვცადეთ ეს ხაზი კიდევ უფრო გაგვევრცო – მეტად გამჭვირვალე გაგვეხადა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე მინიშნება ამოგვეკითხა.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისათვის ყურადღების მიპყრობა საინტერესოა და ნაპოლეონისადმი ნიკო ნიკოლაძის დამოკიდებულების კიდევ ერთ პლუსად გვევლინება, რომლის გვერდის ავლა, წაყრუება, ნაპოლეონისადმი ნიკო ნიკოლაძის დამოკიდებულებაზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის. ნიკო ნიკოლაძეს კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ისტორიული მნიშვნელობა. მისი პროგრესული ხასიათი. ის ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაზე დადებითი აზრის უნდა ჩანდეს. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. ამ თვალსაზ-

რისით, ყურადღებას იპყრობს მისი წერილი „გერმანიის მდგომარეობა“ ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე მინიშნება, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს. აი რას წერდა ნიკო ნიკოლაძე „მას შემდეგ რაც ნაპოლეონმა მთელი გერმანია გაანადგურა (1806-1807 წწ.) მან აქ, ამასთან ერთად ძველი უნესობის და უსამართლობის ნაცვლად, საფრანგეთის ახალი კანონები შეიტანა და გერმანელი ხალხი ადამიანურ ცხოვრებას შეაჩვია“ (7. 113-114. 6. 50). ყურადღებას იპყრობს ერთი გარემოება, რომელიც პირდაპირ ზედაპირზე ძვეს და მისი შემჩნევა სულაც არ წარმოადგენს ძნელ საქმეს. ბუნებრივია, გაგვიჩნდება კითხვა რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ნაპოლეონის მიერ გერმანიის დაპყრობის ორმაგ თარიღზე აპელირება? ხომ არ ვართულებთ ამით საქმეს? დიდი გერმანელი პოეტის ჰაინრიხ ჰაინეს თქმით, რომელიც ნაპოლეონის დიდი თავყვანისმცემელი იყო, „ნაპოლეონმა პრუსიას სული შეუბერა და პრუსიამ არსებობა შეწყვიტა“. ეს მოხდა 1806 წელს. ცნობილმა გერმანელმა სამხედრო ისტორიკოსმა კარლ კლაუზევიცმა თავის წიგნს, რომელიც ეხება ნაპოლეონის მიერ გერმანიის დაპყრობას უწოდა „1806 წელი“. ხომ არ გვაქვს აქ საქმე ლაფსუს კალამთან? მე მგონი კი. ფაქტობრივი გადაცდომები ნიკო ნიკოლაძისათვის დამახასიათებელი არ იყო. ამიტომ ამ ერთი ფაქტის გამო მისი მკაცრად განსჯა, ცხადია, არ ღირს, ზედმეტია, მაგრამ მისი უყურადღებოდ დატოვება მიზანშეწონილად არ ვცანით. ამ შემთხვევაში. ჩვენ მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციას ვახდენთ.

ახლა მოვიყვანთ მეორე ამონარიდს, რომელიც გენეტიკურ კავშირშია პირველთან და მის გაგრძელებად გვევლინება. აი რას წერდა ნიკო ნიკოლაძე „მამაპაპური უნესობა ღვთის დანესებული და აუცილებელი ბედი როდი ყოფილა. სხვანაირი უფრო სამართლიანი და რიგიანი წესიც შესაძლებელი ყოფილა“ (7. 114. 6. 50-51). აქ დიდი ალბათობით, საფრანგეთის ახალი კანონმდებლობა „ნაპოლეონის კოდექსი“ შეიძლება იგულისხმებოდეს. საინტერესოა მესამე ამონარიდი. ამჯერად ნიკო ნიკოლაძე ამ თემას შეეხება თავის პუბლიკაციაში „შარშან და შარშან წინ“. აი რას ვკითხულობთ აქ. „ძველი წესის და მართვის მაგიერად, ახალი სამოქალაქო წყობილება და სამოქალაქო

სამართალი დააყენა“ (8. 11. 6. 49). აქ კვლავ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე კეთდებოდა აქცენტი. ამგვარი ვარაუდი, ვფიქრობთ, საფუძველს მოკლებული არ შეიძლება იყოს და იმითაა გამყარებული, რომ იმ ეპოქაში სხვა მსგავსი არაფერი ხდებოდა. ანალოგი არ არსებობდა.

ნიკო ნიკოლაძეს კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული კიდეც ერთი საინტერესო ნიუანსი. ნაპოლეონი არ იყო მარტო დამპყრობელი. მას მხედველობიდან არ გამოჰპარვია, რომ დაპყრობილ ტერიტორიაზე განახლების დანერგვა მაინც ხდებოდა (9. 10, 15). ერთ-ერთი ასეთი სიახლე ნაპოლეონის კანონმდებლობა შეიძლება ყოფილიყო.

ამ თემაზე ნიკო ნიკოლაძის შეხედულებები საინტერესოა და ემპირიული, ფაქტობრივი მასალის ცოდნის და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასების შერწყმის, შეხამების, მცდელობად გვევლინება. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდეც ერთი პლუსია.

ალბათ, არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომ ნიკო ნიკოლაძე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შეფასებას პროგრესულ-ლიბერალური პოზიციებიდან ცდილობდა. ამის გამორკვევას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ხელში ჩაგვიდებს მისი მსოფლმხედველობის გასაღებს. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ ის ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას დადებითად აფასებდა. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელიც, უეჭველად, შეიცავს ქეშმარიტების რაციონალური მარცვალს, რომელიც განსაზღვრავს მის ფასეულობას.

ნიკო ნიკოლაძის დამოკიდებულება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობისადმი აპოლოგეტურად ხომ არ შეიძლება მივიჩნიოთ? ალბათ, მაინც არა. თუმცა სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ ჩვენს ხელთ არსებული მწირი ინფორმაციის გამო, ძნელი სათქმელია კონკრეტულად რა ესახებოდა ნიკო ნიკოლაძეს ნაპოლეონის კანონმდებლობის სუსტ მხარედ. აქ რაიმე ვარაუდის გამოთქმა, ალბათ, ძალზე ძნელი იქნებოდა.

აქვე უნდა შევეხოთ, ჩვენი აზრით, ერთ საინტერესო თემას, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს და აღნიშნულ საკითხზე კიდევ უფრო სრულყოფილ წარმოდგენას ჩამოგვიყალიბებს. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ნიკო ნიკოლაძე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე იმაზე გაცილებით უფრო უკეთესად უნდა ყოფილიყო ინფორმირებული, ვიდრე ეს აქ მოყვანილი ამონარიდებიდან შეიძლება ჩანდეს. ამ შემთხვევაში მისი ცოდნის ფრაგმენტებთან შეიძლება გვეკონდეს საქმე. რა თქმა უნდა, კატეგორიულად არაფერს ვამტკიცებთ. ეს მხოლოდ ჩვენი ფრთხილი ვარაუდია.

ამრიგად, ნიკო ნიკოლაძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მისთვის ჩვეული ოსტატობით გადმოგვცა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ისტორიულად პროგრესული მნიშვნელობა. მისი ეს მსჯელობა სამეცნიერო პუბლიცისტიკის საუკეთესო ნიმუშია. ეს იმ პერიოდის ქართული რეალობის ფონზე, უდავოდ, წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და მნიშვნელოვნად გვეხმარება შევავსოთ ის ვაკუუმი, რომელიც ამ საკითხზე საქართველოში არსებობდა. ნიკო ნიკოლაძის მსჯელობას შემეცნებითი დანიშნულება გააჩნია და თავისი წვლილი შეიტანა ამ საკითხის პოპულარიზაციის საქმეში. ამ თემაზე მისი მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

აღნიშნული პრობლემის გაცნობიერების პირდაპირ თუ არა პირდაპირ მცდელობად შეიძლება მივიჩნიოთ ქართველი სამოციანელების კიდევ ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელის გიორგი წერეთლის მოსაზრებები, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ნიკო ნიკოლაძისგან განსხვავებით, აქ ამ თემაზე მინიშნება გაცილებით უფრო სუსტად, მკრთალად იკვეთება და ძნელად იკითხება. ნიკო ნიკოლაძის პოზიცია ამ შემთხვევაში უფრო გამჭვირვალეა. როგორ შეიძლება მოვეკიდოთ ამ მასალას? ორ მიდგომასთან შეიძლება გვეკონდეს საქმე. შესაძლოა, ეს ინფორმაცია ღირებული არ იყოს და ბევრს არაფერს იძლევა და ჩვენ ვაჭარბებთ მის მნიშვნელობას. სასურველი შესაძლებლად გვესახება. ეს გახლავთ ერთი ხედვა. არის მეორე თვალსაზრისი. ეს მწირი ინფორმაცია, ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა ჩანდეს, მაგრამ ნუ ვიქნებით პესიმისტები. ჩვენ ვცადათ ამ მწირ ინფორმა-

ციაში აღნიშნული პრობლემისადმი დამოკიდებულება ამოგვეკითხა. ისეთ პატარა ქვეყანას, როგორც საქართველო ამ ძუნწი ინფორმაციის გვერდის ავლის, წაყრუების, ფუფუნება არ გააჩნია. ყველა ასეთ ინფორმაციას დიდ თუ პატარას თვალისჩინივით უნდა მოფრთხილება. ჩვენ პირადად ეს მეორე მიდგომა უფრო პერსპექტიულად წარმოგვიდგენია. მას როგორც სამუშაო ჰიპოთეზას გააჩნია არსებობის უფლება. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს გიორგი წერეთლის მხატვრული ნაწარმოები და პუბლიცისტური წერილები, სადაც ის ამჟღავნებს საფრანგეთის ახალ ისტორიაში, კონკრეტულად კი საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონის ეპოქაში ჩახედულებას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე მინიშნება შეიძლება ამოვიკითხოთ გიორგი წერეთლის მხატვრულ ნაწარმოებში „იკოლიკო, ჩიკოლიკო და კუდაბზიკა (მგზავრის წერილებიდან)“. ამ საინტერესო მასალას პირველად ყურადღება მიაქცია და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა პროფ. ვარლამ დონაძემ, მაგრამ ამ კუთხით საკითხი მას არ განუხილავს (6. 50-51). ჩვენ ვცადეთ ეს საკითხი, სწორედ, ამ რაკურსით წარმოგვეჩინა. სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ უფრო ვრცელი მასალა, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა ამ საკითხზე მსჯელობა ფართოდ გაგვეშალა, არ გაგვაჩნია. ამიტომ იმ ძუნწ ინფორმაციას უნდა დავჯერდეთ რაც გაგვაჩნია. კატეგორიულად არაფერს არ ვამტკიცებთ და ამ თემაზე ჩვენი მსჯელობა ჰიპოთეზების, ვარაუდების, სფეროს არ ცილდება. ჰიპოთეზებისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულება მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. „მეცნიერება ჰიპოთეზების სასაფლაოა“ ჟიულ ვერნის ერთ-ერთი გმირის, ფრანგი გეოგრაფის ჟან პაგანელის თქმით „ჰიპოთეზებს მივყავართ მეცნიერებამდე“.

გიორგი წერეთელი წერდა „ნუ დაივიწყებთ, რომ ნაპოლეონი საფრანგეთის სახელით შეესია ევროპას, იმის დროშაზე დაწერილი იყო მტარვალისაგან გათავისუფლება. ის თავდაპირველად ხალხს ათავისუფლებდა მთავრობის შევიწროებისაგან. ნუ დაივიწყებთ, რომ ეგ მერე მოხდა (ე. ი. ცვლილებები ომის ხასიათში – მ. კ.) როდესაც ნაპოლეონი იმპერატორი გახდა. ამან ჯერ საფრანგეთში მოახრჩო თა-

ვისუფლება და მერე მთელს ევროპაში და აი მაშინ კიდევ ადვილად მოახრჩეს, როგორც ნაპოლეონი, ისე მისი მხედრობა. ნუ დაივინყებთ, რომ ეგ ჯარები მაშინ შეიქმნა საშიში, როდესაც თავის დროშაზე დაანერეს „სიცოცხლე და თავისუფლება“, როცა ისინი თავიანთ თავს ამხნევებდნენ ან უნდა მოვკვდეთ ან მტერი უნდა გავაგდოთ“ (11. 84-85). აქ ყურადღებას გავამახვილებთ ერთ გარემოებაზე, რომელიც საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია. გიორგი წერეთელს ნაპოლეონი რევოლუციის მესაფლავედ ხომ არ ესახებოდა? კატეგორიულად არაფერს ვამტკიცებთ, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი შთაბეჭდილება მაინც გვექმნება. ნაპოლეონის გამოცხადება რევოლუციის მესაფლავედ, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. ამგვარი დამოკიდებულება, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ ყოფილა და მისი მიზეზი, პირველ ყოვლისა, მის მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძიოთ. მას მკვერად გამოკვეთილი მემარცხენე ელფერი დაკრავს და მესამე დასთან მისი სიახლოვით შეიძლება ყოფილიყო გამონვეული.

მას კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული, ის გენეტიკური კავშირი, რომელიც არსებობდა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონის ომებს შორის. არც ის გამოპარვია მხედველობიდან, როდესაც ნაპოლეონმა ამ გზას გადაუხვია. როგორც ის აღნიშნავს ეს მოხდა ნაპოლეონის იმპერატორად კურთხევის შემდეგ. ფრანგი ისტორიკოსის ა. კალვეს თქმით „სამოქალაქო ხელისუფლება სულ უფრო უკან იხევს დაპყრობის სულისკვეთებასთან. რევოლუციის ჯარისკაცის ზურგს უკან სულ უფრო ხშირად მოჩანს კონდოტიერი“. (12. 34. 13. 100). „ნუ დაივინყებთ, რომ ნაპოლეონი საფრანგეთის სახელით შეესია ევროპას, იმის დროშაზე დაწერილი იყო მტარვალისაგან გათავისუფლება. ის თავდაპირველად ხალხებს ათავისუფლებდა მთავრობის შევიწროვებისაგან“. იმ სიახლეებს და ნოვაციებს შორის, რომელზეც აქცენტს აკეთებდა გიორგი წერეთელი შეიძლება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა იგულისხმებოდეს? კატეგორიულად, რა თქმა უნდა, არაფერს ვამტკიცებთ. ეს მხოლოდ ჩვენი ფრთხილი ვარაუდია.

ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს გაზეთ „კვალში“, რომლის რედაქტორი ბრძანდებოდა გიორგი წერეთელი და მისი იდეური გავლენა გამორიცხვლად არ მიგვაჩნია, გამოქვეყნებული სტატია. აი რას ვკითხულობთ აქ. „ნაპოლეონი ყველგან დაპყრობით ომებს ეწეოდა, მაგრამ სადაც მივიდა ყველგან დალენა ფეოდალური ურთიერთობები, ბატონყმობა და ახალი ურთიერთობები დაამყარა. საფრანგეთის განმათავისუფლებელი იდეები ყველგან მიჰქონდა. მან (ე. ი. ნაპოლეონმა – მ. კ.) გამოაფხიზლა დამორჩილებული ხალხები და ნაპოლეონის გამოჭედილი იარაღი იხმარეს ნაპოლეონის წინააღმდეგ“ (14. 6. 50). უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ გიორგი წერეთელს კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული ნაპოლეონის ომების ორმაგი მისია დაპყრობითი და სოციალური. დაპყრობილ ტერიტორიებზე განახლების დანერგვა მაინც ხდებოდა. „ნაპოლეონი წმენდდა ევროპის ფეოდალიზმის ავგეოსის თვალებს“ მას არც ის გამოჰპარვია მხედველობიდან, რომ ფრანგების მიერ ხიშტებით შეტანილი ახალი იდეები სხვა ხალხებმაც შეიისხლხორცეს და ახლა ფრანგების წინააღმდეგ მოიმარჯვეს. გამოვთქვამთ მეტად ფრთხილ ვარაუდს, რომ იმ სიახლეებს შორის, რომელზეც გიორგი წერეთელი ამახვილებდა ყურადღებას შეიძლება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაც მოიაზრებოდა? ახალი ურთიერთობები დაამყარა. თუმცა სასურველი იყო ამაზე მინიშნება უფრო გამჭვირვალე ყოფილიყო.

„ფეოდალურ ურთიერთობებზე“ და ბატონყმობაზე აპელირება თვალში მოგვხვდა და რეალობას არ შეესატყვისება. ამგვარი მიდგომა, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ ყოფილა, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და, ჩვენი აზრით, ქართული რეალობის გამოძახილი შეიძლება ყოფილიყო. (საქართველოში ბატონყმობა გაუქმებული იქნა XIX საუკუნის შუა ხანებში, კონკრეტულად კი 1864 წელს. საფრანგეთში ეს მოხდა გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ XIV საუკუნის დასაწყისში) (15).

და ბოლოს უნდა დავძინოთ, რომ ამ თემაზე გიორგი წერეთელი გაცილებით უფრო უკეთესად შეიძლება ყოფილიყო ინფორმირებული, ვიდრე ეს ჩვენს ხელთ არსებული მწირი ინფორმაციიდან უნდა

ჩანდეს. ადვილი შესაძლებელია, რომ ეს ამ თემაზე მისი ცოდნის მხოლოდ ფრაგმენტები შეიძლება ყოფილიყო.

აქვე უნდა დავძინოთ, რომ ამ კუთხით ეს თემა ჩვენ სპეციალურად არ შეგისწავლია და იმ მასალას დავჯერდით, რომელიც აქამდე ცნობილი იყო, თუმცა მას სხვა კუთხით შევეხეთ. ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება გამორიცხულად არ მიგვანჩნია. შეიძლება აღმოჩნდეს რამე საინტერესო მასალა, რომელიც ახლა თვალს ეფერება და არ ჩანს.

ეს, სპორადული ცნობები ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა ჩანდეს, მაგრამ ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს და XIX საუკუნის პირველი ნახევარის ქართულ ნაპოლეონიანასთან შედარებით წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ეს სპორადული ცნობები აღვიქვათ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ათვლის წერტილად?

XIX საუკუნის შუა ხანების მიჩნევა საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ათვლის წერტილად ნაადრევად მიგვანჩნია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულარიზაცია, უმთავრესად მაინც, ინდივიდუალურ, ეპიზოდურ ხასიათს ატარებდა. ეს სპორადული ცნობები, რა თქმა უნდა, ძალიან ცოტაა და საკმარისი არ უნდა იყოს. ყველაზე უკეთეს შემთხვევაში ალბათ, უპრიანი იქნებოდა ეს ისტორიული მონაკვეთი XIX საუკუნის შუა ხანებიდან 1918 წლამდე საქართველოში ამ პრობლემით დაინტერესების მოსამზადებელ ეტაპად, წინარეისტორიად, უვერტიურად, შესავლად შეიძლება აღვიქვათ. ეს უფრო ადეკვატურად მიგვანჩნია.

1918 წლამდე საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულარიზაციის მთავარ დამახასიათებელ თავისებურებას ის წარმოადგენს, რომ ამ საკითხის გაშუქება, უმთავრესად მაინც, ფრაგმენტულ, ეპიზოდურ, ხასიათს ატარებდა და მისი ცალკე პერიოდად ან თუნდაც ქვეპერიოდად გამოყოფა, ალბათ, მაინც ძალზე ძნელია და მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. 1918 წლამდე ნაპოლეო-

ნის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციაზე საუბრისაგან პირადად ჩვენ მაინც თავს შევიკავებდით.

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ათვლის წერტილად 1918 წელი გვევლინება. რა თქმა უნდა, ეს არ ყოფილა შემთხვევითი და მჭიდროდაა დაკავშირებული დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნასთან და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენასთან. გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ ამ ორმა მოვლენამ თავისი დადებითი როლი შეასრულა როგორც საერთოდ ამ დარგის განვითარების, ისე კონკრეტულად ამ საკითხის გაშუქებაზე. ჩვენი აზრით, ეს წლები საქართველოში აღნიშნული საკითხის შესწავლის პოპულარიზაციის, პირველ პერიოდად შეიძლება მივიჩნიოთ. 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ თავისი წვლილი შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია ზოგადად ამ დარგის, კონკრეტულად კი, აღნიშნული პრობლემის სწავლება, შესწავლა, პოპულარიზაცია. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე და ამ მონაკვეთის ელიმინირება, ამოღება, საერთოდ ამ დარგის და კონკრეტულად ამ თემის წარსულიდან, როგორც ეს საბჭოთა წლებში ხდებოდა, მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. საბჭოთა მიდგომის მიხედვით, ეს დარგი და მათ შორის, ცხადია, აღნიშნული საკითხი, უწარსულოდ გამოიყურებოდა. ამგვარი მიდგომა, ამ საკითხის პერიოდიზაციის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. მცდარია და ამავე დროს ანტიეროვნულია, არაპატრიოტულია.

საქართველოს გასაბჭოებამდე 1921 წელს, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის კულმინაციად, პიკად, 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში განხორციელებული პირველი ღონისძიებები გვესახება. საქართველოში აღნიშნული პრობლემით დაინტერესებამ სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და, უმთავრესად, ასახვა ჰპოვა ამ წლებში გამოსული ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. ეს იმდროინდელი ქართული რეალობის ფონზე სე-

რიოზულ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა და იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატება იყო. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს ქართულ სინამდვილეში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების პირველ თუ არა ერთ-ერთ პირველ მცდელობასთან. საკითხისადმი მიდგომა არის მეცნიერული, უპირატესად, აქცენტი კეთდება თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. ეს სახელმძღვანელოები იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად მიგვაჩნია. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ეს მათი ჩანაფიქრის მხოლოდ ერთი ნაწილი იქნებოდა, რომელზე მუშაობის დაწყება მათ მოასწრეს. დასაწყისი ურიგო არ ყოფილა. რისი გაკეთებაც მოასწრეს გააკეთეს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ლოგიკური იქნებოდა ვიფიქროთ, რომ ამას მოყვებოდა გაგრძელება და დაწყებულ საქმეს ბოლომდე მიიყვანდნენ, მაგრამ, უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, ეს ასე არ მოხდა. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ამ პრობლემის გაშუქებამ სულ სხვა ხასიათი შეიძინა, რომელიც თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, წინგადადგმულ ნაბიჯად ძნელია მივიჩნიოთ. აი ასეთი იყო სინამდვილე, რომელიც, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ქართული საზოგადოების თვალსაწიერს მიღმა რჩებოდა. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და აღნიშნული საკითხის განხილვა ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაგვებრუნებინა. მას საფუძვლად ამ მონაკვეთის რეანიმაცია დაუდეთ. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ მონაკვეთზე ვიმსჯელოთ არა მხოლოდ იმის მიხედვით რისი გაკეთებაც მოასწრეს. ეს ცხადია, ძალიან კარგი იყო, არამედ გავითვალისწინოთ ისიც, რისი გაკეთებაც მათ განზრახული ჰქონდათ, მაგრამ, ვერ მოასწრეს. ჩვენი აზრით, ეს გაცლილებით უფრო სწორი იქნებოდა.

მაშ ასე, საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სწავლებამ, შესწავლამ, პოპულარიზაციამ, შეუქცევადი

ხასიათი შეიძინა, არა საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, როგორც ამას აქამდე გვიმტკიცებდნენ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ იწყება საქართველოში აღნიშნული საკითხის გაშუქების მეორე პერიოდი. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991). ის პირობით სამ ქვეპერიოდად შეიძლება დაიყოს. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდაპერიოდიზაციასთან. მათ შორის მნიშვნელოვანი მიჯნა უნდა ჩანდეს 30-იანი წლების შუა ხანები. აქედან მოყოლებული იწყება „სტალინური ხანა“, რომელიც დასრულდა 50-იან წლების დასაწყისში, სტალინის გარდაცვალებით. ამის შემდეგ არის მესამე ქვეპერიოდი, რომელსაც ორი ეტაპი გააჩნია „დათბობის ხანა“ და „უძრაობის პერიოდი“. ფაქტობრივად, ეს ამ მონაკვეთის შიდა პერიოდიზაციაა.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებამ მეცნიერული ხასიათი შეინარჩუნა. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ემპირიის, ფაქტოლოგიის დონეზე პროგრესი, წინსვლა, აშკარაა და ამის უგულვებლყოფა, დაუნახაობა, მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ეს მისი კიდევ ერთი დადებითი მხარეა. მაგრამ, მთელმა ამ პროცესმა ცალმხრივი ხასიათი შეიძინა და ერთი ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ყალიბში აღმოჩნდა მოქცეული. ეს იყო ჩიხური გზა. ისტორიას არ ხელეწიფება უკანასკნელი ჭეშმარიტება. ეს ისტორიული მეცნიერების სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის კრიზისის გასაღებიც, სწორედ აქ ძევს. ბოლოს და ბოლოს მან ლეტალური ანუ სასიკვდილო ხასიათი შეიძინა. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ უმთავრესად აქცენტები კეთდება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სუსტ მხარეებზე. პრიორიტეტული გახდა არა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი დადებითი მომენტები, არამედ უარყოფ-

ითი კონტექსტი. აი ასეთი იყო რეალობა. მისი არც შელამაზება და არც გამუქება მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. „წყალს ბავშვი არ უნდა გადავაყოლოთ“.

1991 წლის დეკემბერში დაიშალა საბჭოთა კავშირი. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ფაქტობრივად, აქედან იწყება საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების მესამე პერიოდი, რომელიც დღესაც გრძელდება. ის პირობით ორ ქვეპერიოდად შეიძლება დაიყოს. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდა პერიოდიზაციასთან. ამ პერიოდის შიგნით მნიშვნელოვან ნიშანსვეტად შეიძლება მივიჩნიოთ 2006 წლის რეფორმა, რომელმაც ღრმა კვალი დატოვა, ჩვენი აზრით, უმთავრესად მაინც უარყოფითი, მეცნიერების და განათლების სისტემაში. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ეს დაყოფა უფრო მეტად შეესატყვისება სკოლაში ისტორიის სწავლებას, ვიდრე ამ საკითხის მეცნიერულ გაშუქებას, პოპულარიზაციას. მან, სკოლაში ისტორიის სწავლება გვაქვს მხედველობაში, მკვეთრი, რეგრესი განიცადა. (16, 17, 18, 47-48).

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს სწორ გზაზე დაბრუნებას, სწორი აქცენტების დასმას, სწორი არჩევანის გაკეთებას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ეს ადვილი საქმე არ გახლავთ და მტკივნეული პროცესი იქნება. პრიორიტეტულია ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება. ეს სწორი უნდა იყოს და საბჭოთა რეალობს შემდეგ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს. ეს შრომები აღნიშნული პრობლემის ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაბრუნების გზაზე გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად გვევლინება. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

აქვე უნდა შევეხოთ კიდევ ერთ საკითხს, რომელიც მჭიდრო კავშირშია საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების პერიოდიზაციასთან და რომლის გვერდის ავლა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა, ამ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ ჩამოგვიყალიბებს. ამას აქვს მნიშვნელობა. საქმე

ეხება აღნიშნული საკითხის პერიოდიზაციის განსხვავებული ვარიანტს. შეიძლება იყოს სხვა პერიოდიზაცია. ამ კუთხით საკითხის გაშუქება ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნება. ამიტომ მიზანშეწონილად ვცანით საკითხის ამ კუთხით გაშუქება და ვცადეთ ჩვენი პოზიცია დაგვეფიქსირებინა. რა პერიოდები შეიძლება იყოს ეს?

შეიძლება საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესება ორ პერიოდად დაიყოს, რომელსაც მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული გააჩნია: ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ სინამდვილეში და გასაბჭოების შემდგომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამგვარ პერიოდიზაციას გააჩნია თავისი რეზონი, აზრი. 1921 წელი საქართველოს გასაბჭოება მართლაც იყო მნიშვნელოვანი ნიშანსვეტი ზოგადად ამ დარგის და კონკრეტულად ამ საკითხის გაშუქების დროს. ამ საკითხის განხილვა გასაბჭოებამდე სულ სხვა იყო და გასაბჭოების შემდეგ კიდევ სულ სხვა და ამაზე, თვალის დახუჭვა, აღნიშნულ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ ჩამოგვიყალიბებს. ამ ორ ეპოქას შორის პრინციპული განსხვავება არსებობს, რაც, უწინარესად, ღირებულებებში გამოიხატება. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, უპირატესად, აქცენტი კეთდებოდა თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები.

სრულიად განსხვავებულ ვითარებას ვხედავთ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. აქცენტი კეთდება სულ სხვა პრინციპებზე. პრიორიტეტული ხდება ისტორიული მოვლენებისადმი მონისტური მიდგომა. რომელმაც ჩაანაცვლა პლურალიზმი, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომა. ფორმაციული პრინციპი, კლასობრივი ბრძოლის ფაქტორი, ისტორიული მოვლენებისადმი კლასობრივი მიდგომა. საქმე გვაქვს ისტორიული მოვლენების მარქსისტულ-ლენინური პოზიციებიდან შეფასებასთან, რომელმაც

ჩანაცვლა თავისუფალი აზროვნება, პროგრესულ-ლიბერალური ღირებულებები. ერთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. მეორე შემთხვევაში მდგომარეობა სრულიად განსხვავებულია. საქმე ის გახლავთ, რომ საბჭოთა მიდგომა იყო ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული და მარქსისტულ-ლენინური ინტერპრეტაცია წარმოადგენდა უკანასკნელ ჭეშმარიტებას. მოხდა თავისუფალი აზროვნების ჩანაცვლება ერთი ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიით, დიქტატით. ეს უკვე სხვა მიდგომა იყო.

პირველ ყოვლისა მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გამოვარკვიოთ ერთი საკითხი. რა შეიძლება ავიღოთ გასაბჭოებამდე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ათვლის წერტილად? ამას აქვს მნიშვნელობა. გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში. საიდან შეიძლება დავინყოთ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება? ის მჭიდროდაა დაკავშირებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციასთან და მისი გამოძახილია. ეს გახლავთ ერთი საკითხის სხვადასხვა რაკურსი.

ეს საშუალებას მოგვცემს გამოვარკვიოთ რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გასაბჭოებამდე პერიოდზე საუბარი?

საიდან იწყება ამ პრობლემის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში? XIX საუკუნის დასაწყისი, როდესაც ჩნდება პირველი ინფორმაცია ნაპოლეონის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე? თუ ამავე საუკუნის მეორე ნახევარი, როდესაც გვხვდება პირველი სპორადული ცნობები, საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაზე? ვფიქრობთ, არც ერთი და არც მეორე. საქმე ის გახლავთ, რომ ის მწირი ინფორმაცია, რომელიც ამ საკითხზე მოგვეპოვება 1918 წლამდე, ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს. არსებობს მესამე ვერსია. ეს გახლავთ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა. საქართველოს დამოუკიდებლობის

აღდგენა. პირადად ჩვენ 1918 წლამდე ვარჩევდით რაიმე პერიოდიზაციისაგან მაინც თავი შეგვეკავებინა. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ 1918 წლამდე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციაზე აქცენტირება, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და ნაადრევი შეიძლება იყოს. რეალურად გასაბჭოებამდე პერიოდი მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა და სულ რაღაც სამ წელსაც არ მოიცავს. 1918 წლის 26 მაისიდან 1921 წლის 25 თებერვლამდე. აი, სწორედ, ეს გახლავთ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ ისტორიოგრაფიაში. რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ეს არასრული სამი წელი აღვიქვათ როგორც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ ისტორიოგრაფიაში? ეს გახლავთ სავსებით კონკრეტული პერიოდი. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ვფიქრობთ, ეს უფრო სწორი იქნებოდა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში XIX საუკუნის დასაწყისიდან ან მისი შუა ხანებიდან, 1921 წლამდე. ძალიან ზოგადია და ხმამაღალი ნათქვამი იქნებოდა, ხოლო აღნიშნული პრობლემის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში შედარებით უფრო კონკრეტულია და გაცილებით უფრო მისაღები უნდა ჩანდეს.

და ბოლოს უნდა შევეხოთ კიდევ ერთ, ჩვენი აზრით, პრინციპულ საკითხს, რომლის გვერდის ავლა, წაყრუება, მიზანშეწონილად, არ მიგვაჩნია. საქმე ეხება გასაბჭოების შემდგომი პერიოდის ცალკე გამოყოფას 1921 წლიდან დღემდე და მის განხილვას არა ორ, არამედ ერთ პერიოდად. რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდის ერთად მოაზრება? აი, ეს გახლავთ სწორედ მთავარი. საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება გასაბჭოების შემდგომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1921 წლიდან დღემდე? რამდენად გამართლებული ჩანს ეს ნაბიჯი? ამ ორ პერიოდს შორის ხომ სერიოზული განსხვავება არსებობს, რომელიც პრინციპულ, კონცეპტუალურ, ხასიათს ატარებს და ამაზე

თვალის დახუჭვა, ამ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას რამდენად ჩამოგვიყალიბებდა? ამგვარი ნაბიჯი ხელოვნური ხომ არ იქნებოდა? ამიტომ პირადად ჩვენ ამგვარი გაერთიანებისაგან მაინც თავს შევიკავებდით. და თუ მაინც ასეთი აუცილებელია მისი ერთ პერიოდად მოაზრება, თუმცა ამის აუცილებლობას მაინცდამაინც ვერ ვხედავთ, მაშინ ის ორ ქვეპერიოდად შეიძლება დაიყოს. საქმე გვაქვს საკითხის შიდა პერიოდიზაციასთან. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991) და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განხილვა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1991 წლიდან დღემდე). სინამდვილეში საქმე გვაქვს არა ორ ქვეპერიოდთან, არამედ ორ პერიოდთან, ეს აქტუალური თემა სწორედ ასე გვესახება.

მაშ ასე, ამგვარად დაყოფა საქართველოს გასაბჭოებამდე და გასაბჭოების შემდეგ, ცხადია, დღეს უკვე მოძველებულია და არ შეესაბამება თანამედროვე რეალიებს.

შეიძლება იყოს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციის კიდევ სხვა ვარიანტები, რომელიც ემთხვევა, ფაქტობრივად იმეორებს, ქართული ნაპოლეონიანას პერიოდიზაციას. ამჯერად შევჯერდებით ორ შესაძლო ვარიანტზე. საქმე გვაქვს ხუთ პერიოდად დაყოფასთან:

1. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართულ რეალობაში.

2. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება XIX საუკუნის შუა ხანებიდან 1918 წლამდე.

3. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

4. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1921-1991 წლები.

5. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1991 წლიდან დღემდე.

რამდენად მართლზომიერი იქნებოდა ქართული ნაპოლეონიანას და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდიზაციის დამთხვევის მცდელობა?

ქართულ ნაპოლეონიანას და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებას შორის არსებობს განსხვავება, რომელიც სპეციფიური ხასიათისაა და ერთმანეთს არ ემთხვევა. ერთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის აღწერასთან, ხოლო მეორე შემთხვევაში კი კონკრეტულ საკითხთან, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებასთან. პირველი სიუჟეტი გაცილებით უფრო საინტერესო და მიმზიდველი ჩანს, უფრო მეტად გიტაცებს, ვიდრე მეორე. პირველ საკითხზე გაცილებით უფრო მეტი ინერება, ვიდრე მეორეზე. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ ქართული ნაპოლეონიანას ძირითადი ეტაპები და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება ერთმანეთს არ ემთხვევა და განსხვავებულია. ამიტომ მასზე როგორც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ორ პერიოდზე აპელირება ალბათ, მაინც დიდი სიფრთხილეს მოითხოვს და მიზანშეწონილი არ იქნება. ამ თემაზე ჩვენს ხელთ არსებული ძუნწი ინფორმაციის გამო 1918 წლამდე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პერიოდებად დაყოფაზე საუბარი ალბათ გადაჭარბებული შეიძლება იყოს და უხერხულად მიგვაჩნია. ამიტომ, ჩვენი აზრით, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის, ქართული ნაპოლეონიანას მსგავსად, ხუთ პერიოდად დაყოფა, მიუღებელია და აღნიშნული საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს.

შესაძლოა, შედარებით უფრო რეალისტური ჩანდეს საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება დავყოთ არა ხუთ, არამედ ოთხ პერიოდად, რომლის ათვლის წერტილად შეიძლება მივიჩნიოთ არა XIX საუკუნის დასაწყისი, როგორც ეს პირველ შემთხვევაში იყო, არამედ XIX საუკუნის შუა ხანებში, როდესაც გაჩნდა პირველი სპორადული ცნობები ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე. XIX საუკუნის დასაწყისის ქართუ-

ლი რეალობის შემდეგ, როდესაც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება, კადრს მიღმა რჩებოდა და მათ მიზანს არ წარმოადგენდა ეს, უეჭველად, წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, მაგრამ ეს მწირი ინფორმაცია, ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს და მასზე როგორც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების პირველ პერიოდზე საუბარი გადაჭარბებული იქნებოდა და ნაადრევად მიგვაჩნია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულარიზაცია ინდივიდუალურ, ეპიზოდურ ხასიათს იძენს. როგორც უკვე ითქვა, ყველაზე უფრო უკეთეს შემთხვევაში, ალბათ, უპრიანი იქნებოდა თუ ამ მონაკვეთს საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების მოსამზადებელ ეტაპად, უვერტიურად, შესავალად, წინაისტორიად, მოვიაზრებდით და არა ცალკე პირველ პერიოდად.

ამრიგად, ყოველივე ზემოთქმულს იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება პირობით სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს, რომელიც აშკარად ცილდება წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული უძევს საფუძვლად, რაც კარგი ცხოვრებით, არ იყო განპირობებული.

ყველაზე უკეთეს შემთხვევაში, ისტორიული მონაკვეთი, XIX საუკუნის შუა ხანებიდან 1918 წლამდე, როდესაც ჩნდება პირველი სპორადული ცნობები ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პირობით მოვიაზროთ როგორც აღნიშნული პრობლემის გაშუქების მოსამზადებელი პერიოდი, უვერტიურა, შესავალი, წინაისტორია. პირადად ჩვენ ეს საკითხი, სწორედ, ასე გვესახება.

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება პირობით სამ პერიოდად შეიძლება დავყოთ, რომელიც

ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალეა და, უმთავრესად, პოლიტიკურ კატაკლიზმებთან ასოცირდება.

1. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკაში.

2. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1921-1991 წლები.

3. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1991 წლიდან დღემდე.

თითოეული ეს პერიოდი თავის მხრივ კიდევ იყოფა ქვეპერიოდებად. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდაპერიოდიზაციასთან. ამ კუთხით საკითხის გაშუქება, ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იყო.

ამ პრობლემის განხილვას, სწორედ, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას, სამ პერიოდად დაყოფა დაუდევით საფუძვლად.

ლიტერატურა:

1. თ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, საქართველოში საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონის ეპოქის საკვანძო მომენტები, საისტორიო ძიებანი, XII, თბ. 2015,
2. ნ. ბარათაშვილი, პოემები, ლექსები, თბ., 1968.
3. აღ. ორბელიანი, ნაპალიონი და მაშინდელი ანგლიის მთავრობა, სიტყვა მამულის ტრაპეზზე, თბ., 1999.
4. მ. კალანდაძე. ნაპოლეონი ქართულ სიტყვაკამზულ ლიტერატურაში., თბ. 2008.
5. რ. ჩხეიძე, ჩემი წილი ვატერლოო, თბ., 2016.
6. ვ. დონაძე, საფრანგეთის ახალი ისტორიის აქტუალური პრობლემები და ქართული პუბლიცისტიკა. (XIX საუკუნის მეორე ნახევარი), თბ., 1978.
7. ნ. ნიკოლაძე, გერმანიის მდგომარეობა., თხზ. ტ. 2. თბ., 1962.
8. ნ. ნიკოლაძე, შარშან და შარშანნინ, ტ. 3. თბ., 1962.
9. Н. Николадзе, На праздники габз „Новое обозрение“, 1889. №2046.
10. გ. კილურაძე, საფრანგეთის დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციის ისტორიიდან თბ., 1963.
11. გ. წერეთელი, კიკოლიკო, ჩიკოლიკო და ბუდაბიკა (მგზავრის წერილები), თბ., 1935.
12. A. Galvet, Napoleon, Paris, 1943.
13. История Франции, т. 2. М., 1972.
14. კვალი, 1900, №2.
15. М. Блок, Характерные черты французской аграрной истории, М., 1957.
16. გ. ყორანაშვილი, რა მიზნით ისწავლება ისტორია სკოლაში, ლიტერატურული საქართველოს, 14 ნომბერი, 2014.
17. გ. ყორანაშვილი, რა მიზნით დაინერა ეს ისტორიის სახელმძღვანელო, ისტორიული ვერტიკალები, 23. 2016.
18. მ. კალანდაძე. ისტორიორაფიული ეტიუდები, ნაწილი მეორე, თბ., 2019.

თავი მეორე

ნაკოლეონის კანონმდებლობითი საქმიანობის შესახებ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში

საკითხი არის საინტერესო და ამ რაკურსით მისი გაშუქება აქტუალურად მიგვაჩნია. ეს ამის გაკეთების პირველი მცდელობაა. ეს არცაა გასაკვირი. დიდი ხნის განმავლობაში ეს იყო ტაბუდადებული თემა. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება.

ეს მონაკვეთი, ამ დარგის ისტორიის, კონკრეტულად კი აღნიშნული საკითხის გაშუქების, ერთ-ერთი საინტერესო პერიოდი, რომელიც ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, დიდი ხნის განმავლობაში, ელიმინირებული, ამოღებული, აღმოჩნდა ამ დარგის ისტორიიდან და ფართო საზოგადოების თვალსაწიერს მიღმა რჩებოდა. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება. ამგვარი მიდგომა ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო და ყოველგვარ მეცნიერულ საფუძველს მოკლებულია. ამავე დროს ის ანტიეროვნული, ანტიპატროტული, იყო. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ მისი მთავარი ამოსავალი წერტილი გახლდათ 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსული მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების სრული უგულებელყოფა, იგნორირება. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა თითქოს ამ სფეროში და კონკრეტულად აღნიშნულ პრობლემაზე საქართველოს გასაბჭოებამდე პოზიტიური არაფერი იყო გაკეთებული. ეს გახლავთ კიდევ ერთი ბოლშევიკური მითი. სინამდვილე სულ სხვაგვარად იყო.

ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა. მის მთავარ პოსტულატად 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რეს-

პუბლიკაში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების რეანიმაცია გვევლინება. ეს სახელმძღვანელოები აღნიშნული დარგის ისტორიის საინტერესო წყაროა, რომელიც საშუალებას გვაძლევს მეცნიერულად, არგუმენტირებულად, გავაბათილოთ მთელი რიგი მარქსისტული კლიშეები და სტერეოტიპები, რომელმაც მყარად დაიმკვიდრა ადგილი ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში. მითებს რეალობა ამსხვრევს.

ამ სახელმძღვანელოების შეუფასებლობა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. მათ საშუალება მისცეს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მესვეურებს თავიდან აეცილებინათ ამ დარგში მოსალოდნელი კოლაფსი, რომლის დიდი ალბათობა არსებობდა. შეიძლება ითქვას, რომ სახელმძღვანელოებმა თავისი მისია მეტ-ნაკლებად, შეძლებისდაგვარად, წარმატებით შეასრულეს. მათი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესების პირველმა სერიოზულმა სიმპტომებმა, ნიშნებმა თავი იჩინა არა საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიაში, როგორც ამას დიდი ხნის განმავლობაში გვიმტკიცებდნენ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში. ეს კიდევ ერთი საბჭოთა მითია, რომელიც რეალურ ფაქტებთან შეხების შემთხვევაში მარტივად ბათილდება.

ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკაში განხორციელებული პირველი ღონისძიებები. დაიწყო მუშაობა „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებზე. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე და აქ ნიჰილისტური დამოკიდებულება სრულიად უადგილო იქნებოდა.

ჩვენი აზრით, ეს მონაკვეთი საქართველოში აღნიშნული საკითხის შესწავლის, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, პოპულარიზაციის, პირველ პერიოდად შეიძლება მივიჩნიოთ. საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესების ათვლის წერტილად შეიძლება აღებული იქნას არა XIX საუკუნის დასაწყისი ან შუა ხანები, ან 1921 წელი, არამედ სწორედ, 1918 წელი. ეს არცაა გასაკვირი და, პირველ ყოვლისა, ორ გარემოებასთან ასოცირდება. დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნასთან და საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენასთან. აი ასეთი გახლდათ სინამდვილე, რომელიც მოსვენებას უკარგავდა ბოლშევიკებს და ეკალივით ერჭობოდათ თვალში. უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ეს მონაკვეთი კადრის მიღმა აღმოჩნდა, გაქრა, გაუჩინარდა, თითქოსდა არც კი არსებულა რეალურად. ეს პერიოდი ელიმინირებული, ამოღებული, იქნა საერთოდ ამ დარგის და კონკრეტულად ამ თემის გაშუქების წარსულიდან და ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში მრუდედ სარკეში აისახა. ფაქტების სანინააღმდეგოდ გვიმტკიცებდნენ, რომ ამ დარგში საქართველოს გასაბჭოებამდე პოზიტიური არაფერი ხდებოდა. დამოუკიდებელი საქართველოს წარმატებების დისკრედიზაციის ფონზე ხდებოდა საბჭოთა რეალობის განდიდება. როგორც უკვე ითქვა, ამგვარი მიდგომა ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო და არავითარი მეცნიერული საფუძველი არ გააჩნდა. ის იყო ანტიეროვნული და ანტიპატრიოტული. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და აღნიშნული საკითხის განხილვა წმინდა მეცნიერულ, აკადემიურ კალაპოტში დაგვებრუნებინა. სულ სხვა აქცენტები დავსვით. სულ სხვა ფასეულობები დავსახეთ უფრო ღირებულად. 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების რეანიმაცია ამის ლოგიკურ დაგვირგვინებად გვევლინება. ამ დარგის, კონკრეტულად აღნიშნული საკითხის ევოლუციის, სულ სხვა და შეიძლება გაცილებით რეალისტური სურათი დავდეთ.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებამ 1918-1921 წლებში დემოკრატიულ საქართველოში რესპუბლიკაში სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და, უპირატესად, ასახვა პოვა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. იმ ექსტრემალურ ვითარებაში, დროის მცირე მონაკვეთში, პრაქტიკულად ცაიტნოტში, უბრალოდ, მეტის გაკეთება ვერ მოასწრეს. რისი გაკეთებაც მოასწრეს გააკეთეს. საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ ჩვენი წყაროთმცოდნეობითი ბაზა ძალიან მწირია და, უმთავრესად, სწორედ, ამ სახელმძღვანელოებით შემოიფარგლება. ეს ძუნწი ინფორმაცია, რა თქმა უნდა, ძალიან ცოტაა. სხვა უფრო ხელშესახები მასალა, სამწუხაროდ. უნდა ითქვას, რომ არ გაგვაჩნია. რაც გვაქვს იმას უნდა დავჯერდეთ და ამის გვერდის ავლის ფუფუნება ისეთ პატარა ქვეყანას როგორც საქართველოა უბრალოდ არ გააჩნია. ყველა ინფორმაციას, ბრალიანს და უბრალოს თვალისჩინებით უნდა გავუფრთხილდეთ.

თუ აქამდე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესების არეალი ჟურნალ-გაზეთების, ჟურნალისტიკის, პუბლიცისტიკის, ფარგლებს არ ცილდებოდა. ახლა მან სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის შეიძინა და გადაინაცვლა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. ეს იმ პერიოდის ქართული რეალობის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და ამაზე, თვალის დახუჭვა, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა პერიოდში, მიზანშეწონილი არ იქნებოდა.

1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსული ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში, ბუნებრივია, ნაპოლეონის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას სათანადო ადგილი აქვს დათმობილი და შეძლებისდაგვარადაა გაშუქებული, ეს ასეც უნდა იყოს. ეს გახლავთ ამ სახელმძღვანელოების ერთ-ერთი საინტერესო მონაკვეთი. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს მცირე მოცულობის საინტერესო ისტორიული ნარკვევის შექმნის მცდელობასთან, რომელიც, ჩვენი აზრით, წარმატებულად შეიძლება

მივიჩნით. მას ღირსებები გაცილებით უფრო მეტი გააჩნია, ვიდრე ნაკლი. მას წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა აქვს და ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის პოპულარიზაციას ისახავდა მიზნად. როგორც ჩვენ გვგონია, სახელმძღვანელოების ავტორები ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შეფასებას პროგრესულ-ლიბერალური პოზიციებიდან ცდილობდნენ. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ ისინი ნაპოლეონისადმი სიმპატიებით უნდა იყვნენ განწყობილნი და მის მიმართ კომპლიმენტებს არ იშურებენ, ქათინაურებით ამკობენ. ნაპოლეონზე მსჯელობის დროს მათი ზეანეული ტონი ამის ლოგიკურ დაგვირგვინებად გვევლინება. ისინი ქართული ნაპოლეონიანას ბონაპარტისტულ მიმართულებას უნდა მივაკუთნოთ. (1).

ნაპოლეონისადმი სახელმძღვანელოების ავტორების კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება თავისებურ ხასიათს ატარებს და, უმთავრესად, იმით გამოიხატება, რომ ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებებით გამონეული ემოციები დომინირებს მის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე. „ადმინისტრაციულ ბონაპარტზე“. ის პირველის ჩრდილში აღმოჩნდა და მეორეხარისხოვანი, დამხმარე ფუნქცია დაეკისრა. ამგვარი მიდგომა, ცხადია, შემთხვევითი არაა და ევროპული, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსული ისტორიოგრაფიის გავლენის გამოძახილია და სავსებით შეესატყვისებოდა ამ პერიოდის ისტორიულ მეცნიერების მკაცრი მოთხოვნებს.

დღევანდელი გადასახედიდან ამ სახელმძღვანელოების მკაცრად განსჯა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ეს მათ მნიშვნელობაზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის. ამიტომ ამგვარი დამოკიდებულება ძალზე ხისტად მიგვაჩნია და მიუღებელია.

რა თქმა უნდა, მთავარი იყო ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებები და ეს ადვილი გასაგებია. ამავე დროს უნდა ითქვას, რომ კადრს მიღმა არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა რჩებოდა. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. სწორედ, ეს მცირე ინფორმაცია გვევლინება ჩვენი განსჯის საგნად, ჩვენს მთავარ წყაროდ. აი ასეთია რეალობა. მისი არც შელამაზება და არც გამოუქება, ცხადია, არ ივარგებს.

სახელმძღვანელოებში განიხილავენ ნაპოლეონის მოღვაწეობას და ბუნებრივია, შეეხება მის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა უყურადღებოდ არ რჩება. სახელმძღვანელოებში მასზე მცირე ინფორმაციას ნავენყდებით. ეს ნაპოლეონზე მათი მსჯელობის ერთ-ერთი პლუსია.

ამ მსჯელობისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება სწორი არ უნდა იყოს და საბჭოთა მიდგომის წისქვილზე ასხამს წყალს. პირველ ყოვლისა, მიზანშეწინილად მიგვაჩნია სწორი კრიტერიუმის შერჩევა. ამას აქვს მნიშვნელობა. და ამ საკითხზე ადეკვატური წარმოდგენა ჩამოგვიყალიბებდა. დავიწყოთ იმით, რომ აქ მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმი საზომად არ გამოდგება. სახელმძღვანელოების ავტორების წინაშე გაცილებით უფრო მოკრძალებული ამოცანა იდგა და წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნდა. ის ამ საკითხის პოპულარიზაციას ითვალისწინებდა. ეს ხომ სკოლის სახელმძღვანელოებია. ეს მწირი ინფორმაცია ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, მოსწავლე ახალგაზრდობას, კარგად დააკვლიანებდა და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე ზოგად წარმოდგენას შეუქმნიდა. ამ კულტურტრეგერულ მისიას მათ შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვეს თავი, რაც მათ წარმატებად მიგვაჩნია. მთელი ამ მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს. ამიტომ ეს სახელმძღვანელოები XX საუკუნის დასაწყისის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად მიგვაჩნია.

ეს ძუნწი მასალა საინტერესოა, შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია და ქართულ რეალობაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაცნობიერების პირველ თუ არა ერთ-ერთ პირველ მცდელობად გვევლინება. ის ძალიან კარგად თავსდება ამ პრობლემის პოპულარიზაციის ჩარჩებში.

აქ ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ გარემოებას, რომელიც საინტერესოა და დაგვხმარება ამ თემას კიდევ უფრო მეტი ნათელი მოვფინოთ. საფიქრელია, რომ ამ საკითხში ისინი იმაზე გაც-

ილებით უფრო კარგად უნდა ყოფილიყვნენ ჩახედულები, ვიდრე ეს ამ სახელმძღვანელოების აღნიშნული მონაკვეთიდან შეიძლება ჩანდეს. ეს მასალა, შესაძლოა, ამ თემაზე მათი ცოდნის მხოლოდ ფრაგმენტები იყოს.

ახლა შეუდგეთ კონკრეტულად სახელმძღვანელოების განხილვას. მას ორი მხარე გააჩნია: გარეგანი განხილვა და შინაგანი განხილვა. პირველი ზოგად მიმოხილვას ისახავს მიზნად. მეორე კი უფრო კონკრეტულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს გამოარკვიოს სახელმძღვანელოების ძლიერი და სუსტი მხარეები და შეძლებისადაგვარად შეეცადოს ახსნას მისი გამომწვევი მიზეზები.

რა თქმა უნდა, სახელმძღვანელოები არ წარმოადგენს ფაქტების მშრალ თხრობას. ის არაა ფაქტების უბრალო გროვა. მაშინ ის საინტერესო არ იქნებოდა. მათ მსჯელობას გააჩნია შეფასებითი დატვირთვა, რაც მას ისტორიოგრაფიულ მუხტს სძენს. ეს საინტერესოა და საშუალებას გვაძლევს ვცადოთ გამოვარკვიოთ თუ როგორი შეიძლება ყოფილიყო მათი დამოკიდებულება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი. სახელმძღვანელოებს გააჩნია ორი მხარე. ფაქტოლოგიური, როგორ იცნობენ ისინი საკითხის ემპირიულ, ფაქტობრივ მხარეს, და როგორ აფასებენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას. ფაქტი და მისი ინტერპრირება. ორივე ასპექტი, ვფიქრობთ, საინტერესო უნდა იყოს.

ჩვენი აზრით, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების დადებით მომენტებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

1. დავინყოთ იმით, რომ ისინი საკმაოდ ჩახედულებას ამჟღავნებენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაში. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია, ასეთი ინფორმირებულობა, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი როდია. ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და ემპირიული, ფაქტობრივი, მასალის ცოდნის ლოგიკური შედეგია. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ამ თემაზე მათ მსჯელობას მტკიცე სა-

ძირკველს უქმნის. ფაქტების ცოდნის გარეშე ისტორიკოსი ნაბიჯს ვერ გადადგამს წინ. ფაქტობრივი მასალის ფლობა ამ თემაზე მათი მსჯელობის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. მნიშვნელოვანწილად ამით იყო განპირობებული, რომ ისინი სწორედ, გადმოცემდნენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას.

2. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება, ვფიქრობთ, შემთხვევითი არ ყოფილა, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და მისი მიზეზები პირველ ყოვლისა, მათ მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძიოთ. მნიშვნელოვანწილად ეს იმით აიხსნება, რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შეფასებას ისინი პროგრესული-ლიბერალური პოზიციიდან ცდილობდნენ. ამ შემთხვევაში კვალში მიყვებოდნენ ევროპულ, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსულ ისტორიოგრაფიას. ეს იყო საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა, რომელსაც ბუნებრივია, გააჩნდა თავისი პლუსები და მინუსები.

3. საკითხისადმი დაბალანსებული მიდგომა ამ თემაზე მათი მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია. აქ, რა თქმა უნდა, ვგულისხმობთ იმას რომ სახელმძღვანელოში არ შეინიშნება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ხოტბა-დიდება, რაც ლაიტმოტოვად გასდევს აპოლოგეტურ ლიტერატურას და არც ნეგატიური შეფასება, რაც დამახასიათებელი იყო კონსერვატიული წრეებისათვის. ისინი ხაზს უსვამენ „ნაპოლეონის კოდექსის“ როგორც დადებით მხარეებს ისე სუსტ წერტილებს. ეს იყო მეცნიერული მიდგომა, რომელიც, უპირატესად, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზეა გათვლილი.

4. მათ, ვფიქრობთ, კარგად უნდა ჰქონოდათ გაცნობიერებული, რომ ნაპოლეონი შეძლებისდაგვარად ცდილობდა დაეცვა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი. ეს სახელმძღვანელოების ამ მონაკვეთის კიდევ ერთი დადებითი მხარე უნდა იყოს.

5. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება, ვფიქრობთ. სავსებით შეესაბამებოდა XX საუკუნის დასაწყისის ისტორიული მეცნიერების საერთო მოთხოვნებს და იმჟამინდელი ქა-

რთული ისტორიოგრაფის ფონზე, როდესაც ამ საკითხზე ქართულ ენაზე, ფაქტობრივად, არაფერი იყო დაწერილი წინდაგადადმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა და ჯერ კიდევ დიდი ნიკო ნიკოლაძის მიერ დაწყებული საქმის ლოგიკურ გაგრძელებად გვევლინება, რაც იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატება იყო.

6. და ბოლოს უნდა დავძინოთ, რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ამ მოკრძლებულ მცდელობას პოზიტიური მუხტი გააჩნია და ქართულ რეალობაში ამ საკითხის პოპულარიზაციის პირველ თუ არა ერთ-ერთ პირველ მცდელობად გვევლინება. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. აქ ყოველგვარი სკეფსისი უადგილოა და საბჭოთა კონცეფციის რეანიმაცია იქნებოდა, რაც, სრულიად მიუღებელია.

ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ, აქ, ცხადია, ვგულისხმობთ იმას, რომ სახელმძღვანელოების ამ მონაკვეთის აპოლოგეტური შეფასება გადაჭარბებული უნდა იყოს და მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ეს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულარიზაციის საქმეში მათ მიერ შეტანილ წვლილზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის.

ახლა მოდით კონკრეტულად ვნახოთ როგორაა ეს თემა განხილული 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსულ ახალ ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში.

სახელმძღვანელოებში, რა თქმა უნდა, დიდი ყურადღება ექცევა ნაპოლეონის ტრიუმფალურ წარმატებებს, პირველ რიგში „სამხედრო ბონაპარტიზმს“, მაგრამ ამავე დროს გვერდს არ უვლიან და ძალიან მოკლედ განიხილავენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას „ადმინისტრაციულ ბონაპარტიზმს“. ეს ცხადია, ძალიან კარგია, ამ თემის წინ წამოწევა ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქების კიდევ ერთი პლუსია (1. 114-118).

დავინწყით იმით, რაც მთავარია. ისინი სწორედ გადმოგვცემენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და დიდი მნიშვნელობა აქვს. ისინი საკმაო ჩახედულებას იჩენენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაში და ცდილობენ გაერკვნენ მის ავკარგიანობაში. ეს ამ თემაზე მათი მსჯელობის კიდევ ერთი დადებითი მხარეა.

ეს თემა საინტერესოდ არის განხილული დიმიტრი უზნაძის და ივანე გველესიანის „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში. აქ, ბუნებრივია, ყურადღება აქვს დათმობილი ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის განხილვას, მის ტრიუმფალურ წარმატებებს, მაგრამ არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას უვლიან დუმილით გვერდს და მოკლედ ჩერდებიან ამ თემაზე. ისინი მცირე ინფორმაციას აწვდიან მკითხველს, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მოსწავლე ახალგაზრდობას ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე. ეს, ცხადია ძალიან კარგია.

მათ კარგად უნდა ჰქონოდათ გაცნობიერებული „ნაპოლეონის კოდექსის“ ისტორიული მნიშვნელობა, მის პროგრესული ხასიათი. აი, რას წერდნენ ისინი. „ნაპოლეონის კოდექსში“ სამოქალაქო უფლება ორ საფუძველზე იყო აშენებული – კანონის წინაშე მოქალაქეთა თანასწორობაზე და ინდივიდუალიზმზე“ (2. 120-121). ნაპოლეონმა სცადა შეენარჩუნებინა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი. ამაზე მინიშნება, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალეა და კარგად იკითხება, „ამას თან მოჰყვა სისხლის სამართლის კოდექსი და შემდეგ სისხლის სამართლის, სამოქალაქო და კომერციული სამართლის წარმოების კოდექსი“. ამ კაპიტალური იურიდიული ნაშრომით სამოქალაქო წყობილებაში საბოლოოდ დაკანონდა ყველაფერი, რაც რევოლუციით იყო მოპოვებული“. (2. 121). აქ ყურადღებას გავამახვილებთ ორ გარემოებაზე. პირველი, ესაა ამ საკითხში მათი ინფორმირებულობა, ჩახედულება, მეორე, საზგასმულია ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გენეტიკური კავშირი რევოლუციასთან. ნაპოლეონი შეეცადა შეენარჩუნებინა რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი. ვინაიდან საქმე გვაქვს სკო-

ლის სახელმძღვანელოსთან, ნაპოლეონის მიერ მიღებულ სხვადასხვა კოდექსებზე აპელირება, ცხადია, ძალიან კარგია, მაგრამ სასურველი ხომ არ იქნებოდა მათი თარიღების მითითება? ყოველ შემთხვევაში „ნაპოლეონის კოდექსის“ მაინც? ამას შემეცნებითი დატვირთვა ჰქონდა. 1804 წლის 21 მარტს მიიღეს „სამოქალაქო კოდექსი“ რომელსაც ისტორიკოსებმა „ნაპოლეონის კოდექსი“ უწოდეს, 1808 წლის 1 იანვარს მიიღეს „კომერციული კოდექსი“, ხოლო 1811 წლის 1 იანვარს: „სისხლის სამართლის კოდექსი“ (3. 490-491).

„ნაპოლეონის კოდექსის“ დადებითი შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს და მისაღები ჩანს. ამავე დროს მათ შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ ის სიახლეები, რომელიც ნაპოლეონმა დანერგა განათლების სფეროში. ხაზს უსვამენ მის ისტორიულად პროგრესულ ხასიათს, (2.221). „ნაპოლეონმა საძირკველი ჩაუყარა სახალხო განათლების იმ ორგანიზაციას, რომელიც დღემდე არსებობს სრულიად უცვლელად. მართალია, მის დროს დაბალი საფეხურის სკოლები არ არსებობდა, მაგრამ, უმაღლეს და საშუალო განათლების დარგში დღემდე არსებითი ცვლილება არ მომხდარა“ (4. 128).

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებით მომენტებთან ერთად აღნიშნავენ მის სუსტს მხარეებს. სავსებით ვეთანხმებით დ. უზნაძეს და ივ. გველესიანს, როდესაც ხაზს უსვამენ, იმას, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლება უფრო სუსტი იყო. „1799 წელს საკანონმდებლო უფლება აღმასრულებელ უფლებას დაუმორჩილეს“ (2. 118).

მათ ამ საქმეში არც ნაპოლეონის როლის ხაზგასმა ავინწყდებათ. „მართალია, მის შედგენაში უმთავრესი როლი სპეციალიტს ეკუთვნოდა, მაგრამ მთავარი საკითხების გადანყვეტაში. პირველი კონსულიც ხშირად იღებდა მონაწილეობას და ამიტომ მისი ღვაწლის ამ მხრივ დაუფასებელია“. (2. 121). უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი არ აზვიადებენ ამ საქმეში ნაპოლეონის როლს, რაც იგრძნობა აპოლოგეტურ ლიტერატურაში, ეს ამ თემაზე მათი მსჯელობის კიდევ ერთ ღირსებად მიგვაჩნია.

ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ შეიძლება იქნას, უწინარესად, ასეთად მიგვაჩნია ნაპოლეონის მმართველობის სამხედრო ხასიათზე აპელირება. აი რას ნერდნენ ისინი. „გენერალ ბონაპარტეს იდეალს ის შეადგენდა, რომ სამოქალაქო ორგანიზაცია სრულად სამხედრო ორგანიზაციისთვის დაემსგავსებინა. მოხელეები მისთვის ოფიცრები იყვნენ. ქვეშევრდომები კი სამოქალაქო წყობის ჯარისკაცები“. (2. 121).

ნაპოლეონის სამხედრო დიქტატურაზე აპელირება, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყო. თანამედროვე ფრანგი ისტორიკოსი ჟან ტიულარი, რომელიც ნაპოლეონის თაყვანისმცემელთა რიგებს ძალიან ძნელი იქნებოდა მივაკუთნოთ, აღნიშნავს, რომ „ნაპოლეონის რეჟიმი არ წარმოადგენდა სამხედრო დიქტატურას. სახელმწიფო ხელისუფლებამ შეინარჩუნა სამოქალაქო ხასიათი, ხშირად სახალხო რეფერენდუმზე განსახილველად გამოჰქონდათ სახელმწიფო გადაწყვეტილებები. ეს იმდროინდელი ევროპის პოლიტიკურ პრაქტიკაში უპრეცედენტო შემთხვევა გახლდათ და უცხო იყო, როგორც კონსტიტუციური მონარქიის, ისე ლიბერალური რესპუბლიკისთვის. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს ნაპოლეონის რეჟიმს ფართო ლავირების პოლიტიკის საშუალებას უქმნიდა, რასაც ის ახორციელებდა კიდევ“. (5. 6). სიესის თქმით: „ეს იყო სამხედრო ხელისუფლებიდან ყველაზე უფრო სამოქალაქო“.

სხვა სახელმძღვანელოებში აღნიშნული საკითხის განხილვამ გარკვეული უკმარისობის გრძნობა გაგვიჩინა, მაგრამ მისი გაშუქების მცდელობა დადებითად მიგვაჩნია. ამ საკითხისადმი გვერდის ავლა გამართლებული არ იქნებოდა.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაცნობიერების კიდევ ერთ მცდელობასთან გვაქვს საქმე. ცნობილი ქართველ ისტორიკოსის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მსოფლიოს ისტორიის პირველი ლექტორის, სიმონ ავალიანის „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში, დაზუსტებას საჭიროებს პროფ. ალექსანდრე ნამორაძის მოსაზრება თითქოსდა „ახ-

ლადდარსებულ უნივერსიტეტში გრ. ნათაძემ პირველად წაიკითხა მსოფლიოს ისტორიის კურსი და სათანადო გზა და მიმართულება მისცა მომავალ ლექტორთა მუშაობას“ (7. 366). მსოფლიო ისტორიის კურსის პირველი ლექტორი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში „არაჩვეულებრივად განათლებული პიროვნება, ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი, ეკონომისტი, სოციალოგი, ბატონი სიმონ ავალიანი იყო“. (8. 363. 9. 9).

ის, როგორც ამ დარგის სპეციალისტი, აქტიურად აღმოჩნდა ჩაბმული „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოს შექმნის პროცესში. მან დაწერა „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელო, რომელიც იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატება იყო. ეს ახალი ისტორიის სწავლების და შესწავლის, პოპულარიზაციის საქმეში მის მთავარ დამსახურებად გვევლინება. მართალია, მას საგანგებო გამოკველევები ამ დარგში არ დაუწერია, მაგრამ ერთი კარგი საქმის გაკეთება მაინც მოასწრო. ეს გახლავთ მისი ჩართულობა „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოს შექმნის საქმეში, რაც, ეტყობა, უნებლიეთ გამოიჩინა მხედველობიდან ისტორიკოს ლალი ფირცხალავას, თავისი საინტერესო სტატიაში „ვეროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრის ისტორია“. რაც, ამ სფეროში სიმონ ავალიანის მიერ შეტანილ წვლილზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოადგენას ვერ გვიქმნის. (9. 9). ჩვენ ვცადეთ გავგესწორებინა ეს შეუსაბამობა და აღგვედგინა რეალობა. (10. 11).

სიმონ ავალიანი „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში, ბუნებრივია, განიხილავს ნაპოლეონის ცხოვრებას და მოღვაწეობას და მოკლედ მის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზეც ჩერდება, (12. 184-186). რა თქმა უნდა, სახელმძღვანელოში დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი ნაპოლეონის პოლიტიკას, მის ტრიუმფალურ წარმატებებს. ეს ასეც უნდა იყოს, მაგრამ უყურადღებოდ არც მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობა რჩება და ძალიან

მოკლედ განიხილავს მას. აი, რას წერდა იგი. „ნაპოლეონმა შეადგინა კომისია დახელოვნებული იურისტებისაგან, კომისიამ დაამუშავა სამოქალაქო კოდექსი ან კრებული კანონებისა, რომელსაც ეწოდება „ნაპოლეონის კოდექსის“ სახელი, კოდექსი აღიარებდა, რომ მოქალაქენი თანასწორნი არიან კანონის წინაშე, მოქალაქეს სრული თავისუფლება აქვს ქონების განკარგვისა. კოდექსი იმდენად მარტივი შინაარსის იყო, რომ ბევრი სახელმწიფოსათვის სანიმუშოდ გადაიქცა. სამოქალაქო კოდექსის შემუშავების შემდეგ დამუშავებული იყო კიდევ კოდექსი სისხლის სამართლისა და სასამართლო წარმოებისა“. (12. 185-186). ყურადღებას იპყრობს მისი ინფორმირებულობა, რაც ემპირიული, ფაქტობრივი, მასალის ცოდნის ლოგიკური შედეგია. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებისადმი მისი დამოკიდებულება დადებითია. მას კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული „ნაპოლეონის კოდექსის“ ისტორიულად პროგრესული მნიშვნელობა. ვინაიდან საქმე ეხება სკოლის სახელმძღვანელოს სასურველი იქნებოდა მითითებული ყოფილიყო „ნაპოლეონის კოდექსის“ მიღების თარიღი, ეს მოხდა 1804 წლის 21 მარტს. ამას შემეცნებითი მნიშვნელობა ჰქონდა.

სიმონ ავალიანი როგორც ლიბერალი ხომ არ ამუქებდა საქმის რეალურ ვითარებას? ნაპოლეონის დროს აბსოლუტიზმის აღდგენაზე საუბარი. ალბათ, მაინც სიფროთხილეს მოითხოვდა და დამაჯერებელი არ უნდა იყოს. (12.186).

ნაპოლეონის დროს მართლაც მოხდა ძველი რეჟიმისკენ შემობრუნება, მაგრამ ეს განხორციელდა სულ სხვა ხარისხში და ეს აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იქნას. ის ცდილობს ხაზი გაუსვას ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ძლიერ და სუსტ მხარეებს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ამით მას სურს თავიდან აიცილოს როგორც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის აპოლოგეტიური შეფასება, ისე ნეგატიური დამოკიდებულება. საქმე გვაქვს აღნიშნული პრობლემის გაშუქების დაბალანსებული მიდგომის მცდელობასთან, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი დადებითი მომენტიცაა. ეხება რა ნაპოლეონის კანონშემოქმედების

სუსტ მხარეს ის რატომღაც კრინტს არ ძრავს მთავარზე და არსებითზე. აღმასრულებელი ხელისუფლება დომინირებს საკანონმდებლოზე. ეს უკანასკნელი ძალიან სუსტია. ნაპოლეონისთვის, როგორც ერთპიროვნული მმართველისათვის ხელისუფლების დანაწილების იდეა უცხო იყო. აღმასრულებელი, საკანონმდებლო, სასამართლო.

ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოს შექმნის პროცესში აქტიურად იყო ჩაბმული ცნობილი ისტორიკოსი, შემდგომში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ალექსანდრე წერეთელი. ეს არცაა გასაკვირი. ის იმხანად ქუთაისში სკოლაში ასწავლიდა ისტორიას. მის კალამს ეკუთვნის „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელო, სადაც ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის განხილვას, რა თქმა უნდა, სათანადო ყურადღება ეთმობა. ის არც ნაპოლეონის კანონმემოქმედებას უვლის გვერდს და ორიოდე სიტყვით მასზე ჩერდება. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია „1804 წელს შედგენილი იქნა კანონთა ახალი კრებული, რომელსაც ნაპოლეონის კოდექსი (კრებული) დაერქვა. ახალი კრებულის შინაარსის უმთავრესი საფუძველი იყო ყველა მოქალაქე კანონის წინაშე თანასწორია. გარდა ამისა ნაპოლეონმა შეწყვიტა რევოლუციის დროს საფრანგეთიდან ლტოლვილ პირთა დევნა და ნება მისცა მათ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ, თუმცა ჩამორთმეული ქონება მათ უკან აღარ დაუბრუნა“. (13. 279). ემპირული, ფაქტობრივი, მასალის ცოდნა და ნაპოლეონის კანონმემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

დავინწყით იმით, რომ აქ „ნაპოლეონის კოდექსის“ მიღების თარიღი მითითებულია. მას კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული „ნაპოლეონის კოდექსის“ ისტორიული მნიშვნელობა. მისი პროგრესული ხასიათი. ძველი რეჟიმის შემდეგ ეს ნამდვილად წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. საზგასმულია კანონის წინაშე თანასწორობა. მისი დადებითად შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს და ამ თემაზე მისი მსჯელობის პოზიტიურ მხარედ გველინება. ეს მარტივი, პრიმიტიული მსჯელობა შეიცავს მინიმუმბას ნაპოლეონის მიერ რევ-

ოლუციის სოციალური მონაპოვარის შენარჩუნებაზე. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი პლიუსია. აქვე დავძენთ, რომ იმის თქმა თითქოს „ჩამორთმეული ქონება მათ უკან აღარ დაუბრუნეს“. (13. 79). ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. ცხადია, ემიგრანტები უნდა იგულისხმებოდნენ. აქ, ბუნებრივია, გვექმნება შთაბეჭდილება, რომ ამგვარი მიდგომა აპოლოგეტური ხომ არაა? ამიტომ სასურველი იქნებოდა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სუსტ მხარეებზე მინიშნება კიდევ უფრო გამჭვირვალე ყოფილიყო.

ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე არის საუბარი ისტორიკოს თეიმურაზ ჭუმბურიძის „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახემძღვანელოში. აქ, ბუნებრივია, სათანადო ყურადღება აქვს დათმობილი ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის განხილვას. მის ტრიუმფალურ წარმატებებს. ამავე დროს უნდა ითქვას, რომ უყურადღებოდ არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა რჩება და ლაკონურად განიხილავს „ნაპოლეონს კოდექს“. „1804 წელს ნაპოლეონის სამოქალაქო კოდექსი ანუ კანონთა კრებული გამოქვეყნდა, რომელმაც ნაპოლეონის კოდექსის სახელწოდება მიიღო. მას საფუძვლად კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორობა დაედვა“. (14. 162). სწორი შენიშვნაა. მითითებულია ნაპოლეონის კოდექსის“ თარიღი. „ნაპოლეონ I-მა ყოველგვარი ზომები მიიღო თავისი უზენაესი ძალაუფლების გასაძლიერებად. მან გააუქმა ან საგრძნობლად დაასუსტა ის საკანონმდებლო დანესებულებანი, რომელსაც მისი განუსაზღვრელი ძალაუფლება ოდნავათ შეეძლო შეეზღუდა. ამასთან ერთად ნაპოლეონმა ძველი მონარქიის ბევრი დანესებულება აღადგინა, აღადგინა სავსებით ბიუროკრატიული ცენტრალიზაცია“. (14. 162). კონსულობის პერიოდში 1804 წელს როდესაც შემუშავებული იქნა კოდექსი, ნაპოლეონი ჯერ ისევ პირველი კონსული იყო. ამიტომ ნაპოლეონ პირველის სახელით მისი მოხსენიება, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და უხერხულად მიგვაჩნია. ის იმპერატორად ეკურთხა მოგვიანებით 1804 წლის დეკემბერში. აი ამის შემდეგ ნაპოლეონ პირველად მისი მოხსენიე-

ბა სავსებით მართლზომიერი იქნებოდა. მანამდე კი ჯობია, ალბათ, მაინც თავი შევიკაოთ ამის გაკეთებისგან. ეს საკითხი ჩვენ, სწორედ, აი ასე გვესმის. ნაპოლეონი იყო ცეზარისტული რეჟიმის ტიპიური წარმომადგენელი. მისი მმართველობა ავტორიტარულ ხასიათს ატარებდა. ის ფლობდა ფართო შეუზღუდველ ძალაუფლებას. ამაში სახელმძღვანელოს ავტორი ბ-ნ-ი თეიმურაზ ჭუმბურიძე ცამდე მართალია. საკანონმდებლო ძალაუფლების დასუსტებაზე მინიშნება საკმაოდ გამჭვირვალეა და სავსებით მისაღები უნდა ჩანდეს. ეტყობა, ეს მას ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის აქტიურობის ქუსლად ესახებოდა. მას კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული „ნაპოლეონის კოდექსის“ პროგრესული ისტორიული მნიშვნელობა და მას დადებითად აფასებდა. ცდილობდა გაეცნობიერებინა მისი ღირსება-ნაკლოვანებები. ტოლობის ნიშნის დასმა ძველი რეჟიმის დაწესებულებებს და ნაპოლეონის ეპოქის პოლიტიკურ ინსტიტუტებს შორის. მიუხედავად მათ შორის არსებული გარეგნული მსგავსებისა, ამის უარყოფა, არ შეიძლება, განსხვავება პრინციპულია, თვისებრივ, ხარისხობრივ, ხასიათს ატარებს და ამაზე თვალის დახუჭვა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ძველი რეჟიმის დროს არსებული პრივილეგიები, ჩანაცვლა კანონის უზენაესობამ, ადამიანის და მოქალაქის უფლებებმა. ეს თვისებრივი სიახლე, წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, რასაც, სხვათა შორის, არც სახელმძღვანელოს ავტორი არ უგულუბელყოფს და ამაში ის სავსებით მართალია.

გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსის აკად. ერნესტ ლავისის ახალი ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოს ქართულად თარგმნა, რა თქმა უნდა, სავსებით გამართლებული ჩანდა და ამ, სფეროში არსებული ვაკუუმის შევსებას კიდევ ერთ მცდელობას წარმოადგენს. მისი მნიშვნელობა, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს. როგორც არის გაშუქებული ე. ლავისის ახალი ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა? ჩვენს ხელთ არსებული მწირი ინფორმაციის გამო მთავარა ამოცანად ფაქტის კონსტანტაცია მიგვაჩნია. ეს, ვფიქრობთ, საინტერესო იქნებოდა და სავსებით საკმარისია რომ ამ თემაზე წარმოდგენა ჩამოგვიყალ-

იბდეს. ის ნაპოლეონის მოღვაწეობის გაშუქებასთან ასოცირდება, მისი გამოძახილია. აქ ნაპოლეონის მმართველობაზე მსჯელობა თავისებურ ხასიათს ატარებს და ეს, უნინარესად იმით გამოიხატება, რომ აქცენტი კეთდება ნაპოლეონის პოლიტიკის ევროპულ კონტექსტზე, ნაპოლეონის ომებზე. პრიორიტეტულია ნაპოლეონის საგარეო პოლიტიკის განხილვა. რაც შეეხება საშინაო პოლიტიკას მისი გაშუქება ავტორის მიზანი, ეტყობა, არ იყო, ასე აღმოჩნდა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა კადრს მიღმა. (15. გვ. 26-32). აი, ასეთია რეალობა.

1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულმა რესპუბლიკამ თავისი მოკრძალებული წვლილი შეიტანა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სწავლების, შესწავლის, პოპულარიზაციის საქმეში. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ეს მათი ჩანაფიქრის მხოლოდ ერთი ნაწილი იყო, რომელზეც მუშაობის დაწყება მათ მოასწრეს. ლოგიკური იქნებოდა ვიფიქროთ, რომ მას ექნებოდა გაგრძელება, რომელიც მის მეორე ნაწილად მოიაზრებოდა. ის, პირველ ყოვლისა, ითვალისწინებდა ახალი ტიპის საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოს შექმნას, რომელიც იმ კარგი ტრადიციის ლოგიკური გაგრძელება იქნებოდა, რომელსაც საძირკველი ჩაეყარა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში. ამას მოყვებოდა საკვლევე და პოპულარული ლიტერატურა, რაც მათი ჩანაფიქრის მესამე ნაწილი გახლავთ. აი, ასე გვესახება მათი გეგმა. ჩვენი აზრით, გაცილებით მართლზომიერი უნდა იყოს თუ ამ პერიოდზე ვიმსჯელებთ არა იმის მიხედვით, რისი გაკეთებაც მოასწრეს. ეს ძალიან ცოტაა, არამედ მათი ჩანაფიქრის მიხედვით. ეს გაცილებით უფრო სერიოზულად გამოიყურებოდა. ეს უფრო ადეკვატური უნდა იყოს. განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, ამ საქმეს გაგრძელება არ მოყოლია. დაწყებული საქმის ბოლომდე მიყვანა ვერ მოხერხდა. პირველი ნაბიჯები, სწორად გადადგეს, კარგად გათვალეს. დასაწყისი ნამდვილად არ იყო ურიგო. დროის ამ მცირე მონაკვეთში, ფაქტობრივად, ცაიტნოტში, მეტის გაკეთება, უბრალოდ ველარ მოასწრეს. საქართველოს

ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა. რაც შეძლეს გააკეთეს. ეს მათი წარმატება იყო და ამის, დაუნახაობა, ცხადია, არ ივარგებს. ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ. ამ სახელმძღვანელოებისადმი ხისტი დამოკიდებულება, რაც პრიორიტეტული იყო საბჭოთა წლებში, აპოლიგეტური მიდგომით არ შეიძლება ჩავანაცვლოთ. ეს უკვე სულ სხვა უკიდურესობა იქნებოდა. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, სადღაც შუაში ძევს. ჩვენ ვცადეთ, გამოგვენახა საშუალებო გზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს მკაფიოდ გამოვკვეთოთ როგორც შუქი, ისე ჩრდილი და შევეცადოთ ავხსნათ მისი გამომწვევი მიზეზები. რა თქმა უნდა, ამის გაკეთება ადვილი საქმე არ იქნებოდა, მაგრამ რეალურად სხვა გამოსავალი არ არსებობს. საკითხისადმი მიდგომა იყო მეცნიერული და. უპირატესად, აქცენტი კეთდება თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე პლურალიზმზე პროგრესულ-ლიბერალურ შეხედულებებზე, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამით აიხსნება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება. ისინი ცდილობენ თავიდან აიცილონ როგორც აპოლოგეტური მიდგომა, რომელიც ლაიტმოტივად გასდევს აპოლოგეტურ ლიტერატურას, ისე შეუფასებლობა, რომელმაც ფართოდ მოიკიდა ფეხი შემდგომი პერიოდის საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. ამგვარი მიდგომა, ცხადია, შემთხვევითი არ იყო და ევროპული, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსული ისტორიოგრაფიის გავლენის გამოძახილია.

ამ თემაზე საუბარი აქ შეიძლება დაგვემთავრებინა, რომ არა ერთი გარემოება. ეს ამ სახელმძღვანელოების ერთი მხარეა, რომელსაც გააჩნია შემეცნებითი დატვირთვა. მას აქვს მეორე მხარე. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ყურადღება მივაპყროთ, ერთ, ჩვენი აზრით, საინტერესო საკითხს. ამ კუთხით ეს თემა გაშუქებული არ ყოფილა. ეს სახელმძღვანელოები დღეს, ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუფიდა და ისტორიოგრაფიული რეტროს სურნელი დაკრავს, მაგრამ არის ერთი საკითხი, რომელსაც თავისი მნიშვნელობა დღე-

საც არ დაუკარგავს, აქ, რა თქმა უნდა, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ეს სახელმძღვანელოები წარმოადგენს ამ დარგის განვითარების და კონკრეტულად აღნიშნული პრობლემის შესწავლის, საინტერესო საბუთს, წყაროს. ამ კუთხით საკითხის განხილვამ ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნება და აქტუალურად მიგვაჩნია. ეს საშუალებას მოგცემს შევავსოთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული კიდევ ერთი სუფთა ფურცელი. გავაბათილოთ მთელი რიგი საბჭოთა მითები, რომელიც საბჭოთა იდეოლოგიის ძალისხმევით, მტკიცედ ინერგებოდა ფართო საზოგადოების ცნობიერებაში.

თუ განვაზოგადებთ ამ ვითარებას, ვფიქრობთ, საინტერესო სურათის იკვეთება. აღნიშნული საკითხის გაშუქებას მკვეთრად გადმოკვეთილი პოლემისტური მუხტი გააჩნია და, უწინარესად, ითვლის-წინებს საბჭოთა მიდგომის გადახედვას, მის არგუმენტირებულად, მეცნიერულად, გაბათილებას. საბჭოთა კონცეფცია იყო ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული და წინამორბედების წვლილის სრული იგნორირება, უგულვებლყოფა ედო საფუძვლად. გვიმტკიცებდნენ, რომ ამ დარგში საქართველოს გასაბჭოებამდე პოზიტიური არაფერი ხდებოდა. სინამდილეში სულ სხვაგვარად იყო. ასეთი მიდგომა მეცნიერულად მცდარი და ანტიეროვნული იყო. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკის მიერ ამ დარგის განვითარებაში შეტანილი წვლილი ელიმინირებული, ამოღებული აღმოჩნდა ამ დარგის განვითარების ისტორიიდან, ხოლო იმ წლებში გამოსული „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოები კი მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვია. თითქოს არც კი არსებობდა. გაქრა, გაუჩინარდა. ჩვენ ვცადეთ აღგვედგინა რეალური სურათი. რომელიც, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, დიდი ხსნის განმავლობაში, ფართო საზოგადოების თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდებოდა. სულ სხვა აქცენატები დავსვით.

ვცადეთ ამ საკითხის განხილვა აკადემიურ ჩარჩოებში დაგვებრუნებინა. ამ საკითხში ჩვენს მთავარ წყაროდ კი 1918-1921 წლებში სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები გვევლინება. (აქ ცხადია, მხედველობაში გვაქვს როგორც ზოგადად ახალი ისტორიის. ისე კონკრეტულად ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება). (1. 16. 17. 18. 19, 20, 21).

გასაბჭოებამდე ქართულ რეალობაში ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გაშუქების აპოგეად, კულმინაციად, 1918-1921 წლების საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა მიგვაჩნია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესება ამ პრობლემის ერთი ნაწილია. დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ 1918 წლის 26 იანვარს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის უვერტურად გაისმა და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, ამ დარგის ისტორიაში ეტაპობრივ მოვლენად მიგვაჩნია, ამ პრობლემისადმი დამოკიდებულება ამის ექოდ გვევლინება.

1. უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ ამ საკითხში არავითარ რეგრესს, სტაგნაციას როგორც ეს ერთი შეხედვით, საბჭოთა გადმოსახედიდან შეიძლება ჩანდეს, სინამდვილეში ადგილი არ ჰქონია. ამგვარი სკეფსისი. ცხადია, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა, შემთხვევითი არ ყოფილა და ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო. მისი მთავარი დებულება გახლდათ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის საქმეში 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკის წვლილისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება, თითქოსდა ამ საკითხზე ამ ეპოქის საქართველოში ამ თვალსაზრისით არაფერი გაკეთებულა. 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსული „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვია. ეს იყო მორიგი საბჭოთა მითი. არავითარ წყვეტას, სტაგნაციას, ამ წლებში ადგილი არ ჰქონია, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლამ ასახვა

პოვა „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. აი ასეთია რეალობა. მითებს რეალობა ამსხვრევს. ა) 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკაში ქართულ რეალობაში პირველად იქმნება პრეცედენტი მსოფლიოს ისტორიის, მათ შორის, ცხადია, ახალი ისტორიის, ქართულ ენაზე სწავლების. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე. ბ) როგორც ირკვევა, ამ სფეროში საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიას თავის საქმიანობა ნულიდან კი არ დაიწყო, არამედ გარკვეული ტრადიცია, დახვდა. აი, ასე გვესახება რეალობა.

2. უწინარესად, ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა აღნიშნული საკითხით დაინტერესების საერთო სურათი და დაგვეზუსტებინა საკითხის პერიოდიზაცია, რომელიც ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში, უმთავრესად ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, გამრუდებული იქნა. ეს, პირველ ყოვლისა, იმით გამოიხატა, რომ ამ საკითხის შესწავლის საქმეში 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკის მოკრძალებული წვლილი ელიმინირებული, ამოღებული იქნა საერთოდ, ამ დარგის და კონკრეტულად აღნიშნული საკითხის შესწავლის, ისტორიიდან და მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვია. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და აღგვედგინა რეალობა, როგორც ეს სინამდვილეში იყო. ამ მონაკვეთმა დაიბრუნა თავისი კუთვნილი ადგილი საერთოდ ქართულ ისტორიოგრაფიაში, კონკრეტულად კი ქართულ ნაპოლეონიანას განვითარებაში, მის მთავარ თეზად 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსული „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების რეანიმაცია გვევლინება, სადაც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა უყურადღებოდ არ რჩება და სათანადო ადგილი აქვს დათმობილი. სწორედ ეს მწირი ინფორმაცია გვევლინება ჩვენი განსჯის საგნად. ამ შემთხვევაში ის ჩვენი მთავარი წყაროა.

3. როგორც ირკვევა, ნაპოლეონის ცხოვრებითა და მოღვაწეობით, მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობით, დაინტერესების პირველმა სერიოზულმა, სიმპტომებმა თავი იჩინა არა საბჭოთა პერიოდის ქა-

რთულ ნაპოლეონიანაში, როგორც ამას დიდი ხნის განმავლობაში გვიმტკიცებდნენ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში გამოცემულ „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში, სადაც, ბუნებრივია, ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შესწავლას, მის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას, „ნაპოლეონის კოდექსს“ სათანადი ყურადღება და ადგილი აქვს დათმობილი. ეს ცხადია, ძალიან კარგია და ამ თემაზე მათი მსჯელობის ერთ-ერთ მთავარ პლუსად გვევლინება. საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლამ, სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და უმთავრესად, ასახვა პოვა, „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. აი ეს იყო რეალობა, რომელსაც საბჭოთა პროპაგანდა ყველანაირად ცდილობდა, დაემალა ფართო საზოგადოებისათვის, მაგრამ ამოდ დაშვრა. მეტის გაკეთება ამ ექსტრემალურ ვითარებაში, დროის მცირე მონაკვეთში, ფაქტობრივად, ცაიტნოტში, მათ უბრალოდ, ვეღარ მოასწრეს. რას იზამ, საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ საკმაოდ ხანმოკლე აღმოჩნდა. მნიშვნელოვანილად, სწორედ ამით აიხსნება, რომ ამ მონაკვეთმა ქართულ ისტორიოგრაფიაში საკმაოდ სუსტი, მკრთალი. კვალი დატოვა, ვიდრე ეს რეალობაში შეიძლება ყოფილიყო. საქმე გვაქვს ამ სიახლეების, ნოვაციების, წანამძღვრებთან, კონტურებთან, სიმპტომებთან, პირველ ნიშნებთან, რაც ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს. ეს იმდროინდელი ქართული რეალობის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და ამაზე თვალის დახუჭვა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. სავსებით კანონზომიერად მიგვაჩნია, რომ საქართველოში მსოფლიოს ისტორიის, მათ შორის, ცხადია, ამ პრობლემის პოპულარიზაცია, შესწავლის, აკვანი დაირწა დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ დაარსებულ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში. ყველა სიკეთე საბჭოთა რეალობასთან როდი ასოცირდება. როგორც ჩანს, საქართველოში ახალი ისტორიის, მათ შორის, ცხადია, ამ პრობლემის სწავლებამ, შესწავლამ, პოპულარიზაციამ შეუქცევადი ხასიათი შეიძინა, არა 1921 წელს, საქართვე-

ლოს გასაბჭოების შემდეგ, როგორც ეს ადრე ეგონათ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში, ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ამ წლებში განხორციელებული პირველი ღონისძიებები. დაინყო მუშაობა, „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებზე. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე და იმდროინდელი ქართული რეალობის ფონზე წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა.

4. ვფიქრობთ, არსებობს საფუძველი ვამტკიცოთ, რომ ქართული ნაპოლეონიანას, ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის, მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობის „ნაპოლეონის კოდექსის“ გამოუქების დროს სწორი კურსი უნდა ჰქონოდა დასახული, სწორი გზით მიდიოდა, მეცნიერულ აქცენტებს სვამდა და, უპირატესად, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე გახლდათ ორიენტირებული, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსული „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს. პირველი ნაბიჯი სწორად გათვალეს. დასაწყისი ურიგო არა იყო. რისი გაკეთებაც მოსწრეს გააკეთეს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ეს იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებაა და ამაზე თვალის დახუჭვა, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა წლებში, სრულიად უადგილოა და არანაირი საფუძველი არ გააჩნია. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ თუ არა პოლიტიკური კატაკლიზმები, ეს გზა გაგრძელდებოდა, მაგრამ მოვლენები სულ სხვა სცენარის მიხედვით განვითარდა. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ქართული ნაპოლეონიანა იძულებული შეიქმნა არჩეული გზიდან გადაეხვია და სულ სხვა მიმართულებით წასულიყო. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი „ნაპოლეონის კოდექსისადმი“ დადებითი დამოკიდებულება უარყოფითმა მიდგომამ ჩაანაცვლა. ამგვარი დამოკიდებულება თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, წინგადადგმულ ნაბიჯად, ძნელია მივიჩნიოთ.

5. ქართული ნაპოლეონიანას ევოლუცია, მათ შორის ცხადია ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება, ვფიქრობთ, სულაც არ ატარებდა ისეთ ერთგვაროვან, სწორხაზოვან, ხასიათს, როგორც ეს საბჭოთა გადასახედიდან მოჩანს. მან საინტერესო ფერისცვალება განიცადა, რომელიც უფრო სპირალისებურად, ზიგზაგისებურად გვესახება. პირველად მან ქართულ პუბლიცისტიკაში, ჟურნალისტიკაში პოვა გამოძახილი, ხოლო 1918-1921 წლებში მან სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და, უმთავრესად, ასახვა პოვა „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. მეტის გაკეთება დროის იმ მცირე მონაკვეთში მათ უბრალოდ ვერ მოასწრეს, რაც შეძლეს ის გააკეთეს. საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის, დადებითი შეფასება ამ თემაზე მათი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან.

მკვეთრად შეიცვალა ვითარება საქართველო გასაბჭოების შემდეგ. ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გაშუქებამ, მისი კანონშემოქმედებითა საქმიანობამ „ნაპოლეონის კოდექსი“ შესწავლამ, მეცნიერული ელფერი შეინარჩუნა, მაგრამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო და ერთი ვინროდოგმატურად, გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში აღმოჩნდა მოქცეული. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება ხისტმა მიდგომამ ჩაანაცვლა. პრიორიტეტული გახდა საკითხისადმი კლასობრივი მიდგომა. მის კლასობრივ შეზღუდულობაზე აპელირება. ეს აკნინებს ნაპოლეონის კოდექსის ისტორიულ მნიშვნელობას. რაც, აღნიშნულ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის.

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ნაპოლეონიანა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის, „ნაპოლეონის კოდექსის“, შესწავლის ოპტიმალურ ხანად შეიძლება მოვიაზროთ. ის ცდილობს გათავისუფლდეს ვინროდოგმატურიად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის გავლენისაგან. სწორ გზას დაუბრუნდეს, სწორი

აქცენტები დასვას, სწორი არჩევანი გააკეთოს, პრიორიტეტული კვლავ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება ხდება.

6. ამ პერიოდის შეფასების სწორი კრიტერიუმი ასე გვესახება. ჩვენი აზრით, აღნიშნული საკითხის შეფასების დროს. გაცილებით უფრო მართლზომიერი იქნებოდა ვიხელმძღვანელოთ არა იმის მიხედვით. რისი გაკეთებაც მათ მოასწრეს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია, მაგრამ საკმაოდ ცოტაა და ამ სფეროში მათ მიერ შეტანილ წვლილზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ გვიყალიბებს, არამედ მათი ჩანაფიქრის მიხედვით, რომელიც გაცილებით უფრო სოლიდურ შთაბეჭდილებას ტოვებს და არ ითვალისწინებდა მხოლოდ ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების დაწერას. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ამას ექნებოდა გაგრძელება, რომელიც მიზნად ისახავდა საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოს შექმნას, რომელიც იმ კარგი ტრადიციის გაგრძელება იქნებოდა, რომელსაც სათავე დაუდო ახალი ისტორიის პირველმა ეროვნულმა სკოლის სახელმძღვანელოებმა. ეს მათი ჩანაფიქრის მეორე საფეხური იქნებოდა. მესამე საფეხური კი, ალბათ, ითვალისწინებდა ახალი ისტორიის საკვანძო საკითხების მეცნიერული კვლევის და პოპულარიზაციის ფართოდ გაშლას. აი, ასე გვესახება, ამ დარგში მათი გეგმა. ვფიქრობთ. ეს გაცილებით უფრო ადეკვატური იქნებოდა. რა უყოთ, რომ მათ ვერ მოასწრეს თავისი განზრახვის ბოლომდე მიყვანა და, უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, მისი შუა გზაზე მიტოვება მოუხდათ. ეს ხომ მათი ბრალი არ იყო. საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ მეტად ხანმოკლე გამოდგა. (ვფიქრობთ, იგივე შეიძლება ითქვას ამ წლებში ძველი მსოფლიო ისტორიის და შუა საუკუნეების ისტორიის გაშუქებაზე).

მაშ ასე, თავდაპირველად ქართული ისტორიოგრაფია, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შეფასებისას სწორი მეცნიერული გზით მიდიოდა, სწორი ვექტორი უნდა ჰქონოდა დასახული. პრიორიტეტული იყო თავისუფალი აზროვნება, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომა, პლურალიზმი, პრო-

გრესულ-ლიბერალური ღირებულებები. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოზიტიურად შეფასება. ეს იყო საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა: რომელსაც ბუნებრივია გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. მკვეთრად შეიცვალა ვითარება საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, საქმე გვაქვს საკითხისადმი ვიწროდოგმატურად გაგებულ მარქსისტულ-ლენინური მიდგომასთან. აპელირებენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე. ეს იყო საკითხისადმი კლასობრივი მიდგომა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება უარყოფითმა მიდგომამ ჩაანაცვლა. პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს სწორ გზას დაუბრუნდეს, სწორი არჩევანი გააკეთოს, სწორი აქცენტები დასვას. ორიენტირებული არიან ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებით ასპექტებზე. ეს გახლავთ სწორი მიდგომის რეანიმაცია და მისი განვითარების მცდელობა. ეს შრომები აღნიშნული საკითხის გაშუქების მეცნიერულ კალაპოტში დაბრუნების გზაზე გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად შეიძლება მოვიაზროთ. მათი მნიშვნელობა ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

ლიტერატურა:

1. მ. კალანდაძე, დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუცი-
აზე და ნაპოლეონზე, თბ., 2016.
2. დ. უზნაძე, ივ. გველესიანი, ახალი ისტორია (XVIII-XIX საუკუნე),
თბ., 1919.
3. История XIX века, под ред. Е. Лависса и А. Рамбо, том 1. М., 1938.
4. ე. ტარლე, ნაპოლეონი, თბ., 1942.
5. ჟ. ტიულარი, ნაპოლეონი, თბ., 2012.
6. Ж. Тюлар, Наполеон, М., 1996.
7. ალ. ნამორაძე, პროფესორი გრიგოლ-იასონის-ძე ნათაძე, თბილი-
სის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 77. თბ., 1959.
8. გ. კიდურაძე, ახალი ისტორია, ნაწილი პირველი, თბ., 1970.
9. ლ. ფირცხალავა, ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი და უახ-
ლესი ისტორიის კათედრის ისტორია, კრებული მიძღვნილი გივი
კიდურაძის ხსოვნისადმი, თბ., 1998.
10. თ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტის ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრის ისტორია, თბ.,
2014.
11. მ. კალანდაძე, სიმონ ავალიანი და დასავლეთ ევროპის ახალი
ისტორიის საკითხები, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსი-
ტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. ისტორიის და
არქეოლოგიის ცენტრი, შრომათა კრებული, 10. თბ., 2016.
12. ს. ავალიანი, ახალი ისტორია (XIX -XX საუკუნეები) თბ., 1920.
13. ალ. წერეთელი, მსოფლიოს ისტორია, ნაწილი 3. ახალი საუკუ-
ნეები, თბ., 1920.
14. თ. ჭუმბურიძე, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1920.
15. ე. ლავისი, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1918.
16. მ. კალანდაძე, საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული
კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში, თბ., 2006.
17. მ. კალანდაძე, მსოფლიოს ისტორიის პერიოდიზაცია ქართულ
ისტორიოგრაფიაში, თბ., 2007.

18. მ. კალანდაძემ, ქართული მედიევისტიკის სათავეებთან, თბ., 2009.
19. მ. კალანდაძე, ამერიკის შეერთებული შტატების ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში, თბ., 2015.
20. მ. კალანდაძე, საქართველოში მსოფლიო ისტორიის შესწავლის ევოლუცია, მაცნე, ისტორიის სერია, №1-2. 2016.
21. მ. კალანდაძე, სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოსული მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ანალები, 13, თბ., 2017.

თავი მასამ

ნაპოლეონის კანონმდებლობითი საქმიანობის შესწავლა საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში

ეს არის საქართველოში ნაპოლეონის კანონმდებლობითი საქმიანობის შესწავლის მეორე პერიოდი. ნაპოლეონის კანონმდებლობითი საქმიანობის შესწავლა საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991). ამ კუთხით საკითხის განხილვა საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია. როგორც პროფ. ბორის პორშნევი იტყვოდა, ეს გახლავთ კიდევ ერთი „ქალწულებრივი თემა“. როგორ შეიძლება შევაფასოთ ის? ამ საკითხის აპოლოგეტური შეფასება რაც ძალუმად შეინიშნებოდა საბჭოთა პერიოდის ისტორიოგრაფიაში. დღეს, ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყველი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიული რეტროს სურნელი დაკრავს. ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ. ეს აღნიშნულ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის. მისი მეტისმეტად მუქ ფერებში წარმოჩენა გადაჭარბებული უნდა იყოს. ორივე უკიდურესობა მიუღებელი ჩანს. „წყალს ბავშვი არ უნდა გადავაცოლოთ“. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, სადღაც შუაში ძევს. ჩვენ შევეცადეთ მოგვეძებნა ეს საშუალებო გზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, გამოიკვეთოს როგორც შუქი, ისე ჩრდილი და ავსხნათ მათი გამომწვევი მიზეზები. აი ასე გვესახება საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა. (1).

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ემპირიის, ფაქტოლოგიის, დონეზე, პროგრესი აშკარაა და ამის უგულვებლყოფა სწორი არ იქნებოდა. ეს საბჭოთა პერიოდის ქართული

ისტორიოგრაფიის პლუსია. საკითხისადმი მიდგომამ მეცნიერული ელფერი შეინარჩუნა, მაგრამ ცალმხრივი ხასიათი შეიძინა და ერთი ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტული-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში აღმოჩნდა მოქცეული. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. საბჭოთა კავშირში ადგილი აქვს ისტორიული მეცნიერების სტალინიზაციას, უნიფიკაციას, რაც იმით გამოიხატა, რომ საკითხისადმი მარქსისტულ-ლენინური მიდგომა გამოცხადდა ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციად. საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის თეორიული, მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, გაუფერულდება. ამის ლოგიკური დაგვირგვინება იყო. განსხვავებული აზრისადმი რბილად, რომ ვთქვათ, გულგრილი დამოკიდებულება, საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ მთავარ ნაკლად გვევლინება. დამყარდა ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის დიქტატი, მონოპოლია. ისტორიულ მეცნიერებას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. ეს ისტორიული მეცნიერები სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა. ამ გზას ჩიხში მივყავართ. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის კრიზისის გასაღები, სწორედ, აქ ძევს. ბოლოს და ბოლოს მან ლეტალური ანუ სასიკვდილო ხასიათი მიიღო. (1)

ის მკვეთრი მეტამორფოზი, რომელსაც ადგილი აქვს საერთოდ ამ დარგში და კონკრეტულად ამ საკითხში, XX საუკუნის დასაწყისში, აშკარად ცილდება, წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და, უპირატესად, პოლიტიკური კატაკლიზმებთან უფრო მეტად ასოცირდება, ვიდრე იმ სიახლეებთან და ნოვაციებთან, რასაც ადგილი ჰქონდა ამ სფეროში. რა თქმა უნდა, ეს კარგი ცხოვრებით არ იყო გამოწვეული.

საქართველოს გასაბჭოებამდე აქცენტი კეთდებოდა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოზიტიურ ასპექტებზე და მას დადებითად აფასებდნენ. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელიც, უმთავრესად, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზეა ორიენტირებული, რომელსაც, ბუნებრივია,

გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. არსებითად შეიცვალა ვითარება საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. ეს, უპირატესად, იმით გამოიხატა, რომ სულ სხვა აქცენტებს სვამდნენ. ყურადღებას ამახვილებდნენ „ნაპოლეონის კოდექსის“ ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე, რაც ნებისთ თუ უნებლიეთ აკნინებს მისი ისტორიულ მნიშვნელობას. საქმე გვაქვს საკითხისადმი წმინდა კლასობრივ დამოკიდებულებასთან, რაც დამახასიათებელი გახლდათ საბჭოთა ისტორიოგრაფიისათვის. ეს, ცხადია, ამუქებს საქმის რეალურ ვითარებას და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ ჩრდილი დომინირებს შუქზე. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი დადებითი დამოკიდებულება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში უარყოფითმა მიდგომამ ჩაანაცვლა, რაც, წინ გადადგმულ ნაბიჯად, თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, ძნელია მივიჩნიოთ.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიას სპეციალური ნაშრომი ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაზე არ დაუწერია. ამ თემამ, უმთავრესად, ასახვა ჰპოვა ნაპოლეონისადმი მიძღვნილ სოლიდურ გამოკვლევებში და სასწავლო-საცნობარო ლიტერატურაში, სკოლის და საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოებში. ბუნებრივია, მოკლედ განიხილავდნენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას. ამას გვერდის ავლა. წაყრუება, სწორი არ იქნება და აღნიშნულ საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ ჩამოგვიყალიბებს.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონზე თითქმის არაფერი დანერილა. ამიტომ, ძირითადად, თარგმნილ ლიტერატურაზე გვიხდება აპელირება, რომელიც ნაწილობრივ გვეხმერება ამ ხარვეზის შევსებაში. ის, რა თქმა უნდა, ქართული ნაპოლეონიანას შემადგენელ ნაწილად გვევლინება. ამიტომ თარგმნილი ლიტერატურისადმი გულგრილი დამოკიდებულება, ალბათ, მაინც დიდი სიფრთილეს მოითხოვს და გამართლებულად არ გვესახება.

დავინწყით სასწავლო ლიტერატურით. საბჭოთა პერიოდის ქართულ სკოლაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესებამ საინტერესო ფერისცვალება განიცადა და საკმაოდ რთული გზა განვლო. რომელიც პირობით რამდენიმე მონაკვეთად შეიძლება დაიყოს. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საკითხის შიდაპერიოდიზაციასთან. ამ კუთხით საკითხის გაშუქება, ალბათ., ინტერესს მოკლებული არ იქნება და ეს საკითხი ლიტერატურაში, ამ რაკურსით, დღემდე არ ყოფილა განხილული.

თავდაპირველად საბჭოთა სკოლაში ადგილი ჰქონდა ექსპერიმენტს, რომლის გამოცხადი ქართულ სინამდვილეშიც გვხვდება. სკოლაში ისტორიის ნაცვლად ასწავლიდნენ საზოგადოებათმცოდნეობას, რომელიც წარმოადგენდა ისტორიის, ფილოსოფიისა და პოლიტიკონომიის ნაჯვარს. ისტორიას გადიოდნენ ძალიან მცირე დოზით. ამგვარი მიდგომის პირობებში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ხარისხიან სწავლებაზე ფიქრიც კი ზედმეტი იყო. ამ ექსპერიმენტმა არ გაამართლა. (2.3) ფაქტობრივად. ეს მონაკვეთი ამ საკითხის გაშუქების პირველ ქვეპერიოდად შეიძლება იქნას მოაზრებული. მისთვის დამახასიათებელია ამ თემისადმი ინდიფერენტული მიდგომა.

30-იანი წლების შუა ხანებიდან იწყება ამ პრობლემით დაინტერესების მეორე ქვეპერიოდი ე. წ. „სტალინური ხანა“. პირველ ყოვლისა უნდა ითქვას, რომ აღსდგა ისტორიის სწავლება სკოლაში. ეს სწორი ნაბიჯი იყო, მაგრამ, მოხდა ისტორიული მეცნიერების სტალინიზაცია, უნიფიცირება. ყველაფერი ცენტრიდან იმართებოდა. ახალი ისტორიის ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების შექმნის იდეა წარსულს ჩაბარდა და ტკბილ მოგონებად იქცა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს კარგი წამოწყება სტალინმა დაასამარა. ახლა უკვე ყველაფერს ცენტრი წყვეტდა. სახელმწიფო აქტიურად ერევა მეცნიერებაში და ცდილობს ძალით მოახვიოს თავს სახელმწიფოსათვის სასურველი იდეოლოგია. თავისუფალი აზროვნება, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომა, პლურალიზმი, პროგრესულ-ლიბერალური ღირებულებები, უკან დარჩა. მისი ადგილი

დაიკავა ისტორიისადმი მონისტურმა მიდგომამ, ფორმაციულმა პრინციპმა, კლასობრივმა ბრძოლამ, საკითხისადმი კლასობრივმა მიდგომამ. აი ასეთი იყო მკაცრი რეალობა. ყოველივე ამან, ცხადია, ასახვა პოვა ნაპოლეონის იმიჯზე. სტალინის ძალისხმევით, საბჭოთა ისტორიოგრაფია ნაპოლეონს აღიქვამდა უაღრესად ტენდენციურად, როგორც „ევროპელ ჩინგიზ-ხანს“, და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას, რბილად, რომ ვთქვათ, ძალიან აღმაცერად უყურებდა, სკეპტიკურად ეკიდებოდა. მხოლოდ უარყოფით კონტექსტში აღიქვამდა. ამიტომ, მსჯელობა თითქოსდა საბჭოთა ხელისუფლება არ ერეოდა მეცნიერების საქმიანობაში, ძალიან, პრიმიტიულად, მიამიტიურად, გაისმის და ძირშივე მცდარია. ფაქტობრივად, სტალინმა სათავე დაუდო ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი უარყოფით მიდგომას. ერთი სიტყვით, ნაპოლეონისადმი კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი ინდეფერენტული დამოკიდებულება ჩაანაცვლა ნეგატიურმა მიდგომამ, არსებითად საქმე გვაქვს ცუდსა და უარესს შორის არჩევანთან.

სტალინმა გარდაცვალების შემდეგ იწყება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესების მესამე ქვეპერიოდი. „დათმობის ხანა“, რომლისათვისაც დამახასიათებელი იყო „იდუური დაბნეულობა“. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განხილვას გაცილებით უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა, ეს ცხადია, ძალიან კარგია. მაგრამ ცდილობენ მისი მნიშვნელობის დაკნინებას, ხაზს უსვამდნენ მის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობას. ეს იყო საკითხისადმი ვიწრო კლასობრივი მიდგომა, რომელიც ნაპოლეონის საქმიანობაზე ამ დარგში სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. განსაკუთრებით არ მოსწონთ კერძო საკუთრების დაცვა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ღირსებები ნაკლად იქნა წარმოჩენილი. შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფიამ ყველაფერი თავდაყირა დააყენა. მისი მთავარი ნაკლია ამ საკითხში, ვფიქრობთ სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. „დრო იყო კოჭლი და ღირსება ნაკლად იყო გადაქცეული“.

სიტყვაძუნნი, რომ არ აღმოვჩნდეთ მოვიყვანთ კონკრეტულ მაგალითებს. აი რას ვკითხულობთ 1970 წელს. ა. ეფიმოვის მიერ გამოცემულ „ახალი ისტორიის“ სასკოლო სახელმძღვანელოში. „1804 წელს დამთავრდა „სამოქალაქო კოდექსის“ შედგენა. „სამოქალაქო კოდექი“ იყო კანონთა სისტემური კრებული, რომლის უმთავრეს ამოცანას, შეადგენდა ბურჟუაზიისათვის საკუთრებით სარგებლობის უზრუნველყოფა. „ნაპოლეონის კოდექსის“ ცნობილი 544 მუხლში ნათქვამია „საკუთრება ნივთების სარგებლობასა და გამოყენების ყველაზე შეუზღუდავი უფლებაა“. სხვა მუხლი ამკვიდრებდა ბურჟუაზიული ოჯახის საფუძვლებს. კოდექსმა რევოლუციის დროს მიღებული საკუთრება დაუმკვიდრა მის ახალ მფლობელს და გამოაცხადა საყოველთაო თანასწორობა კანონის წინაშე, მაგრამ ჯერ კიდევ 1802 წელს ნაპოლეონმა აღადგინა საფრანგეთის კოლონიებში იაკობინთა მიერ გაუქმებული მონობა.

ნაპოლეონმა დაადასტურა დამფუძნებელი კრების კანონი მუშათა წინააღმდეგ. მუშათა კავშირია წინანდებურად იკრძალებოდა. გაფიცვების გამო სასტიკი სასჯელი დანესდა (4. 126-127). როგორც ხედავთ, უმთავრესად, აქცენტი კეთდება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სუსტ მხარეებზე. დადებითი მომენტები კი განიხილება ძალზე სუსტად, მკრთალად.

„ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო „სამოქალაქო კოდექსი“, რომელსაც „ნაპოლეონისეული“ უწოდეს, მისი მთავარი ამოცანა იყო განემტკიცებინა კერძო საკუთრება. უმცირესი ხელყოფისათვის შემოღებული იყო სასჯელის უსასტიკესი ზომები...

დამფუძნებელი კრების კანონი, რომელიც კრძალავდა მუშათა კავშირებს და გაფიცვებს კვლავ ძალაში დარჩა. ასევე შენარჩუნებული იყო მუშათა უუფლებო მდგომარეობა. სასამართლო უყოყმანოდ უჯერებდა მეპატრონის ჩვენებას მუშების საწინააღმდეგოდ, მუშებისათვის ჯერ ადრე შემოიღეს განსაკუთრებული წიგნაკები, რომლებიც შეიცავდნენ ჩანაწერებს მუშის ყოფა-ქცევის და დათხოვნის მიზეზების შესახებ“ (5.100).

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დემოკრატიული პოტენციალის სრული უგულვებელყოფა, იგნორირება, საბჭოთა მიდგომის დამახასიათებელი შტრიხი იყო. პრიორიტეტულია მის ბურჟუაზიულ კლასობრივ შეზღუდულობაზე აპელირება. აქცენტი კეთდება არა პოზიტივზე, როგორც ეს იყო 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსულ ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში, არამედ ნეგატივზე. საქმე გვაქვს საკითხისადმი ვინრო კლასობრივ მიდგომასთან, რომელმაც ფართოდ მოიკიდა ფეხი საბჭოთა ისტიოგრაფიაში, სადაც მთავარი იყო აქცენტირება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ კლასობრივ შეზღუდულობაზე. (6.282-284) სახელმწიფო აქტიურად ერევა მეცნიერების საქმიანობაში, ცდილობს ძალით მოახვიოს თავს მეცნიერს სახელმწიფოსათვის სასურველი იდეოლოგია, რასაც საბოლოოდ სავალალო შედეგებამდე მივყევართ. აი ესაა რეალობა და ამის არც შელამაზება და არც გამუქება საჭირო არაა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიას ნაპოლეონის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე, ფაქტობრივად, არაფერი დაუწერია. აქ, ცხადია, ვგულისხმობთ, როგორც ამ საკითხის მეცნიერულ კვლევას, ისე პოპულარიზაციას. ამ ფონზე ერთგვარ ბედნიერი გამონაკლისად შეიძლება მივიჩნიოთ პროფესორი გრიგოლ ნათაძის შრომები, რომელიც ეხებოდა ნაპოლეონის მოღვაწეობის საკვანძო საკითხებს. ასეთი პასიურობა, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ ყოფილა და მას გააჩნია თავისი ობიექტური და სუბიექტური მიზეზები. მნიშვნელოვანწილად ამ ხარვეზს, ვფიქრობთ, ავსებს აკად. ევგენი ტარლეს საინტერესო წიგნი ნაპოლეონზე, რომელიც ქართული ნაპოლეონიანას ორგანულ შემადგენელ ნაწილად გვევლინება. სხვა სერიოზული გამოკვლევები ქართველ ისტორიკოსებს ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შესახებ საბჭოთა პერიოდში არ დაუწერიათ. ეს არცაა გასაკვირი. აკად. ევგენი ტარლეს შემდეგ ამის გაკეთება, რა თქმა უნდა, ადვილი საქმე არ იქნებოდა. ამას გააჩნდა თავისი რეზონი, აზრი. ტარლეს წიგნის თარგმნა, გამართლებული ჩანდა და მნიშვნელოვანწილად ავსებს იმ

სიცარიელეს, რომელიც ამ საკითხზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობდა. ეს იყო სწორი ნაბიჯი. ამიტომ თარგმნილი ლიტერატურისადმი გულგრილი დამოკიდებულება გამართლებული არ უნდა ჩანდეს. რა თქმა უნდა, ეს კარგი ცხოვრებით არ იყო გამოწვეული. შეიძლება რაოდენობრივად ეს ძალიან ცოტაა, მაგრამ ალბათ, დამეთანხმებით, რომ ხარისხობრივად, თვისობრივად, ეს ასე არაა. მთავარი, სწორედ, ეს უნდა იყოს.

უმთავრესად, ი. სტალინის ძალისხმევით, 30-40-იან წლების საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში, ფართოდ მოიკიდა ფეხი მოსაზრებამ, რომელიც ნაპოლეონს უყურებდა, როგორ „ევროპელ ჩინგიზ-ხანს“. სახელმძღვანელო ისტორიკოსი იძულებული იყო ანგარიში გაენია არსებული პოლიტიკური კონიუნქტურისათვის. მნიშვნელოვანწილად, ალბათ, ამით აიხსნება ნაპოლეონის რეჟიმის კონტრარევოლუიურ ტენდენციებზე აქცენტირება. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობისადმი ხისტი დამოკიდებულება. ამიტომ მოსაზრება თითქოსდა საბჭოთა პერიოდში ხელისუფლება მეცნიერების საქმიანობაში არ ერეოდა სინამდვილეს არ შეეფერება და ელემენტარული ტყუილია. მთელს მის მსჯელობას ლაიტმოტივად გასდევს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივი შეზღუდულობაზე აპელირება. მისის დემოკრატიული პოტენციალი გაშუქებულია გაცილებით უფრო სუსტად, მკრთალად. ჩრდილი დომინირებს შუქზე (7. 173-175). მარქსისტული სტერეოტიპების და შტამპების გამო მისი მკაცრად განსჯა მიზანშეწონილი არ უნდა ჩანდეს, ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და ჰიპერკრიტიკულად მიგვაჩნია, „ეს იყო ჩვენი უბედურება და არა დანაშაული“. ვფიქრობთ, ეს უფრო ადეკვატური იქნებოდა.

ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის შესწავლის საქმეში თავისი წვლილი შეიტანა ცნობილმა ქართველმა ისტრიკოსმა პროფ. გრიგოლ ნათაძემ. მან ყურადღება მიაპყრო ნაპოლეონის მოღვაწეობის ცალკეულ საკვანძო საკითხებს და მათ შესახებ დაწერა საინტერესო სამეცნიერო-პოპულარული ნაშრომები „ნაპოლეონის მემუარები და ანდერძი“ (8), „ნაპოლეონ I-ის დანაშაულების მიზეზები“ (9) ეს შრომები

ნაპოლეონის მოღვაწეობის ცალკეულ საკვანძო საკითხებს შეეხება და ამიტომ მის მიზანს არ წარმოადგენს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განხილვა. აქ, ვფიქრობთ, ყველაფერი გამჭვირვალეა.

სულ სხვა მისი წიგნი „კაპირტალიზმის ისტორიიდან, საფრანგეთის დიდი რევოლუცია“ (10). შესაძლოა, ეს მის მიერ ჩაფიქრებული „ახალი ისტორიის“ სახელმძღვანელოს ერთი ფრაგმენტი იყო. სინამდვილეში ის გაცილებით უფრო დიდ პერიოდს მოიცავს, ვიდრე ეს სათაურიდან ჩანს. აქ განიხილება საფრანგეთის ისტორიის ერთი დიდი მონაკვეთი, მათ შორის, ცხადია, „ნაპოლეონის ეპოქა“. ამგვარი, ნაბიჯი, შეიძლება ითქვას, რომ შემთხვევით არ გახლავთ და დიდი ალბათობით ამ დარგში მშობლიურ ენაზე არსებული ლიტერატურის დეფიციტით შეიძლება ყოფილიყო განპირობებული. ის შეძლები-სადაგვარად ცდილობს შეავსოს ის ვაკუუმი, რომელიც ამ სფეროში ქართული ისტორიოგრაფიაში არსებობდა. საფიქრელი იყო, რომ, აქ ის შეეხებოდა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას, მაგრამ სინამდვილე სულ სხვაა. ის, ბუნებრივია, დიდ ყურადღებას უთმობს ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის განხილვას, მაგრამ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა კადრში ვერ ხვდება, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია და ნაპოლეონის ცხოვრებაზე და მოღვაწეობაზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ გვიქმნის, ნაპოლეონის პორტრეტი ცალმხრივია, არაა დასრულებული. (10. 103-109.11).

მწერალმა როსტომ ჩხეიძემ ყურადღება მიაქცია ცნობილი მეცნიერის პროფესორ აკაკი განერელიას უბის წიგნაკში გაკეთებულ ერთ საგულისხმო ჩანაწერს, რომელიც ჩვენთვის საინტერესო თემას შეეხება და მას სულ სხვა რაკურსით წარმოგვიჩენს. როგორც ჩანს, პროფ. აკაკი განერელიას ყურადღება მიუპყრია „ნაპოლეონის კოდექსის“ სტილისთვის, ლიტერატურული ღირსებისთვის და მასზე საკმაოდ მაღალი აზრი გამოუთქვამს. განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ სახელოვან მეცნიერს ეს ჩანაფიქრი განუხორციელებელი დარჩა და მხოლოდ მის უბის წიგნაკში ჩანერილი ფრაზაა. (12. 183-186).

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების მესამე ქვეპერიოდი პირობით ორ ეტაპად იყოფა და უპირატესად პოლიტიკურ კატაკლიზმებთან ასოცირდება. „დათბობის ხანა“ ჩანაცვლა „უძრაობის პერიოდმა“. თავი იჩინა ნაპოლეონის მოღვაწეობასადმი განსხვავებულმა მიდგომამ, რომელიც პირველ ყოვლისა, პროფ. ალბერტ მანფრედის და პროფ. ჯუჩი ტუგან-ბარანიევსკის შრომებთანაა დაკავშირებული. (13.14). ასეთი შემობრუნება ცხადია, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და „უძრაობის ეპოქის“ გამოძახილია. ნაპოლეონს უკვე აღარ უყურებენ როგორც „ევროპელ ჩინგიზ-ხანს“. ამ ნოვაციების კვალი ქართულ ისტორიოგრაფიაშიც გვხვდება.

ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს სოხუმელი ისტორიკოსის კონსტანტინე (კოტე) ბოჭორიშვილის დისერტაცია „საფრანგეთის არმია როგორც საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძალა კონსულობისა და იმპერიის დროს“ (1799-1815), (15). ეს იყო საქართველოში საფრანგეთის ახალ ისტორიაში დაცული ერთ-ერთი საინტერესო დისერტაცია. აღსანიშნავია, რომ ის ეხება არა „სამხედრო ბონაპარტიზმს“, როგორც ეს ხდებოდა ტრადიციულად, არამედ შეხების წერტილები გააჩნია „ადმინისტრაციული ბონაპარტიზმთან“ სახელდობრ კი, ნაპოლეონის სამხედრო კანონმდებლობასთან. ვფიქრობთ, საინტერესო რაკურსია, ეს სიახლე იყო. ამ კუთხით ეს საკითხი საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში დამუშავებული არ ყოფილა და თვით ფრანგულ ისტორიოგრაფიაში შედარებით ნაკლებად იყო შესწავლილი. ეს გამოკვლევა საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენი იყო და ქართული ნაპოლეონიანას წარმატებად მიგვაჩნია. მას ამ პრობლემით დაინტერესებული ვერც ერთი მკვლევარი გულგრილი ვერ აუვლის გვერდს. ის სწავლობს ფრიად აქტუალურ და საინტერესო თემას ნაპოლეონის სამხედრო კანონმდებლობას. როგორ ჩვენ მიგვაჩნია, საკითხის ასეთი დასმა უფრო მეტად „ადმინისტრაციული ბონაპარტიზმთან“ უნდა ასოცირდებოდეს, ვიდრე „სამხედრო ბონაპარტიზმთან“, სადღაც „სამხედრო ბონაპარტიზმის“ და „ადამიანისტრაციული ბონაპარტიზმის“ ზღვარზეა. შეიძლება ასე უფრო სწორი იქნებოდა.

დღევანდელი გადასახედიდან, მარქსისტული სტერეოტიპების და შტამების გამო მისი მკაცრად განსჯა მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს, ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და ჰიპერკრიტიკულად მიგვაჩნია. თუ ამ მარქსისტულ გარესამოსს ჩამოვაშორებთ. ხელში შეგვრჩება სოლიდური მეცნიერული გამოკვლევა, რომელიც, უეჭველად, ღირებულია. სპეციალისტების (ჯუჩი ტუგან-ბარანოვსკი, ვლადლენ სიროტკინი, ევიმ ჩერნიაკი) მაღალი შეფასება, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს. ნაშრომში თავმოყრილი მდიდარი მეცნიერული ინფორმაცია, უხვი ფაქტობრივი მასალა, საინტერესოა, ღირებულია, საბჭოთა კავშირის წიგნთსაცავებში და არქივებში მრავალი წლის დაუღალავი შრომის ნაყოფია. როგორც სპეციალისტები აღიარებენ, ხშირ შემთხვევაში სიახლეს წარმოადგენს. ეს, ცხადია, კოტე ბოჭორიშვილის გამოკვლევის პლუსია, ემპირიის, ფაქტოლოგიის, დონეზე პროგრესი აშკარაა და ამის დაუნახაობა, ცხადია, არ ივარგებს. ეს მისი ნაშრომის უდავო ღირსებაა. ის ნაპოლეონს, ცხადია, უკვე აღარ უყურებს როგორც „ევროპელ ჩინგიზ-ხანს“. ეს უკვე წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო. განზოგადების, ინტერპრეტაციის თვალსაზრისით, ის, რა თქმა უნდა, ვერ აცდა თეორიულ, მეთოდოლოგიურ გაუფერულებას, „ეს იყო ჩვენი უბედურება და არა დანაშაული“. ვფიქრობთ, ეს ყველაზე უფრო ადეკვატური იქნებოდა. ოპონენტები ნაშრომის დადებით მხარეებთან ერთად მიუთითებენ იმ საკითხებზე, რომელიც მეცნიერული პაექრობის საგანი შეიძლება გახდეს. უწინარესად, მათ ასეთად ესახებათ ნაპოლეონის არმიაში მატერიალური წახალისების ფაქტორის მნიშვნელობის გადაჭარბება. (16). სასურველი იყო მისი მონოგრაფიის სახით გამოქვეყნება, რატომ არ გააკეთა ეს ძნელი სათქმელია.

მაშ ასე, კოტე ბოჭორიშვილის სოლიდურმა გამოკვლევამ „საფრანგეთის არმია როგორც საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძალა კონსულობის და იმპერიის დროს (1799-1815)“. თავისი წვლილი შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია ნაპოლეონის სამხედრო კანონმდებლობის შესწავლა. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს. (17. 18).

და ბოლოს არ შეიძლება არ შევეხოთ ერთ საინტერესო საკითხს, რომელიც ამ პრობლემის შესწავლის მცდელობასთან უფრო მეტად ასოცირდება ვიდრე საკუთრივ შესწავლასთან და რომლის გვერდის ავლა საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების საკითხზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის.

აქ, რა თქმა უნდა, მხედველობაში გვაქვს პროფ. გივი კილუ-რადის ჩანაფიქრი, რომლის განხორციელების შემთხვევაში საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, კიდევ ერთ სერიოზულ ნაბიჯს გადადგამდა წინ. აი რაში იყო საქმე. მას განზრახული ჰქონდა დაენერა ახალი ისტორიის სახელმძღვანელო, რომელიც დაყოფილი იქნებოდა სამ ნაწილად. 1970 წელს გამოვიდა ამ სახელმძღვანელოს პირველი წიგნი, რომელიც სულ მთლიანად თეორიულ, ისტორიოგრაფიულ ხასიათს, ატარებდა და მომდევნო ორი წიგნის თავისებურ შესავალად გვევლინება. (19). მეორე წიგნი განხილული იქნებოდა დასავლეთ ევროპის ახალი ისტორია 1640-1789 წლებში. მესამე წიგნი ამის ლოგიკური გაგრძელება იქნებოდა და განხილუბოდა დასავლეთ ევროპის ახალი ისტორია 1789-1870 წლებში, (20. 12. 21. 167. 22). აქ, ცხადია, საუბარი იქნებოდა საფრანგეთის დიდ რევოლუციასზე და ნაპოლეონის ეპოქაზე. თუ ეს ჩანაფიქრი განხორციელდებოდა ნაწილობრივ მაინც შეივსებოდა ის ვაკუუმი, რომელიც ამ სფეროში ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობდა და დაინერებოდა ახალი ისტორიის ნორმალური, კვალიფიცირებული სახელმძღვანელო. რომელიც პასუხობდა საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მოთხოვნებს. ეს კიდევ ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნებოდა. იქ, ბუნებრივია მოკლედ, ლაკონურად იქნებოდა განხილული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა.

უნდა ითქვას, რომ მუშაობის პროცესში თავდაპირველმა ჩანაფიქრმა გარკვეული სახეცვლილება განიცადა, ეტყობა, ის იმდენად გაიტაცა ამ პრობლემაზე მუშაობამ რომ განიზრახა სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევები დაენერა დასავლეთ ევროპის და ამერიკ-

ის ქვეყნების ახალი ისტორიის საკვანძო პრობლემებზე. ინგლისის რევოლუციაზე, ჩრდილოეთ ამერიკის კოლონიების ომზე დამოუკიდებლობისათვის, სამრეწველო გადატრიალებაზე, საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე, ნაპოლეონზე, 1848 წლის რევოლუციებზე ევროპაში. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ მან ამ კარგი ჩანაფიქრის ბოლომდე მიყვანა ვერ მოასწრო. ის, 1978 წლის 5 აგვისტოს უეცრად, გულის შეტევით გარდაიცვალა.

პირველი ნაბიჯი ამ განზრახვის განხორციელების გზაზე გადაიდგა. ორ ნაწილად გამოვიდა მისი სამეცნიერო-პოპულარული მონოგრაფია ინგლისის რევოლუციაზე. (23). ამ სერიალის გაგრძელება, მათ შორის, ცხადია, საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე და ნაპოლეონის ეპოქაზე სამეცნიერო-პოპულარული მონოგრაფიის დაწერა მან უბრალოდ ვეღარ მოასწრო. ნაპოლეონის ცხოვრების მოღვაწეობის განხილვის დროს, ბუნებრივია, უყურადღებოდ არ დარჩებოდა მის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განხილვა „ნაპოლეონის კოდექსი“. ეს ქართული ისტორიოგრაფიაში დღემდე არსებული ვაკუუმის შევსების კიდევ ერთი მცდელობა იქნებოდა, მაგრამ ეს ხელსაყრელი შანსი როგორც უკვე ითქვა ხელიდან იქნა გაშვებული.

განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ ვერ მოხერხდა ქართულ ენაზე ცნობილი ისტორიკოსის პროფ. ალბერტს მანფრედის საინტერესო წიგნის „ნაპოლეონ ბონაპარტი“ თარგმნა. ეს ქართული ნაპოლეონიანას მნიშვნელოვანი შენაძენი იქნებოდა, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განაპირობებდა იმას, რომ შეგვეცხო ის ვაკუუმი, რომელიც ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის საქმეში არსებობს. პროფ. ალბერტ მანფრედის ეს საინტერესო წიგნი თარგმნილია მრავალ ენაზე, მათ შორის ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკის ენებზე, მაგრამ ქართულ ენაზე სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ არ გაგვაჩნია. ეს ქართული ნაპოლეონიანას სერიოზულ მინუსად მიგვაჩნია (24. 84). სასურველი იქნებოდა ალბერტ მანფრედის საინტერესო წიგნში ერთი თავი სპეციალურად დათმობდა ნაპო-

ლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას. ეს ვფიქრობთ კიდევ უფრო გამჭვირვალე იქნებოდა.

დასასრულს უნდა აღვნიშნოთ, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების საკითხში საბჭოთა პერიოდის ქართველი სამართალმცოდნეების პასიურობა, ინერტულობა. ფაქტობრივად. ამ წლებში აღნიშნულ საკითხზე არაფერი დაწერილა. ამ წლებში აღნიშნულ საკითხზე არ დაწერილა არც რაიმე სერიოზული სამეცნიერო ნარკვევი, მონოგრაფია და არც საინტერესო სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ნარკვევები ან თუნდაც ნარკვევი. ამ საქმეში ქართველი სამართალმცოდნეობის წვლილი ძალზედ მოკრძალებულად გამოიყურება. ამ თემის გაშუქებისადმი ქართველი სამართალმცოდნეების გულგრილი დამოკიდებულება საბჭოთა პერიოდის ქართული ნაპოლეონიანას აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია.

ამრიგად, საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი მეცნიერული მიდგომა კვლავ ძალაშია, მაგრამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო და ერთი ვიწროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ყალიბში აღმოჩნდა მოქცეული. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მოხდა ისტორიული მეცნიერების სტალინიზაცია, უნიფიცირება. საბჭოთა კავშირში მყარდება ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია, დიქტატი. მნიშვნელოვანწილად, ამან განაპირობა საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის თეორიული, მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, გაუფერულება. ემპირიის, ფაქტოლოგიის დონეზე წინსვლა. პროგრესი აშკარაა და ამის უარყოფა სწორი არ იქნებოდა. საბჭოთა ეპოქისათვის დამახასიათებელი კონუნქტურული გადახრების მიუხედავად ამ შრომებს დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა, აქ გამოვლენილი მდიდარი მეცნიერული ინფორმაცია, მრავალფეროვანი წყაროების, უხვი ფაქტობრივი მასალა, დღესაც ღირებულია და მისი გამოყენება მიზანშეწონილად

მიგვაჩნია. მისი მარქსისტული ინტერპრეტაციაა, რომელიც ძალით იყო თავს მოხვეული. ცხადია, მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. ისტორიას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. ეს ისტორიული მეცნიერების სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა. ამ გზას ჩიხში მივყავართ. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის კრიზისის გასაღები, სწორედ, აქ ძევს. ბოლოს და ბოლოს მან ლეტალური ანუ სასიკვდილო ხასიათი შეიძინა.

თავისუფალი აზროვნება, ისტორიული მოვლენისადმი მრავალვარიანტული მიდგომა. პლურალიზმი, პროგრესულ-ლიბერალური შეხედულებები, უკან დარჩა, წარსულს ჩაბარდა. მის ადგილს იკავებს ისტორიისადმი მონისტური მიდგომა, ფორმაციული პრინციპი, კლასობრივი ბრძოლის ფაქტორი, კლასობრივი მიდგომა, მნიშვნელოვანწილად ამით აიხსნება, რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედების გაშუქების დროს ადგილი აქვს აქცენტების გადატანას პოზიტივიდან, ნეგატივზე, სუსტ მხარეებზე. ხაზს უსვამენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ კლასობრივ შეზღუდულებას. ასეთი უარყოფითი დამოკიდებულება, ცხადია, შემთხვევითი არაა, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და საკითხისადმი ვიწრო კლასობრივი მიდგომის ლოგიკურ შედეგს წარმოადგენს. მნიშვნელოვანწილად, ვფიქრობთ, სწორედ, ამით აიხსნება, რომ საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების დროს ჩრდილი მაინც დომინირებს შუქზე. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება, რაც დომინანტი იყო 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსულ „ახალ ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში და, რაც, მათ, უდავო, ღირსებად მიგვაჩნია. საბჭოთა პერიოდის ქართულმა ისტორიოგრაფიამ აღნიშნული პრობლემისადმი ნეგატიური მიდგომით ჩაანაცვლა. ეს თავდაპირველი გზის გაგრძელება, წინ გადადგმული ნაბიჯი, არ იყო. ეს უკვე სულ სხვა გზაა. საქმე გვაქვს სწორი გზიდან გადახვევასთან. აი, ასე გვესახება ამ პრობლემის ჩვენეული ხედვა. (25, 26, 27, 28, 29, 30, 31).

ლიტერატურა:

1. მ. კალანდაძე, საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის შეფასებისათვის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. მსოფლიოს ისტორიის ინსტიტუტი. ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრა. VII კონფერენცია, თბ., 2015.
2. ნ. მამუკელაშვილი, ახალი ისტორიის სწავლება საბჭოთა საშუალო სკოლაში კრებული მიძღვნილი ვარლამ დონაძის ხსოვნისადმი, თბ., 1996.
3. ნ. მამუკელაშვილი, საზოგადოებათმეცნიერების სწავლება ქართულ, საბჭოთა სკოლაში, ალექსანდრე ნამორაძის სახელობის კრებული, თბ., 1993.
4. ა. ფეიშოვი, ახალი ისტორია, VIII კლასის სახელმძღვანელო; თბ., 1970.
5. ახალი ისტორია, 1640-1870. IX კლასის სახელმძღვანელო აკადემიკოს ა. ნაროჩნიცკის რედაქციით, თბ., 1988.
6. З. Черниловский, Всеобщая история государства и права, М., 1983.
7. ვ. ტარლე, ნაპოლეონი, თბ., 1942.
8. გრ. ნათაძე, ნაპოლეონის მემუარები და ანდერძი, უნივერსიტეტი მოამბე, ტ. 5. 1925.
9. გრ. ნათაძე, ნაპოლეონის I-ის დანიანაურების მიზეზები, უნივერსიტეტის მოამბე, 8. 1927.
10. გრ. ნათაძე, კაპიტალიზმის ისტორიიდან. თემა 2. საფრანგეთის დიდი რევოლუცია, თბ., 1933.
11. მ. კალანდაძე, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი. ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში, თბ., 1999.
12. რ. ჩხეიძე, ჩემი წილი ვატერლოო, თბ., 2015.
13. А. Манфред, Наполеон Бонапарт, М., 1973.
14. Дж. Туган-Барановский, Наполеон и республиканцы, М., 1980.

15. К. Бочоришвили, Французская армия как общественно-политическая сила во время консульства и империи (1799-1815 гг), Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Тб., 1982.
16. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფონდი 471, ანაბეჭდი 51. საქმე 7484.
17. მ. კალანდაძე, სოხუმელი ისტორიკოსი კონსტანტინე (კოტე) ბოჭორიშვილის, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ., XVII. თბ., 2018-2019.
18. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონის ეპოქის ქართველი მკვლევარი, თბ., 2020.
19. გ. კილურაძე, ახალი ისტორია, ნაწილი 1. თბ., 1970.
20. კ. ანთაძე, გივი კილურაძე ცხოვრება და მოღვაწეობა, თბ., 1983.
21. მ. კალანდაძე, პროფესორი გივი კილურაძე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 359, თბ., 2005.
22. M. Kalandadze: Ein georgischer Erforscher der Neuen Geschichte West europas, Georgica, 30. 2007.
23. გ. კილურაძე, XVII საუკუნის ინგლისის ბურჟუაზიული რევოლუცია, ნაწილი პირველი (1603-1642), თბ., 1979. ნაწილი მეორე, (1642-1688), თბ., 1983.
24. მ. კალანდაძე, ქართული ნაპოლეონიანა, მიეძღვნა ალექსანდრე ორბელიანის ხსოვნას, მეორე სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 1998.
25. მ. კალანდაძე, საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში, თბ., 2006.
26. მ. კალანდაძე, მსოფლიოს ისტორიის პერიოდიზაცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, თბ., 2007.
27. მ. კალანდაძე, ქართული მედიევისტის სათავეებთან, თბ., 2009.
28. მ. კალანდაძე, ამერიკის შეერთებული შტატების ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში, თბ., 2015.
29. მ. კალანდაძე, დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუცი-აზე და ნაპოლეონზე, თბ., 2016.

30. მ. კალანდაძე, საქართველოში მსოფლიო ისტორიის შესწავლის ევოლუცია, მაცნე, ისტორიის სერია, №1-2. 2016.
31. მ. კალანდაძე, სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოსული მსოფლიოს ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ანალები, 13, თბ., 2017.

თავი მეოთხე

ნაპოლეონის კანონმდებლობითი საქმიანობის შესწავლა, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში

ქართულ ნაპოლეონიანას ლაიტმოტივად გასდევს პოლიტიკური კატაკლიზმები, რაც, რა თქმა უნდა, კარგი ცხოვრებით არ იყო გამოწვეული. პოლიტიკური კატაკლიზმებისადმი ერთმნიშვნელოვნად დადებითი ან უარყოფითი დამოკიდებულება, სწორხაზოვანი იქნებოდა და აღნიშნულ საკითხზე ადეკვატური წარმოდგენა ვერ ჩამოგვიყალიბდა. ერთ შემთხვევაში მას პოზიტიური დატვირთვა შეიძლება გააჩნდეს. ასეთად მიგვაჩნია დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა. მეორე შემთხვევაში ის ნეგატიურ ხასიათს შეიძლება ატარებდეს. ასეთი იყო საქართველოს გასაბჭოება 1921 წელს. საბჭოთა კავშირის დაშლას, ცხადია, პოზიტიური მუხტი გააჩნდა.

სავსებით კანონზომიერი უნდა იყოს, რომ ნაპოლეონის კანონ-შემოქმედებით საქმიანობით დაინტერესების ახალი პერიოდი ისევ პოლიტიკურ ქარტეხილებს უკავშირდება და საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ასოცირდება. ის იწყება 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი და დღესაც გრძელდება. ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიის ხანა დასრულდა. ქართულმა ნაპოლეონიანამ დაიბრუნა სუვერენობა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ახლა ის აღარ იყო სხვაზე დამოკიდებული. ის არ შეადგენდა მეფის რუსეთის ან საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ნაწილს. მას შეეძლო საკუთარი არჩევანი გაეკეთებინა. საბჭოთა ის-

ტორიოგრაფიის შემდეგ ეს, უსათუოდ, სერიოზული წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და ამის უარყოფა სწორი არ იქნება. გაჩნდა თავისუფალი არჩევანის საშუალება. ქართული ნაპოლეონიანა შეეცადა ეს ხელსაყრელი მომენტი ხელიდან არ გაეშვა და შეძლებისდაგვარად გამოეყენებინა. თავისუფალი აზროვნების რენიმაცია, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მთავარი თვისებაა.

პირველ ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ნაპოლეონიანა ცდილობს თავი დააღწიოს საბჭოთა სტერეოტიპებს და შტამპებს, ძალით თავსმოხვეულ ვინროდოგმატიურად გაგებულ მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის დიქტატს და დაძლიოს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი უარყოფითი მიდგომა, როდესაც აქცენტი კეთდებოდა, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ კლასობრივ შეზღუდულობაზე. საკითხისადმი ასეთი ვინრო კლასობრივი მიდგმა, რომელიც დამახასიათებელი იყო საბჭოთა ისტორიოგრაფიისათვის. დღეს, ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა და ისტორიოგრაფიის განვლილი ეტაპია.

პოსტსაბჭოთა წლები ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების ოპტიმალურ ხანად მიგვაჩნია. ქართული ნაპოლეონიანა ცდილობს სწორ გზას დაუბრუნდეს და განავითაროს ის კარგი ტრადიციები, რომელიც მას გააჩნდა აღნიშნული საკითხის შესწავლის, პოპულარიზაციის, საქმეში და უმთავრესად ასახვა ჰპოვა საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოცემულ „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. მეტის გაკეთება უბრალოდ ველარ მოასწრეს. რის გაკეთებაც მოასწრეს გააკეთეს. ეს მონაკვეთის გენეტიკურად იმდენად თავის წინამორბედთან კი არაა დაკავშირებული, რამდენადაც გასაბჭოებამდე ქართული ისტორიოგრაფიის ტრადიციების აღდგენის და მისი გაგრძელების მცდელობად შეიძლება იქნას აღქმული.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მარქსისტულ-ლენინური მიდგომის დაძლევის გზაზე გადადგმულ პირველ ნაბიჯად ახალი ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელო მიგვაჩნია.(1) აქ პრიორიტეტულად, რა თქმა უნდა, კვლავ ნაპოლეონის სამხედრო წარმატებები რჩება, მაგრამ არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაა უყურადღებოთ დატოვებული და ძალიან ლაკონურად, მაგრამ შინაარსიანადაა განხილული. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. და ამ თემაზე მათი მსჯელობის დადებით მხარეს წარმოადგენს. (1).

სახელმძღვანელოს ავტორებს ძალიან კარგად უნდა ჰქონდეთ გაცნობიერებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ისტორიული მნიშვნელობა. ხაზს უსვამენ მის პროგრესულ ხასიათს. აქცენტი კეთდება არა მის უარყოფით მხარეებზე, მის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე, არამედ მის დადებით მხარეებზე. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მეცნიერული შეფასების რეანიმაციის მცდელობასთან. „ნაპოლეონი კოდექსის“ დადებითი შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს და მისაღები ჩანს. ხაზს უსვამენ რომ ნაპოლეონმა შეძლოს შეენარჩუნებინა რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი.

„ნაპოლეონის აქტიური მონაწილეობით შეიქმნა სამოქალაქო, სისხლის სამართლის და კომერციული (ვაჭრობის) კოდექსი. ეს კრებულები საკუთრების უფლების უზრუნველყოფას და თავისუფალი მენარმეობის განვითარებას ემსახურება. რევოლუციის დროს შექმნილი ქონება მის ახლა მფლობელს უმტკიცდებოდა. „ნაპოლეონის კოდექსი“ სასამართლოს წინაშე მოქალაქეთა თანასწორობას აკანონებდა“ (1.97). ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე აპელირება წარსულს

ჩაბარდა. ისტორიული რეტროს სურნელი დაკრავს. საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის შემდეგ ეს, უდავოდ, წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო და პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ნაპოლეონიანას დადებითი მხარეა. ისინი ზუსტად გადმოგვცემენ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ძირითად მომენტებს.

ყურადღებას მივაპყრობთ ორ გარემოებას, რადგან საქმე ეხება სკოლის სახელმძღვანელოს, სასურველი ხომ არა იქნებოდა მითითებული ყოფილიყო „ნაპოლეონის კოდექსის“ მიღების თარიღი? 1804 წლის 21 მარტი ვფიქრობთ, სასურველი იყო ძალიან მოკლედ, სულ ორიოდე სიტყვით აღნიშნულიყო „ნაპოლეონის კოდექსის“ სუსტი მხარეები. აღმასრულებელი ხელისუფლება დომინირებს საკანონმდებლოზე. ეს უკანასკნელი სუსტია. ნაპოლეონი იყო ერთპიროვნული მმართველია, რომელიც ხელისუფლების განაწილების მომხრე არ იყო.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნი ნაპოლეონზე ქართული ნაპოლეონიანას ისტორიაში ეტაპობრივი მნიშვნელობის მოვლენა იყო. ეს გახლავთ სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ისტორიული ნაშრომი, რომელიც ორი მეცნიერების ისტორიისა და ლიტერატორის მიჯნაზეა. ის ცდილობს ერთმანეთს შეუხამოს ისტორიკოსის და ლიტერატორის თვისებები და ამას, ჩვენი აზრით, საკმაოდ კარგად ახერხებს. თხრობის სასიამოვნო მანერა ნაპოლეონზე მისი წიგნის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს, რომ პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ნაპოლეონიანას ლოდერის როლში, სწორედ, პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილი მოგვევლინა. პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნში, ბუნებრივია, ვრცლადაა განხილული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა. პრიორიტეტულად, რა თქმა უნდა, ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებები გვევლინება, რომელიც ადრეც ბევრს ჭრიდა თვალს და დღესაც. მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ნაპოლეონის მოღვაწეობის მეორე, შეიძლება არანაკლებ მნიშვნელოვანი, მხარე, მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, უყურადღებოდ რჩებოდა და თითქოს მასზე არაფერი არაა ნათქვამი. ეს ასე არაა. ნაპოლეონის კანონ-

შემოქმედებით საქმიანობას პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნში ნაპოლეონზე საკმაოდ დიდი ადგილი აქვს დათმობილი და სათანადო ყურადღება ექცევა. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და მისი საინტერესო წიგნის კიდევ ერთი ღირსებაა. ის ამ თემას საკმაოდ ვრცლად განიხილავს. სავსებით ვეთანხმებით პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის როდესაც ის კოდექსს ნაპოლეონის „პირმოს“ უწოდებს. (2. 438). სავსებით მართლზომიერი იყო, რომ ისტორიკოსებმა მას „ნაპოლეონის კოდექსი“ შეარქვეს.

უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნი „ნაპოლეონზე“ იმ კარგ ტრადიციის ლოგიკურ გაგრძელებად გვევლინება, რომელსაც საძირკველი ჩაეყარა „ახალი ისტორიის“ სასკოლო სახელმძღვანელოში. ის წარმოადგენს კიდევ ერთ სერიოზულ წინგადადგმულ ნაბიჯს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მარქსიზმისაგან გათავისუფლების გზაზე. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ის აქცენტს აკეთებს არა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა პერიოდში, არამედ ყურადღებას ამახვილებს მის დადებით მხარეებზე. ეს იყო სწორი მიდგომა, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია. მამ ასე, მთავარია არა ნეგატივი, არამედ პოზიტივი.

დავინწყით იმით, რომ მას ძალიან კარგად, აქვს გაცნობიერებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ისტორიული მნიშვნელობა, მისი პროგრესული ხასიათი. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებითი შეფასება სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს და საბჭოთა ისტორიოგრაფიის შემდეგ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგეს. ხაზს უსვამს, რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა მიზნად ისახავდა რევოლუციის სოციალური მონაპოვრის შენარჩუნებას და ეს მას, სავსებით სამართლიანად ესახება „ნაპოლეონის კოდექსის“ დადებით მხარედ.

სავსებით ვეთანხმებით პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილს, რომ ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის კულმინაციად კონსულობის ხანა გვევლინება. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ კონსულო-

ბის პერიოდი ნაპოლეონის მოღვაწეობის შედარებით მშვიდობიანი წლები აღმოჩნდა. „ვინ იცის იქნება ეს იყო მისი საოცარი ცხოვრების საუკეთესო წლები. იქნებ ახლა იდგა მისი ვარსკვლავის ჟამი? ახლა და არა მერე, რვაასხუთის დეკემბერში, როცა რუსეთის და ავსტრიის იმპერატორები უკანმოუხედავად გარბოდნენ ბრძოლის ველიდან, ხოლო არნახული გამარჯვებით აღტაცებული მარშლები მისკენ, ამ გამარჯვების შემოქმედისაკენ, მისალოცად მიაჭენებდნენ ცხენებს. ახლა და არა რვაასექვსის ოქტომბერში, როდესაც მან იენასთან, სულ რაღაც ერთ დღეში, სულ რამდენიმე საათში პრუსიელთა მთელი არმია გაანადგურა და ევროპის მბრძანებელი შეიქმნა!? ვინ იცის“.

(2. 441). ალბათ, მაშინაც და ახლაც. თუ კონსულობის ხანა მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პიკია, მწვერვალია, აუსტერლიცი და იენა მისი როგორც მხედართმთავარის წარმატებების ზენიტიცა, აპოგეაა.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედითი საქმიანობის განხილვის დროს პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილმა მოიმარჯვა რეტროსპექტული მეთოდი. ეს სწორი ნაბიჯი იყო. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა კარგად, რომ გავითავისოთ, მას რეტროსპექტივაში უნდა შევხედოთ. რა იყო გაკეთებული მანამდე და რისი გაკეთება შეძლო ნაპოლეონმა. აი, ასეთი საინტერესო სურათი იკვეთება: „ერთიანი სამოქალაქო კოდექსის შექმნამდე, საფრანგეთში რამდენიმე სახის სამართალი მოქმედებდა, თუ საფრანგეთში სამხრეთ პროვინციებში უპირატესად, რომაული კანონები იყო გაბატონებული, ჩრდილოეთში ძველგერმანულ ნორმანულ ადათ-წესებზე აგებული სამართალი იყო ძალაში. საფრანგეთის შუაგულ რეგიონებში კი ამ ორი სამართლის ნაჯვარი იყო ადგილობრივ წეს-ჩვეულებებთან. შედეგად იურიდიულ ერთიერთობათა რაღაც რთული და დახლართული კვანძი გამოდიოდა. კანონთა ასეთი აღრევა, ცხადია, ქვეყნის ერთობას ნაკლებად უწყობდა ხელს. ბონაპარტის მიერ ჩაფიქრებული ერთიან, ძლიერ და ცენტრალიზებულ სახელმწიფოს ასეთი რამე არაფერში გამოდგებოდა. მის ქვეყანას ერთმმართველი უნდა ჰყოლოდა და კანონთა ერთკრებული უნდა ჰქონოდა. ეს ძნელად გასაკეთებელი საქმე იყო, მა-

გრამ ძალიან საშური“ (2. 437). მან დამაჯერებლად ცხადყო, რომ „ძველი რეჟიმის“ შემდეგ ეს წინგადადგმული ნაბიჯი იყო.

„კოდექსს ორი ძირითადი დასაყრდენი ჰქონდა. ორი საფუძველი. ერთი კანონის უზენაესობა, მეორე საკუთრების პრიმატი. კოდექსის ასეთი წყობა სავსებით შეესატყვისებოდა ნაპოლეონის მიერ მიწოდებულ ახალ ლოზუნგებს: „საკუთრება, თავისუფლება, თანასწორობა“. კოდექსის მიხედვით, კანონისადმი ყველა თანასწორი იყო. კანონი ყველასთვის ერთი უნდა ყოფილიყო. მას ერთნაირად უნდა დამორჩილებოდა დიდიც და პატარაც, მდიდარიც და ღარიბიც. საკუთრება ცხადდებოდა უმთავრეს ღირებულებად, ის ხელშეუხებელი იყო და მას კანონი იცავდა“ (2. 439).

როგორც ჩანს, სინდისის თავისუფლება „ნაპოლეონის კოდექსის“ კიდევ ერთ დადებით მხარედ ესახებოდა. ხაზს უსვამს, რომ ნაპოლეონი რჯულთშემწყნარებლობის პოლიტიკას ახორციელებდა: „ქვეყნის ყოველი მცხოვრების უფლება თავისი სურვილისამებრს „აირჩიოს“ თუ რომელი რელიგიის მიმდევარი იქნება იგი. და როგორ აღასრულებდა ღვთისმსახურებას, ამავე დროს დაცული იყო ათეისტთა უფლებებიც, კოდექსში პირველად იყო ხაზგასმული ებრაელთა თანასწორობა სახელმწიფოს სხვა მცხოვრებლებთან“ (2. 439).

პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ის ცდილობს თავიდან აიცილოს როგორც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ხოტბა, ქება-დიდება, რაც ლაიტმოტივად გასდევს აპოლოგეტურ ლიტერატურას, ისე შეუფასებლობა, რაც პრიორიტეტული გახდა საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, შუაში ძევს. მისი ეს მიდგომა ამ საშუალებდო ხაზის გამოძენის მცდელობად შეიძლება იქნას აღქმული. საკითხისადმი უფრო განონასწორებელი, დაბალანსებული, დამოკიდებულება ამის ლოგიკური შედეგია. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან. ის ცდილობს გამოარკვიოს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ძლიერი და სუსტი მხარეები და ახსნას მისი გამომწვევი მიზეზები, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთ დადებით მხარედ გვევლინება. „კოდექსი, ცხადია, უნაკლო არ ყო-

ფილა. მის ბევრ მუხლს ზედმეტი გამარტივება ეტყობა. ზოგს კი აშკარად ნაჩქარევად შემუშავების ბეჭედი ესვა. ამ კოდექსის მიხედვით, ქალი მამაკაცთან შედარებით, უფრო დაჩაგრული მოჩანდა. სამოქალაქო უფლებები ქმარს, მამას და ძმას მეტი ჰქონდა, ვიდრე სანინალმდეგო სქესი წარმომადგენლებს, მაგრამ მიუხედავად ასეთი და კიდევ სხვა ხარვეზებისა, სამოქალაქო კოდექსი სამართლიანად ითვლებოდა ისტორიულ დოკუმენტად და უდიდეს წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს დრომოჭმული, ფეოდალური სისტემის ნგრევის და მის ნაცვლად, ახალი საზოგადოებრივი ფორმაციის ჩამოყალიბების საქმეში“ (2. 440).

გენდერული თანასწორობა ნაპოლეონის დროს დარღვეული იყო. ეს ნამდვილად არის მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ნაკლოვანი მხარე და ამაში პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილი სავსებით მართალია, მაგრამ მხოლოდ გენდერული თანასწორობის დარღვევაზე აპელირება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ნაკლებოვან მხარეებზე, სრულყოფილ. ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. მთავარი ეს არ იყო. მთავარი სულ სხვა რამეა. საქმე ის გახლავთ, რომ ნაპოლეონის დროს, აღმასრულებელი ხელისუფლება დომინირებს საკანონმდებლოზე. ეს უკანასკნელი მეტად სუსტია. ამ თემაზე ის რატომღაც დუმს. კრინტს არ ძრავს, ფაქტობრივად, ეს საკითხი კადრს მიღმა აღმოჩნდა, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია. ნაპოლეონი იყო ფართო შეუზღუდველი მმართველობის მომხრე. ის იყო ავტორიტარული მმართველი, მან საფუძველი ჩაუყარა ცეზარისტულ რეჟიმს. ნაპოლეონი „პროგრესულს ცეზარიზმის“ ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლად შეიძლება მივიჩნიოთ. მისთვის ძალაუფლების განაწილების პრინციპი სრულიად უცხო იყო. აი რა არის მთავარი და არსებითი.

თვალში მოგვხდა ტერმინები „ფეოდალური სისტემა“ და „ახალი საზოგადოებრივი ფორმაციის ჩამოყალიბება“. ეს კატეგორიები, დღეს, ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ეტყობა, ძველი ინერციით, ის უნებლიეთ გაიპარა. ეს გასწორებადია.

ამრიგად, პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილმა თავისი წვლილი შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა, პოპულარიზაცია, რაც ნაპოლეონზე მისი სამეცნიერო-პოპულარული მონოგრაფიის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. ამ თემაზე მსჯელობა საინტერესოა და ქართული ნაპოლეონიანას მნიშვნელოვან შენაძენად გვევლინება. საკითხისადმი დამოკიდებულება პროფესიულია, მეცნიერულია, რომელსაც, ჩვენი აზრით, პლუსები გაცილებით უფრო ბევრი გააჩნია, ვიდრე მინუსები. (4)

ნაპოლეონის ეპოქას ნაყოფიერად სწავლობს პროფ. ივანე მენტეშაშვილი. მან ამ საკითხს სამი წიგნი მიუძღვნა. „ძალაუფლება და გმირი. ნაპოლეონ ბონაპარტი“, (5) „ძალაუფლება და რევოლუციით შობილნი“, რომლის ყურადღების ცენტრში დგას მსოფლიო ისტორიის სამი გამოჩენილი პიროვნება: ოლივერ კრომველი, ნაპოლეონი და სტალინი. წიგნის გარეკანზეც, სწორედ, ისინი არიან გამოსატყულები. (6) სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ისტორიული ნარკვევი „ნაპოლეონი“, რომელსაც წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია (7) ეს სამი წიგნი თანამედროვე ქართული ნაპოლეონიანას მნიშვნელოვანი შენაძენია, რომელსაც ამ პრობლემით დაინტერესებული ვერც ერთი მკვლევარი გულგრილად ვერ აუვლის გვერდს.

ამჯერად ამ შრომების განხილვა არ წარმოადგენს ჩვენს უშუალო მიზანს. ჩვენ ყურადღებას მივაპყრობთ ერთ კონკრეტულ თემას. როგორ არის ამ წიგნებში გაშუქებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა? აღნიშნული საკითხი, სწორედ, ამ კუთხით გვანტერესებს.

მანამდე ვიდრე კონკრეტულად ვისაუბრებდეთ ამ თემაზე უნდა შევეხოთ ერთ საკითხს, რომელიც ადვილად თვალში საცემია და პირდაპირ ზედაპირზე ძვეს. ეს გახლავთ გამოყენებული ლიტერატურა. ის საკმაოდ სოლიდურ შთაბეჭდილებას ახდენს. უცხო ენის, სახელდობრ ინგლისურის, კარგი ცოდნა მისი როგორც ისტორიკოსის მთავარი ღირსებაა. ამიტომ უცხოურ ლიტერატურაზე აპელირება, ცხადია, შემთხვევითი არაა და ამის ლოგიკურ შედეგია. ამ

შრომებში მოხმობილი მრავალრიცხოვანი ინგლისური ლიტერატურა ამ საინტერესო ნიგნების ერთ-ერთ ღირსებად მიგვაჩნია. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია, მაგრამ ერთი უკიდურესობიდან მეორეში ხომ არ აღმოვჩნდით. საქმე ის გახლავთ, რომ ამ ჩამონათვალში უახლესი პერიოდის რუსული და ქართული ლიტერატურა თითქმის არ ფიგურირებს. ამიტომ ნებისთი თუ უნებლიეთ ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება თითქოს ბოლო წლებში რუსულ და ქართულ ენებზე ამ თემაზე დაწერილი არაფერი იყოს. სინამდვილეში ეს ასე არაა. მის წიგნში „გმირი და ძალაუფლება“. ნაპოლეონ ბონაპარტი“ ამოდ დაუწყებთ ძებნას პროფ. ჯუჩი ტუგან-ბარანოვსკის საინტერესო წიგნს „ნაპოლეონი და ძალაუფლება“ (8) საკვირველია, რომ ეს გარემოება რატომღაც გაეპარათ მხედველობიდან ამ წიგნზე რეცენზიის ავტორებს რომან ბლიზნიაკოვს და დიმიტრი მალიშევს, რომელთა პათოსს ნაშრომის დადებითად შეფასების საქმეში სავსებით ვიზიარებთ (9).

ქართულ ენაზე ნაპოლეონზე არსებული ლიტერატურისადმი გულგრილი დამოკიდებულების კულმინაციად პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნის უგულვებლყოფა მიგვაჩნია. გამოყენებულ ლიტერატურის ჩამონათვალში უბრალოდ მას ვერ ვხედავთ. ჩვენი აზრით, პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნის გამოყენება, მითითება, აუცილებელი იყო (7: 207). ინგლისის რევოლუციისაზე ლიტერატურის ჩამონათვალში ვერ ვხედავთ პროფ. გივი კილურაძის წიგნს „XVII საუკუნის ინგლისის ბურჟუაზიული რევოლუცია“. სასურველი იქნებოდა ამ წიგნით სარგებლობა. (6, 96-99). „შინაურ მღვდელს შენდობა არ აქვს“.

პრიორიტეტულად გვევლინება ორი თემა. ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებები და ძალაუფლება: პირველი წიგნი „ძალაუფლება და გმირი. ნაპოლეონ ბონაპარტი“, როგორც ჩვენ გვგონია, ცილდება ისტორიული მეცნიერების ვიწრო ჩარჩოებს და ორი მეცნიერების ისტორიის და პოლიტოლოგიის მიჯნაზეა. ჩვენი აზრით, ეს უფრო სწორი უნდა იყოს. ორივე ამ თემას თან ახლავს გარკვეული რომანტიკული შარმი, რომელიც მაგნიტივით იზიდავდა ისტორიკოსებს და პოლიტოლოგებს, როგორც წინათ, ისე დღეს.

ფრანგ ისტორიკოსს იპოლიტ ტენს მოჰყავს ნაპოლეონის ერთი ასეთი გამონათქვამი „ძალაუფლება ჩემი საყვარელია“. ვაიმარელ ბრძენს იოჰან ვოლფგანგ გოეთეს, რომელიც დიდ პატივს მიაგებდა ნაპოლეონს უთქვამს „ძალაუფლება მისთვის (ე. ი. ნაპოლეონისთვის მ.კ.) იგივე იყო, რაც დიდი ხელოვანისთვის მუსიკალური ინსტრუმენტი“ (2. 311). აქვე უნდა გამოვთქვათ ერთი მოსაზრება თუ ნაპოლეონი ვინმეს შეიძლება შევადაროთ ეს პირველ რიგში არის ალექსანდრე მაკედონელი, გაიუს იულიუს კეისარი, ოლივერ კრომველი, ჯორჯ ვაშინგტონი.

ნაპოლეონის ძალაუფლებაზე აპელირება მჭიდრო კავშირშია მის კანონშემოქმედებით საქმიანობასთან. შეიძლება გვეჩვენება, მაგრამ, გვგონია, რომ ამ კუთხით საკითხი შედარებით მკრთალად, სუსტად უნდა იყოს გაშუქებული.

ნაპოლეონის ცხოვრებას და მოღვაწეობას შეეხება კიდევ ერთი საინტერესო წიგნი ქეთევან ტოროტაძის „იმპერატორი ნაპოლეონი“, რომელიც გამოვიდა 2013 წელს. ნაპოლეონის ბიოგრაფებს შორის მამაკაცები დომინირებენ და ამ წრეში ქალბატონის გამოჩენა, უეჭველად, მისასალმებელი ფაქტორი უნდა იყოს და, ცხადია, ძალიან კარგიცაა (ერთ-ერთი ქალი რომელიც მახსენდება ეს არის გერტრუდა კირჰაიზენი). ქართულ ისტორიოგრაფიაში გადაიდგა კიდევ ერთი ნაბიჯი ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის პოპულარიზაციის გზაზე. ნაშრომი, ცხადია, სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს, შემცნებითი დატვირთვა გააჩნია. ამ კულტურ ტრეგერულ მისიას ავტორმა შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი. მთავარი, სწორედ, აი ეს იყო. ამ წიგნის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

საინტერესოა წიგნის ჟანრის დადგენა. სიტყვაკაზმული ლიტერატურის ნიმუშთან გვაქვს საქმე თუ ისტორიულ ნაშრომთან, რომ არა ერთი გარემოება ჩვენ მას უფრო მეტად სიტყვაკაზმული ლიტერატურის ნიმუშად აღვიქვამდით, მაგრამ მას ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია. ეს კი იმაზე მიგვანიშნებს, რომ წიგნი არ განეკუთვნება სიტყვაკაზმული ლიტერატურის ჟანრს. ალბათ, გაც-

იღებთ უფრო უპრიანი იქნებოდა თუ მას სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ისტორიულ ნარკვევად აღვიქვამთ, რომელსაც, რა თქმა უნდა, გააჩნია შეხების წერტილები სიტყვაკაზმულ ლიტერატურასთან. შეიძლება ის ამ ორი ჟანრის მიჯნაზეა.

აქვე უნდა დავძინოთ, რომ ჩვენს მსჯელობას ამ საკითხზე ვაგებთ წიგნის გეგმაზე, შინაარსზე. რომელმაც, პირდაპირ გეტყვით და გარკვეულ უკმარობის გრძნობა დაგვიტოვა და შესიტყვების სურვილი გაგვიჩინა. სამწუხაროდ, წიგნის ელექტრონული ვერსია ხელმისაწვდომი არ გახლავთ და როგორც გვითხრეს ფასიანია.

მან გადაშალა ქართული ნაპოლეონიანას კიდევ ერთი საინტერესო ფურცელი. აქ კარგადაა გამჟღავნებული ნაპოლეონისადმი ავტორის კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება. ვფიქრობთ, არ შევცდებით თუ მას ქართული ნაპოლეონიანას ბონაპარტისტული ფრთის კიდევ ერთ წარმომადგენლად მოვიაზრებთ.

ახლა მოდით მოკლედ გადავავლოთ თვალი წიგნის არქიტექტონიკას, სტრუქტურას, შინაარსს. ეს საინტერესო იქნება. ის აი ასე გამოიყურება:

1. შესავალი
2. ხმალს ყოველთვის ამარცხებს გონება
3. მძულს – უმადური ომი – ბილნი მანკიერება.
4. პირამიდების სიმალღებებიდან ორმოცი საუკუნე გადმოგყურებთ.
5. 1812 წლის ომი რუსეთში.
6. ელბიდან დაბრუნება, არწივის აფრენა
7. წმინდა ელენე – პატარა კუნძული.
8. მე ოლიგარქიულმა ინგლისმა მომკლა.
9. ნაპოლეონის დაბრუნება პარიზში.
10. ნაპოლეონ მეორე – არწივის მართვე.
11. ნაპოლეონის პოლონელი საყვარელი.
12. ნაპოლეონი ვაჟი გრაფი ვალევსკი.
13. ევროპის ლიგა
14. ლიტერატურა

რა შეიძლება ითქვას ამ გეგმაზე? დავიწყით იმით, რომ ეს გეგმა პირობით სამ ნაწილად შეიძლება დაიყოს, თუმცა ასეთი დანაწილება გეგმაში არ გვხვდება, მაგრამ სასურველი იქნებოდა. პირველი ნაწილი შეეხება ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობას. ის ცხრა თავისაგან შედგება. მეორე ნაწილი სამი თავისაგან შედგება და გენეტიკურ გაგრძელებად გვევლინება, როგორც პირდაპირი ისე გადატანითი მნიშვნელობით და შეეხება მის შვილებს. ფრანსუა ჟოზეფ, შარლ ნაპოლეონს და გრაფ ალექსანდრე ვალევსკის, რომლის დედაც იყო მარი ვალევსკაია. (მას კიდევ ცალკე თავი აქვს დათმობილი). ამ საკითხს სულ სამი თავი აქვს დათმობილი. და ბოლოს საუბარია ევროპის ლიგაზე, რომელიც ამ გეგმის მესამე ნაწილად შეიძლება იქნას აღქმული. ყველაზე საინტერესო, ჩვენი აზრით, სწორედ, ეს მონაკვეთი შეიძლება ჩანდეს. წიგნს დართული აქვს ლიტერატურის სია.

მისასალმებლად მიგვაჩნია, რომ აქ საუბარია ნაპოლეონის ვაჟზე, რაიხშტატის ჰერცოგ ფრანსუა ჟოზეფე შარლ-ნაპოლეონზე (1811-1832). რომელსაც ბონაპარტისტულ წრეებში როგორც ნაპოლეონ მეორეს ისე მოიხსენიებენ. თუმცა მას არასოდეს უმეფია. ვიქტორ ჰიუგოს თქმით, „ინგლისმა დაიჭირა არწივი. ავსტრიამ კი მართვე“. წიგნში ვიპოვით ინფორმაციას ნაპოლეონის და მარი ვალევსკაის ვაჟზე ალექსანდრე ვალევსკიზე, რომელიც ნაპოლეონ მესამის (1851-1870) დროს საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი გახდა. ყირიმის ომი 1853-1856 წლებში მის პოლიტიკური კარიერის მწვერვალი იყო. ორივე ამ მონაკვეთს წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია და ორივე მათგანზე ქართულ ენაზე თითქმის არაფერია დაწერილი. ეს ქართული ისტორიოგრაფიაში ამ ვაკუუმის შევსების მცდელობაა, რაც ამ წიგნის პლუსად გვევლინება.

ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იქნას, ასეთად მიგვაჩნია:

1. ჩვენ ამ შემთხვევაში უფრო პრიორიტეტულად ფაქტს კონსტანტაცია გვესახება. ვფიქრობთ, ეს საინტერესო უნდა იყოს. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი მისი დამოკიდებულება ინდეფერენტულად მიგვაჩნია. ამგვარი მიდგომა, ვფიქრობთ,

შემთხვევითი არაა და მნიშვნელოვანწილად სწორედ, იმით აიხსნება, რომ ამ კუთხით საკითხის გაშუქება ეტყობა მისი მიზანი არ იყო. მას ისევე როგორც ბევრს მოწონდა და იტაცებდა ნაპოლეონის თავბრუდამხვევი კარიერა, მისი ტრიუმფალური წარმატებები. „სამხედრო ბინაპარტიზმი“. ეს ადვილი გასაგებია და მას გააჩნია თავისი რომანტიკული შარმი. ამგვარ მიდგომას აქვს თავისი რეზონი, აზრი და ძალიან ბევრს ხიბლავდა წინათაც და ახლა, როგორც ჩანს, ჩვენი ავტორი ერთ-ერთი მათგანია. ამ კუთხით საკითხის განხილვა სასურველი იქნებოდა და შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა მის ნაშრომს.

2. 1798-1799 წლებში ეგვიპტის ექსპედიციიდან პირდაპირ 1812 წელს რუსეთში შექრაზე გადასვლა. რა თქმა უნდა, ძალიან გაგვიკვირდა და არანაირი გამჭვირვალებობა არ ახასიათებს. ამიტომ ამგვარი გადაწყვეტილება მისი გეგმის აქტილესის ქუსლად მიგვაჩნია. ის ნაპოლეონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. ბუნებრივია, წამოიჭრება საკითხი სად გაქრა ნაპოლეონის მოღვაწეობის საუკეთესო პერიოდი 1799 წლიდან 1812 წლამდე? არაფერი არ თქვა ამ წლებზე ნიშნავს, რომ არაფერი თქვა საერთოდ ნაპოლეონზე. ერთი სიტყვით, კითხვები ძალიან ბევრია, მაგრამ მათზე დამაჯერებელი პასუხი არ ჩანს და ბუნდოვანია. ბუნებრივია, წამოიჭრება ორი საკითხი როგორ არის ეს თემები გაშუქებული წიგნში? როგორ შეიძლება ყოფილიყო ამ პრობლემისადმი ავტორის მიდგომა? ორივე საკითხი საინტერესო და აქტუალურია. როგორ იყო გაშუქებული ნაპოლეონის ბიოგრაფიის ისეთი საკვანძო საკითხები, როგორიცაა 1799 წლის 18 ბრიუმერის (9 ნოემბერი) გადატრიალება, იტალიაში მეორე ლაშქრობა, მარენგოს ბრძოლა, კონსულობის ხანა, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, „ნაპოლეონის კოდექსი“, 1804 წლის 2 დეკემბერს ნაპოლეონის იმპერატორად კურთხევა პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარში, რომელიც უკვდავყო შუა კლუი დავიდმა, დიდების ზენიტში, მწვერვალზე. აუსტერლიციდან ტილზიტამდე. აუსტერლიცი, იენა, აუერშტატი, ფრიდლანდი, ტილზიტი. თავადი ა. კურაკინი პარიზიდან

იმპერატორ ალექსანდრე პირველს ატყობინებდა „პირინიდან ოდერამდე, ზუნდიდან მესინის სრუტემდე ყველაფერი საფრანგეთია“ (10. 152). იმპერიის კრიზისის პირველი სიმპტომები. ერფურტი, ესპანეთი. ავსტრიის დამარცხება და ვაგრამი. მარი-ლუიზაზე ქორწინება, რომელსაც ნაპოლეონი მოგვიანებით ადარებდა „ყვავილებით მოფენილ ორმოზე ფეხის დაბიჯებას“. (11. 240). ეს ისტორიული ფაქტები ნაპოლეონის ბიოგრაფიის საეტაპო მნიშვნელობის მოვლენებია, რომელიც გლობალურ ხასიათს ატარებდა, მის მოღვაწეობაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს და წიგნის შინაარსში, ჩვენი აზრით სათანადოდ უნდა ყოფილიყო ასახული. მაგრამ ეს ასე არ ხდება. რაც მისი გეგმის მთავარ მიწუსად მიგვაჩნია. ალბათ, ინტერესს მოკლებულია არ იქნებოდა თუ როგორ შეიძლება ყოფილიყო ამ მოვლენებისადმი წიგნის ავტორის დამოკიდებულება? ეს საინტერესო საკითხი, ფაქტობრივად, ღიად რჩება. რაოდენ უცნაურიც არ უნდა იყოს ნაპოლეონის აღზევებიდან პირდაპირ გადავდივართ „დასასრულის დასაწყისზე“. როგორც მოსწრებულად თქვა ტალიერანმა. რით ვავსებთ ამ ვაკუუმს. ძნელი სათქმელია? წიგნის გეგმის მიხედვით ამ საკითხაზე პასუხი ბუნდოვანი რჩება, ამიტომ ჩვენთვის გაუგებარია. ასეთი გადაწყვეტილება. ყველაფერი ეს ამ წიგნის კუთვნილებას ბიოგრაფიულ ჟანრისადმი, ჩვენი აზრით, კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს, ეს არ გახლავთ ნაპოლეონის ბიოგრაფია, წიგნის მთავარი ნაკლი, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

3. ვფიქრობთ, დაზუსტებას საჭიროებს წიგნის სათაური „იმპერატორი ნაპოლეონი“. ის იმპერატორი, როგორც ვიცით, 1804 წლის 2 დეკემბერს გახდა, მანამდე ის არ ყოფილა იმპერატორი. ამიტომ ეს სწორი იქნებოდა 1804 წლის შემდეგ. მაგრამ მანამდე რა ვქნათ როგორ მოვიქცეთ? ის ხომ არაა იმპერატორი?

ჩვენ უფრო მისაღებად გვესახება პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის მიდგომა. პირველ წიგნს მან უწოდა „გენერალი ბონაპარტი“, ხოლო მეორეს „იმპერატორი“. ვფიქრობთ, ეს უფრო ადეკვატურია. უმჯობესი ხომ არ იქნებოდა გაცილებით უფრო უბრალო სათაური შეგვერჩია „ნაპოლეონი“?.

4. მოკლედ დამონმებული ლიტერატურის შესახებ. ის საკმაოდ სოლიდურ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თუმცა ზოგიერთი ნაშრომის გამოყენება, როგორც ჩვენ გვგონია, სასურველი იქნებოდა. ყურადღება მივაპყროთ რამდენიმე გარემოებას: ა) დამონმებულ ლიტერატურაში მითითებული არაა პროფ. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნი „ნაპოლეონზე“, რომელიც პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად მიგვაჩნია. მისი გვერდის ავლა მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს. ამ ნაშრომის გამოყენება სასურველი იქნებოდა. ამით წიგნი ბევრს მოიგებდა. ბ) დასახელებულ ლიტერატურაში მითითებული არაა გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსების: ადოლფ ტიერის, ალბერ სორელის, ალბერ ვანდალის, ალბერ სობულის, პიერ ლანფრეს, შრომები. ეს წიგნები თარგმნილია რუსულად და ძალზე ადვილი ხელმისაწვდომია. ფაქტობრივად, ეს გახლავთ დარგის კლასიკა და ამის გვერდის ავლა უხერხულად მიგვაჩნია. გ) ვიქტორ ჰიუგოს თქმით „ინგლისმა ხელში ჩაიგდო არწივი, ხოლო ავსტრიამ კი მართვე“. ნაპოლეონის ვაჟზე, რაინშტატის ჰერცოგზე, შარლ ნაპოლეონზე (1811-1832) საუბრის დროს ის ძირითადად ეყრდნობა ფრანგი ისტორიკოსის ანდრე კასტელოს წიგნს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია, მაგრამ ცოტაა. გამოყენებული ლიტერატურის არეალის გაფართოება გამორიცხული არ უნდა იყოს. სასურველი ხომ არ იქნებოდა ედმონ ლეპელეტიეს წიგნის „ნაპოლეონის ვაჟი“ გამოყენება? ნაპოლეონის ვაჟი იყო საკმაოდ ტრაგიკული პიროვნება, რომელიც დაიღუპა ძალიან ახალგაზრდა 21 წლის ასაკში. ეს მოხდა საიდუმლოებით მოცულ ვითარებაში 1832 წლის 22 ივლისს დილის 5 საათსა და რვა წუთზე. რა გახდა მისი სიკვდილის მიზეზი ავადმყოფობა თუ სანამლავი დღემდე გამოუცნობ გამოცანად რჩება (12. 312).

ამგვარად, ქ-ნ ქეთევან ტოროტაძის მცდელობა თავისი წვლილი შეიტანოს ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის პოპულარიზაციის საქმეში, რა თქმა უნდა, მისასალმებელია. მას ხიბლავდა და იტაცებდა ნაპოლეონის ბოზოქარი ეპოპეა, მისი თავბრუდამხვევი წარმატებები. რომელსაც გააჩნია რომანტიკული შარმი, ნაპოლეონისადმი მისი კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით უნდა

ყოფილიყო განპირობებული. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია, ის სავესებით სამართლიანად მიეკუთვნება ქართული ნაპოლეონიანას ბონაპარტისტულ მიმართულებას. წიგნის გეგმამ გარკვეული უკმარისობის გრძნობა დაგვიტოვა და მის აქტიურობის ქუსლად მიგვაჩნია, (13) ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება, მისი მიზანი არ ყოფილა*.

ამით, ფაქტობრივად, დავასრულეთ ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობისადმი მიძღვნილი წიგნების მოკლე მიმოხილვა. ახლა მოდით თვალი გადავავლოთ „ახალი ისტორიის“ საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოებს, სადაც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქებას, ბუნებრივია, სათანადო ყურადღება აქვს დათმობილი.

პროფ. ვაჟა თვალავაძე თავის საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოში, „ახალი ისტორია“, ბუნებრივია, ეხება ნაპოლეონის ცხოვრებას და მოღვაწეობას და მოკლედ ჩერდება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე.

სახელმძღვანელოში, რა თქმა უნდა, ყურადღება ეთმობა ნაპოლეონის ტრიუმფალურ წარმატებებს, სამხედრო გამარჯვებებს, მაგრამ არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა რჩება უყურადღებოდ და მოკლედ ჩერდება მასზე. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და იმ ვაკუუმის შევსების კიდეც ერთ მცდელობად გვევლინება, რომელიც ამ საკითხში ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს. მან თავისი წვლილი შეიტანა აღნიშნული საკითხის პოპულარიზაციის საქმეში. „ბურჟუაზიული ურთიერთობის განმტკიცებისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა „ნაპოლეონის კოდექსებს“. 1804 წელს გამოსცეს „სამოქალაქო კოდექსი“, 1807 წელს – „კომერციული კოდექსი“, 1812 წელს – „სისხლის სამართლის კოდექსი“.

„სისხლის სამართლის კოდექსი“ დასაშვებად მიიჩნეოდა პატიმრების წამებას, დადაღვას, რაც რევოლუციის დროს აკრძალული იყო.

* ჩვენ მოვალეობად მიგვაჩნია მაღლობა მოვახსენოთ მაგისტრანტი გიგა ჩალიგავას, რომელმაც მოგვანოდა ნაშრომის სარჩევის და გამოყენებული ლიტერატურის ელექტრონული ვერსია.

„სამოქალაქო კოდექსი“ არეგულირებდა ოჯახურ ურთიერთობას, აკანონებდა ცოლის მორჩილებას ქმრისადმი. მამის განუსაზღვრელ უფლებას შვილზე“ (14. 186).

სასურველი იქნებოდა აღნიშნულიყო რომ საკანონმდებლო ხელისუფლება იყო გაცილებით უფრო სუსტი. აღმასრულებელი ხელისუფლება უფრო პრიორიტეტულია საკანონმდებლოზე. ეს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სუსტ მხარეებზე კიდევ უფრო სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას შეგვიქმნის. ნაპოლეონისათვის მიუღებელი იყო ხელისუფლების განაწილების იდეა.

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობას ძალიან მოკლედ, სულ ორიოდ სიტყვით, შეეხო ისტორიკოსი დავით ლომსაძე თავის სახელმძღვანელოში „ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორია“. აქ, ცხადია, პრიორიტეტულად ნაპოლეონის თვალისმომჭრელი წარმატებები, ტრიუმფალური გამარჯვებები გვევლინება, მაგრამ ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ ის არც ნაპოლეონის კანონშემოქმედებას უფლის გვერდს და მოკლედ ეხება ჩვენთვის საინტერესო საკითხს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ამით მან თავისი წვლილი შეიტანა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პოპულაროზაციის საქმეში. ამ საკითხში მისი მთავარი დამსახურება, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

„1804 წლის 21 მარტს მიიღეს „სამოქალაქო კოდექსი“, რომელიც ბურჟუაზიული კერძო საკუთრების და კაპიტალისტური ურთიერთობის განმტკიცებას ითვალისწინებდა. კოდექსი განამტკიცებდა კერძო მენარმეობის თავისუფლების პრინციპს და აფართოებდა მემკვიდრეობით მიღებული ქონების თავისუფალად გამოყენების უფლებას. დიდი მნიშვნელობა ეძლეოდა ბურჟუაზიული ოჯახის წესებს. ცოლის ქონება განიხილებოდა, როგორც ქმრის სრული საკუთრება. ცოლს და შვილებს არ ჰქონდათ ქონებრივი უფლებები, უკანონო შვილებს არავითარი უფლება არ ჰქონდათ“ (15.92) სავსებით ვეთანხმებით ავტორს, რომ გენდერული თანასწორობის პრინციპი დარღვეული იყო და ეს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მინუსად ესახებოდა. მარტო გენდერულ უთანასწორობაზე აქცენტირება,

საკმარისი არ უნდა ჩანდეს და ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის სუსტ მხარეებზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. საქმე ის გახლავთ, რომ არსებითი და მთავარი, ფაქტობრივად, კადრს მიღმა აღმოჩნდა. აქ, რა თქმა უნდა, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ აღმსრულებელი ხელისუფლება გაცილებით უფრო პრიორიტეტული იყო, ვიდრე საკანონმდებლო. ეს უკანასკნელი გაცილებით უფრო სუსტია, ამაზე ის, ისე როგორც სხვა ავტორები, რატომღაც კრინტს არ ძრავს.

ის ცდილობს გაერკვეს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ავკარგიანობაში. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია, მაგრამ, ეტყობა, ძველი ინერცია ჯერ კიდევ ძლიერია და ვინრო დოგმატურად გაგებული მარქსისტული-ლენინური იდეოლოგია ბოლომდე როდია დაძლეული. სწორედ, ამით აიხსნება, რომ ჯერ კიდევ ძველი ინერციით ნეგატივი უფრო პრიორიტეტულად რჩება, ვიდრე პოზიტივი. ასეთი ხედვა, ცხადია, მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიული რეტროს სურნელი დაკრავს.

ნაპოლეონის ტრიუმფალური სამხედრო წარმატებების გვერდით საუბარია მის კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე ამ სტრიქონების ავტორის შრომებში. ის დიდი ყურადღებას უთმობს ნაპოლეონს როგორც კანონმდებელს, რეფორმატორს. ხაზს უსვამს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ძლიერ და სუსტ მხარეებს და შეძლებისდაგვარად ცდილობს ახსნას მისი გამომწვევი მიზეზები. ნაპოლეონის მმართველობას ის „პროგრესული ცეზარიზმის“ ნიმუშად მიიჩნევს. ნაპოლეონის სახით საქმე გვაქვს ერთპიროვნულ მმართველობასთან, კანონმდებელთან, რეფორმატორთან. (16, 17, 18, 19, 20).

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართველი სამართალმცოდნეები, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ ძველი ინერციით, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი ისევ გულგრილ დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ. ეს, უმთავრესად, იმით გამოიხატება, რომ აღნიშნულ საკითხზე ქართულ ენაზე სპეციალური, საგანგებო, გამოკვლევა ან სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევი, დღემდე არ გაგვარჩნია. ეს ქა-

რთული ნაპოლეონიანას მინუსია. სასურველი იქნებოდა ეს ხარვეზი, რაც შეიძლება სწრაფად გამოსწორდეს. უმთავრესად, სწორედ ამითაა გამოწვეული, რომ ამ თემაზე მინიშნება მხოლოდ სასწავლო-საცნობარო ლიტერატურაში, სახელმწიფოს და სამართლის ისტორიის ზოგად კურსებში, შეიძლება მოვიძიოთ. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს პროფ. მარიამ ცაცანაშვილის სახელმძღვანელო „სახელმწიფოს და სამართლის ზოგადი ისტორია“, კონკრეტულად კი მისი პირველი ნაწილი. ავტორი, ბუნებრივი, მოკლედ ჩერდება ამ საკითხზე. უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ ის ძალიან მოკლედ, ლაკონურად და, ალბათ, რაც მთავარია, სწორედ, გადმოგცემს ამ საკითხს. ხაზს უსვამს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ისტორიულად პროგრესულ მნიშვნელობას. მცირე შესავალის შემდეგ, ის საუბრობს 1799 წლის 18 ბრიუმერის სახელმწიფო გადატრალეზაზე. განიხილავს 1799 წლის კონსტიტუციას. კონსულთა კოლეგიის არჩევნებს. 1802 წლის აქტს „სენატუს კონსულტა“. ხაზს უსვამს, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლება შედარებით უფრო სუსტია, ვიდრე აღმასრულებელი. პრიორიტეტული იყო აღმასრულებელი ხელისუფლება. ყველაფერი ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობის დადებითი შეფასება სავსებით მისაღები იყო. აი, ასეთი საინტერესო სურათის იკვეთება. სახელმძღვანელოში დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობის წინა ისტორიას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ თემაზე მისი მსჯელობის დადებით მხარედ გვევლინება. სასურველი იქნებოდა ცოტა მეტი თქმულიყო კონკრეტულად, „ნაპოლეონის კოდექსზე“. შეიძლება გვეჩვენება, მაგრამ გვგონია, რომ ამ კუთხით ეს საკითხი გაშუქებულია შედარებით სუსტად, მკრთალად. (21. 175-178).

ვინროდოგმატურად გაგებულმა მარქისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ხანგრძლივმა, სამოცდაათწლიანმა, მონოპოლიამ, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიას მეტად არასახარბიელო მემკვიდრეობა დაუტოვა. ის ცდილობს გაცდეს ერთი ვინროდოგმატურად ინტერპირებული მარქისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის თეორიულ, მეთოდოლოგიურ, ჩარჩოებს, სწორ გზას დაუბრუნდეს, სწორი არჩევანი გააკეთოს, სწორი აქცენტები დასვას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და მისი პლუსია. ქართული ნაპოლეონიანა, ვფიქრობთ, კარგად თავსდება ამ კონტექსტში. ამჯერად მხოლოდ მის ერთ ასპექტზე შევჩერდებით. ესაა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, „ნაპოლეონის კოდექსი“.

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ნაპოლეონიანას ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესახებ სპეციალური გამოკვლევები არ დაუნერია, მაგრამ ნაპოლეონის ცხოვრების და მოღვაწეობის გაშუქების დროს გვერდს არ უვლის ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობას, „ნაპოლეონის კოდექსს“ და შეძლებისდაგვარად განიხილავს მას. აი, სწორედ, ეს მწირი მასალა გახლდათ ჩვენი განსჯის საგანი.

დავინწყით იმით, რომ ეს შრომები, უპირატესად, ორიენტირებულია არა რაოდენობაზე, არამედ ხარისხზე, რაც მათ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. უმთავრესად, აქცენტი კეთდება არა ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე, როგორც ეს მიღებული იყო საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში, არამედ მის პოზიტიურ მხარეზე, პროგრესულ-ისტორიულ მნიშვნელობაზე. პოზიტივი დომინირებს ნეგატივზე. ეს მისი მთავარი პლუსია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი

ნეგატიური დამოკიდებულება, რომელიც ლაიტმოტივად გასდევდა საბჭოთა ისტორიოგრაფიას, ჩანაცვლა, დადებითმა შეფასებამ. ეს წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. მათ, კარგად უნდა ჰქონოდათ გაცნობიერებული ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის, „ნაპოლეონის კოდექსის“ ისტორიული მნიშვნელობა. მისი დადებითი მხარეები, ისტორიულად პროგრესული ხასიათი. აპელირებენ არა მის სუსტ მხარეებზე, არამედ კანონის უზენესობაზე, კანონის წინაშე ყველა თანასწორია. ადამიანის და მოქალაქის უფლებებზე. კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობაზე, სინდისის თავისუფლებაზე. ხაზს უსვამენ, რომ ნაპოლეონმა შეინარჩუნა საფრანგეთის რევოლუციის სოციალური მონაპოვარი. ძალაში დატოვა რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობა. რევოლუციის დროს მიღებული მიწის ნაკვეთი შეინარჩუნა ფრანგმა გლეხმა. ძველი რეჟიმის შემდეგ ეს იყო გრანდიოზული მნიშვნელობის თვისებრივი, ხარისხობრივი, წინგადადგმული ნაბიჯი და ამაზე თვალის დახუჭვა, ცხადია, სწორი არ იქნებოდა.

საკითხისადმი დაბალანსებული, განონასწორებული, მიდგომის მცდელობა ამ შრომების კიდევ ერთი პლუსია. ისინი ცდილობენ თავიდან აიცილონ ორივე უკიდურესობა. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ქება-დიდება, რაც ძალუმად იგრძნობა აპოლოგეტურ ლიტერატურაში და მისი მნიშვნელობის შეუფასებლობა, ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე აპელირება, რაც ნიშანდობლივი გახლდათ საბჭოთა ისტორიოგრაფიისათვის. ქეშმარიტება, როგორც წესი, შუაში ძევს. ეს შრომები აღნიშნული პრობლემის გაშუქების ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაბრუნების გზაზე გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს. უწინარესად, ასეთად მიგვაჩნია ნაპოლეონის დროს აღმასრულებელ და საკანონმდებლო ხელისუფლებას შორის ურთიერთობის საკითხი. ის გაცილებით უფრო მკრთალად, სუსტადაა, გაშუქებული. ნაპოლეონმა როგორც ერთპიროვნულმა მმართველმა ეს საკითხი თავისებურად გადანყვიტა. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლება

უფრო პრიორიტეტული იყო, ვიდრე საკანონმდებლო. ეს უკანასკნელი უფრო სუსტია. აქ აისახება სავსებით რეალური ვითარება. ნაპოლეონის ხელისუფლების დანაწილების იდეის წინააღმდეგი იყო. ამ კუთხით საკითხის გაშუქებამ გარკვეული უკმარისობის გრძობა დაგვიტოვა და აღნიშნულ საკითხზე მათი მსჯელობის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია.

ლიტერატურა:

1. კ. ანთაძე, ნ. მამუკელაშვილი. ახალი ისტორია, VIII კლასის სახელმძღვანელო, მესამე გამოცემა, თბ., 2005.
2. დ. ცისკარიშვილი, ნაპოლეონი, წიგნი პირველი, გენერალი ბონაპარტი, თბ., 1994.
3. С. Боботов, Наполеон _ законодатель и реформатор, М., 1998.
4. მ. კალანდაძე, წიგნი ნაპოლეონის შესახებ, ჟურ. კლდეკარი, №2, 2000 კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, ქართულად საინტერესოდ გაზ. თბილისი, 2 მაისი, 1995. მ. კალანდაძე, ახალი წიგნი ნაპოლეონზე, ლიტერატურული საქართველო, 16-23 თებერვალი, 1996 კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, ამ წიგნს დიდი ხანია ელოდა მკითხველი, სალიტერატურო გაზეთი, №17 ოქტომბერი, 1998. მ. კალანდაძე, ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენი. დიმიტრი ცისკარიშვილის წიგნი „იმპერატორი“. გაზ. ახალი საქართველო, 10-16 ივნისი, 1999.
5. И. Ментешашвили, Власть и герой. Наполеон Бонапарт, Тб., 2014.
6. И. Ментешашвили, Власть и рожденные революцией, Тб., 2019.
7. ივ. მენთეშაშვილი, ნაპოლეონი, თბ., 2016.
8. Дж. Туган-Барановский, Наполеон и Власть, М., 1993.
9. Р. Близниязков, Д. Малышев, Формула власти и анатомия героизма Наполеон Бонапарта: взгляд современного историка, ქართული დიპლომატია, წელიწდეული 17 თბ., 2015.
10. დ. ცისკარიშვილი, ნაპოლეონი, წიგნი მეორე, იმპერატორი, თბ., 1997.
11. М. Пономарев, Несостоявшийся русский брак Наполеона Бонапарта, Новая и новейшая история №3. 1993.
12. Э. Лепеллетье, Сын Наполеона, Р./დ. 1999.
13. ქ. ტოროტაძე, იმპერატორი ნაპოლეონი, თბ., 2013.
14. ვ. თვალავაძე, ახალი ისტორია, 1640-1815. თბ., 1999.
15. დ. ლომსაძე, ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორია, ნაწილი I. თბ., 1998.

16. კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, საფრანგეთის ისტორია. კულტურა, გეოგრაფია, თბ., 2005.
17. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონი ქართულ სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში, თბ., 2008.
18. მ. კალანდაძე, დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუცი-აზე და ნაპოლეონზე. თბ., 2016.
19. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონი დიქტატორი დ რეფორმატორი, ქარ-თული დიპლომატია, ნელინდეული 15. თბ., 2011.
20. მ. კალანდაძე, ნაპოლეონის ეპოქის ქართველი მკვლევარი, თბ., 2020.
21. მ. ცაცანაშვილი, სახელწიფოს და სამართალის ზოგადი ისტო-რია, ნაწილი პირველი, თბ., 1995.

დასკვნა

აღნიშნული პრობლემის შესწავლა აქტუალურად მიგვაჩნია და მთელ რიგ საინტერესო დასკვნებამდე მივყავართ. პირველ ყოვლისა ჩვენ ვცადეთ ამ თემის განხილვა აკადემიურ ჩარჩოებში დაგვებრუნებინა. ნაშრომს გააჩნია მკვეთრად გამოკვეთილი პოლემისტური მუხტი, რომელიც მიზანს ისახავს მეცნიერულად, არგუმენტირებულად, უგულვებლევყოთ მთელი რიგი საბჭოთა ლეგენდები და მითები, რომელმაც, ტოტალიტარულ ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ფართოდ მოიკიდა ფეხი ქართულ საზოგადოების ცნობიერებაში.

აღნიშნული საკითხისადმი ვგულისხმობთ როგორც მთლიანად საქართველოში ახალი ისტორიის, ისე კონკრეტულად, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებით საქმიანობის, შესწავლას, საბჭოთა მიდგომა ძალზედ პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო. ასეთი გახლდათ პოლიტიკური ნება. ისინი გვიმტკიცებდნენ, რომ საქართველოს გასაბჭოებამდე თითქოს ამ სფეროში, როგორც ფართო, ისე ვიწრო კონტექსტით, დადებითი არაფერი გაკეთებულა. სინამდვილეში ასე არ იყო. ეს გახლავთ კიდევ ერთი საბჭოთა მითი. ამგვარი მიდგომა უალრესად ტენდენციური იყო, ყოველგვარ მეცნიერულ საფუძველს მოკლებულია და, რაც მთავარია ანტიეროვნული, არაპატრიოტულია. ის 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკის წარმატებებისადმი უარყოფითი განწყობილებითაა გაჯერებული. მთელ მათ კონცეფციას საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისადმი სიძულვილი ასაზრდოებდა. მისი მთავარი თეზაა წინამორბედების წვლილისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა. სულ სხვა აქცენტები დავსვით და სულ სხვა, გაცილებით უფრო რეალისტური, სურათი

დავდეთ. ფაქტობრივად, ეს გახლავთ საქართველოში აღნიშნული საკითხის (ის ეხება როგორც მთლიანად დარგს, ისე კონკრეტულად ამ თემას) საბჭოთა კონცეფციის რევიზიის მცდელობა. მითებს რეალობა ამსხვრევს. ყველა სიკეთე საბჭოთა ხელისუფლებასთან როდი ასოცირდება.

სავსებით კანონზომიერად მიგვაჩნია, რომ საქართველოში მსოფლიო ისტორიის, ამ შემთხვევაში კი კონკრეტულად ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა თავის პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯებს დგამს დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ გახსნილ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში. უნდა ითქვას, რომ ეს ამ დარგის განვითარების საქმეში, ისტორიაში, ეტაპობრივი მოვლენა იყო და ამის გვერდის ავლა, წაყრუება, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა წლებში, მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ბოლშევიკებს ეკალივით ესობოდათ თვალში სუვერენული საქართველოს წარმატებები და ყოველნაირად ცდილობდნენ მის დამცირებას, დაკნინებას, სურდათ როგორმე წაეშალათ მისი კვალი ქართული საზოგადოების ცნობიერებიდან, მაგრამ ამოდ დაშვრენ. „სამართალმა პური ჭამა“. „დრო ყველაზე ნამუსიანი კრიტიკოსია“.

ფაქტობრივად, ეს მონაკვეთი ელიმინირებული, ამოღებული, იქნა ამ დარგის და კონკრეტულად ამ თემის, შესწავლის, ისტორიიდან. თითქოსდა ის არც კი არსებობდა. გაქრა გაუჩინარდა. მივიწყების ნისლში გაეხვია. საბჭოთა პერიოდში ამ საკითხის გაშუქება ტაბუდადებული თემა იყო. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და დავაზუსტეთ ამ თემის გაშუქების საერთო სურათი და პერიოდიზაცია, რომელიც, ძირითადად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, გამრუდებული იქნა. განსხვავებული მიდგომის მთავარ ამოსავალ პოსტულატად ამ დარგში და აღნიშნულ საკითხში 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკის წვლილი რეანიმაცია დავსახეთ. 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ თავისი წვლილის შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია საქართველოში ახალი ისტო-

რის, სახელდობრ კი, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის, სწავლება, შესწავლა, პოპულარიზაცია. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე და ამაზე თვალის დახუჭვა, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა წლებში, მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. საქართველოში აღნიშნული პრობლემის სწავლება, პოპულარიზაცია შეუქცევად ხასიათს იძენს, არა 1921 წელს საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, როგორც ეს აქამდე ეგონათ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა იმ წლებში განხორციელებული პირველი ღონისძიებები. დაიწყო მუშაობა „ახალი ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებზე. რაც იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებად მიგვაჩნია, დროის იმ მცირე მონაკვეთში, რის გაკეთებაც მოასწრეს, გააკეთეს, ეს ცხადია, ძალიან კარგია.

ირკვევა, რომ საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიას ამ სფეროში თავისი საქმიანობა ნულიდან, ცარიელ ნიადაგზე, კი არ დაუწყია, როგორც ამას დიდი ხნის განმავლობაში გვიმტკიცებდნენ, არამედ კარგად მომზადებული ნიადაგი დახვდა და ამის გვერდის ავლა, წაყრუება, აღნიშნულ საკითხზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის. ამ წლებში არავითარ ჩავარდნას, რეგრესს, სტაგნაციას როგორც ამას ხაზს უსვამდნენ საბჭოთა ხანაში, ადგილი არ ჰქონია. პირიქით, ეს დარგი ვითარდება, წინ მიდის, პროგრესირებს. აი ეს გახლავთ სინამდვილე, რომელსაც საბჭოთა იდეოლოგია წლების მანძილზე დუმილით უვლიდა გვერდს. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს 1918-1921 წლებში სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში გამოსული „ახალი ისტორიის“ პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, რომელიც საბჭოთა პერიოდში მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვა და თითქმის აღარავის ახსოვდა. როგორც უკვე ითქვა ამ კუთხით საკითხის გაშუქება დიდ ხნის განმავლობაში ტაბუდადებული თემა იყო. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და ამ სახელმძღვანელოებს დაუბრუნეთ არსებობის უფლება, რომე-

ლიც მათ საბჭოთა ხანაში, ფაქტობრივად, ჩამორთმეული ჰქონდათ. არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ ყველაზე საინტერესოდ აღნიშნული საკითხის პირველი პერიოდი მიგვაჩნია. ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

გასაბჭოებამდე ქართული ისტორიოგრაფიის მთავარ ღირსებად საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა მიგვაჩნია. ქართული ისტორიოგრაფია სწორი გზით მიდიოდა, სწორ არჩევანს აკეთებდა, სწორ აქცენტებს სვამდა. უპირატესად, ორიენტირებული იყო თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. ამიტომ ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ და ამ სახელმძღვანელოების აპოლოგეტური შეფასება მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ორივე უკიდურესობა, როგორც ამ სახელმძღვანელოების შეფასებლობა, ისე აპოლოგეტური მიდგომა, მიუღებელია. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, სადღაც შუაში ძევს. უნდა ვეცადოთ გამოვინახოთ ეს საშუალებო ხაზი, ოქროს შუაგული, რომელიც საშუალებას მოგვცემს მკაფიოდ გამოვკვეთოთ როგორც შუქი, ისე ჩრდილი და შეძლებისდაგვარად შევეცადოთ ავხსნათ მის გამომწვევი მიზეზები. ამის გაკეთება, რა თქმა უნდა, ადვილი საქმე არ იქნება, მაგრამ სხვა გზა არ არსებობს. სხვა შემთხვევაში ამ სახელმძღვანელოების მნიშვნელობაზე ადეკვატური წარმოდგენის შექმნა გაგვიჭირდება. წინამდებარე ნაშრომში ამის ერთ-ერთ პირველ მოკრძალებულ მცდელობას წარმოადგენს.

ვფიქრობთ, არსებობს საფუძველი ვამტიკოთ, რომ საქართველოში აღნიშნული საკითხით სერიოზული მეცნიერული დაინტერესების პირველმა პრეცედენტმა თავი იჩინა, არა საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, როგორც ამას დიდი ხნის განმავლობაში გვიმტიკიცებდნენ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე. ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში. ამ წლებში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო

სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს. აღნიშნული საკითხის გაშუქებამ სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და, უმთავრესად, ასახვა პოვა 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოსულ ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. ეს სახელმძღვანელოები სავსებით შეესატყვისებოდა XX საუკუნის დასაწყისის ისტორიული მეცნიერების განვითარების საერთო მოთხოვნებს და ძალიან კარგად თავსდება პოზიტივისტური ისტორიოგრაფიის ჩარჩოებში. ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს ფეხი აუწყოს, არ ჩამორჩეს, XX საუკუნის დასაწყისის ევროპულ, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსულ ისტორიოგრაფიაში მიმდინარე სიახლეებს და ნოვაციებს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ეს იმჟამინდელი ქართული რეალობის ფონზე, უდავოდ, წინგადადგმულ ნაბიჯი იყო და იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის კიდევ ერთ დადებით მხარედ გვევლინება.

და ბოლოს დავძენთ, რომ საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობით დაინტერესებამ, საინტერესო ევოლუცია განიცადა და, ვფიქრობთ, სულაც არ ატარებდა ისეთ სწორხაზოვან, ერთგვაროვან ხასიათს, როგორც ეს საბჭოთა იდეოლოგიას ესახებოდა. საკითხი არის რთული და მრავალწახნაგოვანი. ის უფრო სპირალისტურად, ზიგზაგისტურად წარმოგვიდგენია. როგორც აღვნიშნეთ თავდაპირველად, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გაშუქების დროს ქართული ისტორიოგრაფია აქცენტს აკეთებდა თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე. პრიორიტეტული იყო საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. ამგვარი დამოკიდებულება თავის კულმინაციას, პიკს, აღწევს 1918-1921 წლებში საქართველოს სუვერენულ რესპუბლიკაში გამოსულ „ახალ ისტორიის“ პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში, ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობისადმი დადებითი დამოკიდებულება ამ სახელმძღვანელოების ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ეს მათი ჩანაფიქრის მხოლოდ ერთი ნაწილი იყო. რომლის განხორციელებაც მათ დაიწყეს. რაც მოასწრეს გააკეთეს. ეს, ცხადია. ძალიან კარგია. ეს იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის პლუსია. ლოგიკური იქნება ვიფიქროთ, რომ ამას მოყვებოდა გაგრძელება, მაგრამ, უმთავრესად. პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, ეს ასე არ მოხდა და ეს კარგია ნამონყება ბოლომდე, ვერ იქნა მიყვანილი. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ამით აიხსნება რომ ამ მონაკვეთმა ამ დარგის ისტორიაში გაცილებით უფრო სუსტი, მკრთალი, კვალი დატოვა, ვიდრე ეს ხელენიფებოდა. აი ასეთი გახლავთ რეალობა. უმთავრესად, ცნობილი მიზეზების გამო, საქმე გვაქვს მხოლოდ ამ ნოვაციების, სიახლეების, ნანამძღვრებთან, კონტურებთან, სიმპტომებთან, პირველ ნიშნებთან, მაგრამ მისი კვალი, ვფიქრობთ. საკმაოდ გამჭვირვალეა. მთავარი, სწორედ ეს უნდა იყოს.

ჩვენი აზრით, გაცილებით უფრო უპრიანი იქნებოდა თუ ამ მონაკვეთის შესახებ ვიმსჯელებთ არა იმის მიხედვით, რისი გაკეთებაც, უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, ვერ მოასწრეს, არამედ იმის მიხედვით რისი გაკეთება მათ ჩაფიქრებული ჰქონდათ. ჩვენი ღრმა რწმენით, რომ არა საქართველოს გასაბჭოება დაინერგებოდა ახალი ისტორიის კვალიფიცირებული სასკოლო და საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოები და დაიწყებოდა მუშაობა ახალი ისტორიის საკვანძო საკითხის პოპულარიზაციაზე და მეცნიერული კვლევაზე. აი ასე გვესახება მათი ჩანაფიქრი. ამის შესაძლებლობა და პოტენციალი ნამდვილად არსებობდა.

მკვეთრ მეტამორფოზს აქვს ადგილი საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, რომელიც, როგორ ავლნიშნეთ, თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, წინგადადმულ ნაბიჯად, ძნელია მივიჩნიოთ. პრიორიტეტული ხდება საკითხისადმი მონისტური მიდგომა, ფორმაციული პრინციპი, კლასობრივი ბრძოლის ფაქტორი, კლასობრივი ხედვა. აქცენტი კეთდება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ბურჟუაზიულ-კლასობრივ შეზღუდულობაზე. აღნიშნული საკითხისადმი დადებითი მიდგომა ჩაანაცვლა უფრო ხისტმა დამოკიდებულებამ.

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიას ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის სახით მეტად არასახარბიელო მემკვიდრეობა ხვდა წილად. ამ მემკვიდრეობის დაძლევა მის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს. პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს სწორ გზაზე დაბრუნდეს, სწორი არჩევანი გააკეთოს, სწორი აქცენტები დასვას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. მაგრამ ეს სულაც არაა ისეთი ადვილი საქმე, როგორც ეს ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს და უმტკივნეულო პროცესი არ იქნება. აქცენტი კეთდება ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დადებით შეფასებაზე. ეს საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის შემდეგ წინადადებული ნაბიჯი იყო. ეს შრომები, აღნიშნული პრობლემის შესწავლის ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაბრუნების გზაზე გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად გვევლინება. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლას ორი ასპექტი გააჩნია. მას პირობით პროგრამა-მაქსიმუმი და პროგრამა-მინიმუმი შეიძლება უწოდოთ. პირველი ითვალისწინებს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მეცნიერულ შესწავლას, კვლევას. მეორე მიზნად ისახავს ამ თემის პოპულარიზაციას. ქართული ნაპოლეონიანას მთავარ ამოცანად უნდა დავსახოთ ითარგმნოს „ნაპოლეონის კოდექსი“. ამას აქვს მნიშვნელობა. მეცნიერების ხელში აღმოჩნდება უალრესად საინტერესო პირველწყარო, რომელიც სტიმულს მისცემს ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მეცნიერულ კვლევას და პოპულარიზაციას. რა თქმა უნდა, ეს არ იქნებოდა ადვილი საქმე, მაგრამ ამის გაკეთება აუცილებელია. ქართულ ენაზე ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობაზე დაწერილი მეცნიერული გამოკვლევა, მონოგრაფია, სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევი, დღემდე არ გაგვაჩნია, რაც ქართული ნაპოლეონიანას მინუსად მიგვაჩნია. ამას აქვს თავისი მიზეზი, განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის ინერტულობა, პასიურობა, რომელსაც ამ მიმართულებით ქართველი სამართალმ-

ცოდნეები იჩენდნენ. ქართული ნაპოლონიონას მთელი ძალისხმევა, ვფიქრობთ, სწორედ, ამ მიმართულებით უნდა წარიმართოს. ამ ვაკუუმს, ვფიქრობთ, ნაწილობრივ ავსებს საფრანგეთის იმპერატორისადმი მიძღვნილი შრომები და სასწავლო-საცნობარო ლიტერატურა, სკოლის და საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოები, სადაც ამ თემის გაშუქებას, ბუნებრივია, გარკვეული ადგილი აქვს დათმობილი. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. თუ არა ეს ლიტერატურა მაშინ აღნიშნულ საკითხზე ქართულ ენაზე თითქმის არაფერი არ გვექნებოდა. ამიტომ ამ მასალის შეუფასებლობა მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. შესაძლოა, ეს ძალიან ცოტაა, ნამცეცებს წარმოადგენს, მაგრამ, ვფიქრობთ, საინტერესოა და ამის გვერდის ავლა გამართლებული არ უნდა ჩანდეს. ამ მასალით, ჩვენი ღრმა რწმენით, ევროპის ნებისმიერი პატარა ქვეყანას შეუძლია რომ იამაყოს.

თუ 1918 წელი დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა და საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენა ამ დარგის მეცნიერული გზაზე დადგომის მცდელობასთან ასოცირდებოდა, 1921 წელი, პირიქით, სწორი გზიდან გადახვევასთანაა დაკავშირებული. აი ასეთი იყო რეალობა, რომელსაც საბჭოთა ხელისუფლება საგულდაგულოდ, მაგრამ ამაოდ, უმაღლავდა ქართულ საზოგადოებას. მათი ეს მცდელობა სრული კრახით დამთავრდა. ამ დარგის საბჭოთა კონცეფცია დღეს უკვე გაკოტრებულია. ამ კონკრეტული საკითხისადმი დამოკიდებულება, ამისი გამოძახილი უნდა იყოს. აი ეს გახლავთ რეალობა და მისი არც შელამაზება და არც გამუქება მიზანშეწონილი არ იქნება.

სარჩევი

შესავალი	3
პარი პირველი ნაპოლეონი ერთპიროვნული მმართველი, კანონმდებელი, რეფორმატორი	9
თავი პირველი დისკუსია ნაპოლეონის ირგვლივ.	10
თავი მეორე ნაპოლეონი და საფრანგეთის დიდი რევოლუცია	25
თავი მესამე ნაპოლეონის მმართველობა როგორც „პროგრესული ცეზარიზმის“ ნიმუში.	33
პარი მეორე ქართული ისტორიოგრაფია „ადმინისტრაციულ ბონაპარტიზმზე“	49
თავი პირველი საქართველოში ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლის საკვანძო მომენტები	50

თავი მეორე

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა
1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ
რესპუბლიკაში 78

თავი მესამე

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა
საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 107

თავი მეოთხე

ნაპოლეონის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის შესწავლა,
პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 125

დასკვნა 150

თბილისი, პ. ჩანჩიბაძის ქუჩა 6

☎ 214 34 01, 577 33 38 55

stamba.damani@gmail.com

📍 სტამბა დამანი / Print House Damani